PRATARMĖ

Keičiantis visuomenės kultūrai kinta ir ugdymas. Taip atsiranda įvairūs meninio ugdymo variantai. Jie dažniausiai remiasi savitomis koncepcijomis, teoriniais pagrindais, skirtinga meninio ugdymo paskirties samprata. Be to, įvairiose švietimo institucijose meninis ugdymas yra savitas tuo, kad jis skirtas studijuoti konkrečias meno šakas (muziką, dailę ir pan.) ir spręsti visuomenei aktualius bendrojo lavinimo ar profesinio rengimo uždavinius. Todėl meninis ugdymas yra savita terpė bręsti asmens kultūrai. Visa tai rodo, kad meninis ugdymas turėtų būti vertinamas ir asmenybės brandos, ir institucijos paskirties požiūriu. Šios aplinkybės skatina nagrinėti ne tik apskritai meninį ugdymą, bet meninį ugdymą būtent švietimo institucijoje. Todėl meninis ugdymas švietimo institucijoje yra pakankamai konkretus kultūros reiškinys ir aktuali pedagoginė ***problema***.

Švietimo institucijoje organizuojamas meninis ugdymas yra daugiareikšmis asmens kultūros požiūriu ir jungia daugelį veiksnių. Tarp jų yra ir menas, kūrinių studijos. Todėl svarbu skirti *meninio ugdymo* ir *meno studijų* uždavinius. Be to, meno studijos gali būti skirtos skatinti asmens *raišką*, dvasingumo sklaidą, ugdyti visavertišką individualią kultūrą, ir gali būti skirtos *pažinti* tik konkrečią meno šaką ar šakas kaip kultūros paveldo reiškinius (mokymas groti, šokti, piešti, taikyti skaitmenines technologijas). Pedagogui būtina suprasti šių procesų skirtumus, jų prasmę bei reikšmę asmenybės brandai ir visuomenės kultūros raidai.

Meninis ugdymas remiasi asmens kūryba ir meno kūrinių studijomis. Tačiau sprendžiant praktinius uždavinius neretai suardoma subjektyvi meno kūrinio pajautimo ir suvokimo vienovė (nagrinėjamos pavienės išraiškos priemonės, istorijos faktai, tobulinami veiklos įgūdžiai). Tai ribotai veikia asmens kultūrą. Šis ribotumas gali atsirasti dėl to, kad kiekviena institucija turi savo paskirtį, bando spręsti sau būdingus mokymo uždavinius, kurie sąlygoja meninio ugdymo ypatybes. Tai meninio ugdymo paskirties vertinimas socialiniu požiūriu. Tačiau žadinant ugdytinių interesą meno, jo kūrinių studijoms ypač svarbus asmeninis vertinimas. Be to, jis svarbus skatinant visavertišką asmens kultūros raidą. Vadinasi, svarbu organizuoti tokį meninį ugdymą, kuriame būtų išsaugota meno esmė, visavertiška asmens kultūros kaita ir kartu sprendžiami švietimo institucijai būdingi uždaviniai. Tai savita meninio ugdymo problema. Todėl šio darbo ***tikslas*** – remiantis meno funkcionavimo ir asmens meninės kultūros ugdymo samprata atskleisti meno studijų bendras ypatybes švietimo institucijos modeliuojamame meninio ugdymo procese.

Knygoje meno studijos nagrinėjamos remiantis asmens meninės kultūros tapsmo koncepcija. Jos esmė – asmens kultūros kokybė yra meninio ugdymo siekiamybė ir modeliavimą sąlygojanti prielaida. Koncepcija pristatyta užsienio valstybiniame universitete apgintoje autoriaus antrojoje disertacijoje "Mokinių muzikinės kultūros

tapsmo teoriniai pagrindai" (1998) siekiant įgyti pedagogikos mokslų daktaro (habilituoto daktaro) laipsnį. Deja, suteiktas mokslo laipsnis ir išduotas atitinkamas diplomas Lietuvoje nebuvo pripažinti. Tai gerokai sutrikdė koncepcijos populiarinimą, tolesnius meninio ugdymo kaip asmens kultūros tapsmo bei dvasingumo sklaidos būdo tyrimus ir ypač taikymą praktikoje. Šis darbas yra vienas iš bandymų bent iš dalies tai padaryti.

Koncepcijos kontekste nagrinėjama meno studijų samprata, paskirtis, veiksniai, kurie skatina asmens kultūros raidą institucionalizuotoje aplinkoje. Teoriniai teiginiai iliustruojami remiantis dažniausiai muzika, muzikiniu ugdymu, kuris vertinamas kaip asmens meninės kultūros ugdymo ir kaip meninio asmens kultūros ugdymo sistema, procesas ir būdas.

Meno studijas siekta parodyti kaip dinamišką ir dvasinėms vertybėms atvirą procesą, kuris aktualus besimokančiai demokratinei visuomenei. Teorija siejama su praktika - aptarti individualios meninės kultūros ugdymo aspektai turėtų padėti suvokti visuomenės ir asmens poreikių tenkinimo galimybes meno studijų procese, suderinti meno studijų teorijos, praktikos ir asmeninių bei socialinių poreikių tarpusavio priklausomybę įtvirtinant demokratinę kultūrą švietimo institucijoje.

Studentai žino dėstytojų keliamas idėjas, bet dažniausiai ne iš karto pajėgia pilnai įvertinti jų aktualumą, prasmę ir reikšmę. Kolegos tą daryti pajėgia, bet neretai neturi laiko pakankamai gilintis į keliamų idėjų esmę ir taip pat ribotai jas vertina. Todėl iškyla idėjos aspektų atrinkimo bei pateikimo problema. Tikėtina, kad teksto teiginių grafinis iliustravimas bei konkretūs pavyzdžiai padės atskleisti autoriaus keliamos idėjos esmę ir bus tinkamas būdas įveikti jos pristatymo kliūtis. Be to, siekiant patvirtinti keliamos idėjos ir problemos praktinę reikšmę pasiremta magistrų tyrimais (tyrimai atlikti vadovaujant šios knygos autoriui).

Knyga skiriama tiems, kurie studijuoja asmens meninės kultūros ugdymo ir meninio asmens kultūros ugdymo teorinius pagrindus. Tikėtina, kad išdėstyta medžiaga skatins nagrinėti meno studijų savitumą ir prasmę tobulinant profesinę veiklą.

Už vertingas pastabas rengiant šį leidinį dėkoju recenzentams – profesorei socialinių mokslų (edukologija) habilituotai daktarei A.Juodaitytei, profesorei socialinių mokslų (edukologija) habilituotai daktarei E.Martišauskienei ir profesorei humanitarinių mokslų daktarei M.Baltrėnienei. Dėkui Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto Tarybai, rekomendavusiai šią mokymo priemonę išleisti. Ačiū šio universiteto Meno edukologijos katedros dėstytojams (vedėja – daktarė R.Gaučaitė), taip pat Vilniaus pedagoginio universiteto Meninio ugdymo katedros kolegoms, docentei daktarei R.Kondratienei, leidinio tekstą redagavusiai dailės istorijos mokytojai ekspertei D.Jadzinskienei ir visiems geranoriškai prisidėjusiems tobulinant knygos turinį.

1. Menas ir jo studijos

Veikdamas asmens dvasinių vertybių sistemą, intelektines, emocines, fizines galias menas skatina individualios kultūros bei sociokultūrinės integracijos raidą ir taip įsilieja į bendrą asmenybės brandos peocesą. Todėl asmenybės branda negali likti be dėmesio menui ir švietimo institucijose. Kitas klausimas, kaip suvokiama meno esmė, jo studijų reikšmė asmenybės brandai, kokia jo paskirtis ugdymo sistemoje.

Žmonija subrandino dailės, muzikos, literatūros, teatro bei kitų meno šakų sampratą – erdvę bręsti asmenybei perimant mene įtvirtintas vertybes. Tačiau žmogui perteikti ar savarankiškai perimti tokį įvairiašakį kultūros paveldą sudėtinga. Todėl valstybė konstruoja asmens meninį ugdymą, kuris spartina vertybių perėmimą bei padeda įtvirtinti tęstinumą. Šiame procese savo paskirtį turi ir menas bei jo studijos.

Menas yra svarbi "sudedamoji kultūros universumo dalis", kultūros posistemis, kodas, "visuomeninės sąmonės ir praktinio dvasinio pasaulio perpratimo forma" (Andrijauskas, 2003, p. 550). Todėl "menas bet kuriame istorijos tarpsnyje ir bet kokioje aplinkoje simboliškai atspindi kultūros vertybes" (Gaižutis, 1998, p. 209). Vadinasi, meno studijos kartu yra ir kultūros studijos - savitas asmens ir visuomenės kultūros ugdymo būdas. Kita vertus, toks kultūros studijavimas yra sąlygojamas meno ypatybių. Tai būdinga ir meniniam ugdymui, kuris skirtas skatinti asmens kultūros raidą, sudaryti jai tinkamas sąlygas, suderinti meno studijas ir asmens kultūros ugdymą praktikoje. Šiuo požiūriu ir pats meninis ugdymas, ir meno studijos yra kultūros reiškiniai. Visa tai rodo meno ir jo studijų, taip pat ir meninio ugdymo savitumą, paskirtį, galimybes bei reikšmę skatinant asmens ir visuomenės kultūros raidą. Ar meninis ugdymas visada skatina meno studijas, ar meno studijos visavertiškai keičia individualią kultūrą, o gal apsiriboja tik kultūros, meno pažinimo uždaviniais, ar rengiant, tarkim, mokytojus nagrinėjamos meno studijos, ar studijuojamas meninis ugdymas? Atsakymai į šiuos klausimus svarbūs norint vertinti meninį ugdymą ir meno studijas teorijos bei praktikos požiūriu. Todėl svarbu skirti:
- meno ir jo studijų ypatybes;
- meninio ugdymo ypatybes;
- meninio ugdymo studijų ypatybes.

Norint nagrinėti meninį ugdymą ir modeliuoti jo studijas pirmiausia aktualu nors bendrais bruožais atskleisti *meno ir jo studijų* savitumą, ko ir siekiama šiuo leidiniu.

1.1. Meno studijų sąlygotumas

Europos menas ir jo kūrinių turinys atspindi žmogaus vidinį pasaulį, dvasines vertybes. Ši samprata brendo ilgus amžius. E.H.Gombrich'as apibendrindamas meno raidą pastebi, kad "egiptiečiai daugiausiai vaizdavo tai, ką žinojo esant, graikai – tai,

ką matė, o viduramžių menininkas išmoko savo paveiksluose ištreikšti tai, ką jautė" (Gombrich, 1995, p. 120). Tačiau tai, ką suvokia talentingi kūrėjai, negreitai įsitvirtina visuomenėje. Reikia pastangų norint įtvirtinti šią nuostatą ir ugdymo procese. Pavyzdžiui, A.Maceina, kalbėdamas apie tautinį šokį, pasisakė prieš formalių įgūdžių lavinimą ir akcentavo, kad "technika neturi užtrinti atliekamo veiksmo prasmės" (Maceina, 1990, p. 153). Kitaip tariant, meno studijų procese svarbu išsaugoti meno esmę, įtvirtinti jo sampratą ir remiantis meno, kūrinio visumos, o ne jo komponentų funkcionavimu, veikti asmens kultūrą. Tai galimybė praturtinti "individualią patirtį kitų sukurtais meno turtais, didžiuliu dvasiniu lobynu, vaizdžiai tariant, kūrėjų gyvenimų dvasinėmis biografijomis" (Rinkevičius, Rinkevičienė, 2006, p. 16).

Vadinasi, meno ir meno studijų ryšio pagrindas yra meno kūrinys, tiksliau, jo funkcionavimas remiantis menine veikla. Deja, funkcionavimą visada sąlygoja aplinka, asmens ir visuomenės kultūra. Šiuo požiūriu svarbu atskleisti meno ir jo studijų savitumą, kūrinio ir meninės veiklos ryšius bei tarpusavio priklausomybę ugdymo aplinkybių kontekste. Tai ir aktualu nagrinėjant meno funkcionavimo bei jo studijų sąlygotumą švietimo institucijoje.

Meno ištakos. Žmogaus vidinis pasaulis pasireiškia įvairiais būdais, tarp kurių yra ir menas, meninė veikla, jos turinys. "Menas yra ne bet kokia, o tikslinga kūrybinė veikla, kurios produktai esmiškai skiriasi nuo gamtos kūrinių ir yra žmogaus dvasinių išgyvenimų išraiška" (Andrijauskas, 2003, p. 576). Tai reiškia, kad meno kūriniais ir menine veikla pristatomos dvasinės vertybės. Suvokiant bei pajaučiant kūrinio turinį šios vertybės tarsi atsiskleidžia, materializuojasi išoriniu būdu ir gali veikti individualią vertybių sistemą, vidinį pasaulį. Asmens santykis su kūrinyje fiksuotomis vertybėmis pasižymi individualumu, o jų pojūtis, išgyvenimas – subjektyvumu. Sąlytį su kūriniu ir jo turinio išgyvenimą gilina bei santykių įvairovę atskleisti padeda meno studijos, taip pat ir studijos meninio ugdymo procese. Todėl nėra meno ir negali būti meno studijų ar meninio ugdymo, kuris nebūtų grindžiamas asmens dvasingumu. Ši meno kūrinių bei jų studijų samprata, kuri aktuali asmenybės brandai, atsirado tik kaip kultūros raidos rezultatas.

Europos menas jau ilgus šimtmečius vertinamas kaip svarbus asmens kultūros ir dvasingumo veiksnys. Antai, gindamas bažnyčių meną nuo sunaikinimo, popiežius Grigalius II (715 – 731 m.) paaiškina jo prasmę ir paskirtį. Laiške Bizantijos imperatoriui jis rašo: "Kas iš tikrųjų yra mūsų bažnyčios? Ne akmenys, ne mediena, šiaudai, molis, kuriuos apdailino žmogaus rankos: ne, jos buvo išpuoštos paveikslais, vaizduojančiais Viešpaties stebuklus ir kančias, šventąją, šlovingąją Dievo Motiną, taipogi šventus apaštalus. Tai tiems paveikslams ir tiems portretams daug kas eikvoja savo turtą; vyrai ir moterys su ką tik pakrikštytais vaikeliais ant rankų ir tie iš pagonių rodo pirštu tuos paveikslus: šitaip pasimoko patys ir pakylėja iki Dievo savo dvasią

bei širdį. Pasak tavęs, mes keliaklupsčiaujame prieš akmenis, sienas ir medines lentas. Nieko panašaus, o imperatoriau; mes čia randame priminimą, paakinimą; jie pakylėja į dangų mūsų dvasią, sunkią ir nerangią, o tai yra jų vardų, jų įrašytų titulų, jų skiriamųjų bruožų būties prasmė; bet mes iš to nedarome dievų, kaip tu tvirtini – ir tegu tai neįvyksta! – nes mes juose neįkūnijame savo vilties..." (Europos istorija, 2001, p.122). Tai aiškiai išreikštas požiūris į meną kaip asmenybės transcendencijos veiksnį, kaip vidinio pasaulio raiškos pretekstą, kaip dvasinių vertybių įtvirtinimo asmens kultūroje prielaidą. Šis požiūris remiasi dar Antikos laikais suformuota meno samprata (mimezė) materializuoti dvasines vertybes. Tai turėjo didžiulę įtaką žmogaus sąmonės, kartu ir meno bei jo suvokimo raidai, jo, kaip priemonės, tinkančios perteikti ir praturtinti asmens vidinį pasaulį, sampratos įtvirtinimui. Todėl menas laikomas "pagrindine simboline žmonijos kultūros forma" (Smith, 2000, p. 46). Ši kultūros istorijoje subrandinta meno samprata sąlygoja jo aktualumą žmogaus ir visuomenės kultūros raidai. Tai aktualu ir modeliuojant meno studijas. Todėl taip svarbu vertinti meninį, tiksliau, ***istorinį kultūrinį*** meno studijų sąlygotumą ir jo prasmę skatinant asmenybės brandą bei kultūros raidą.

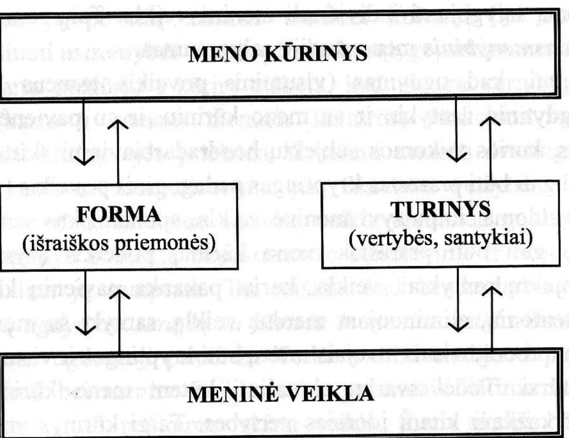
Kita vertus, menas veikia asmens kultūrą tik funkcionuodamas. Todėl svarbu atskleisti meno, jo kūrinių funkcionavimo aplinkybes, sąlygojančias ir meno studijų savitumą, ir poveikį asmens kultūros bei dvasinių vertybių sistemos raidai.

Meno kūrinys ir subjekto veikla. Kūrinys yra konkretus meno reiškinys. Jis savo sandara bei turiniu atitinka kultūros ir meninės veiklos esmę – apima dvasinių vertybių ir jų fiksavimo priemonių vieningą visumą. Remiantis menine veikla kūrinys yra tarsi transformuojamas, perkuriamas asmens subjektyvios patirties kontekste ir taip pasidarydamas aktualus žmogui gali funkcionuoti. Šiuo požiūriu konkretus meno kūrinys yra orientyras tobulinant meninę veiklą bei asmens meninę kultūrą. Vadinasi, svarbu aiškiai suvokti jo sandarą ir ryšius su menine veikla (1 *pav.*).

Suvokiant kūrinio sandarą, atrodo, nesudėtinga organizuoti meninę veiklą ir ugdyti asmens kultūrą, dvasinių vertybių sistemą. Neretai girdime net aiškinant, kad, tarkim, muzika visada lieka muzika, nesvarbu, kokiu būdu su ja susipažįstama. Tačiau šiame teiginyje, kuris ignoruoja paties muzikos meno ir jo studijavimo aplinkybių poveikį asmens kultūrai, slypi nemažai asmens kultūros ugdymą ribojančių pavojų. Neaiškumai atsiranda tada, kai siekiama skatinti visavertiškos asmens kultūros, ypač dvasinių vertybių sistemos raidą.

Asmens santykis su kūriniu priklausys nuo to, ar bus siekiama atskleisti kūrinio visumą, suvokti ir pajausti jį, išgyventi jo prasmę (akcentuojama asmeninio vertinimo prasmė), ar bus apsiribota jo išraiškos priemonių, turinio ypatybių pažinimu (akcentuojama socialinio vertinimo prasmė). Akcentuojant pažinimą tarsi nelieka žmogaus, dėl ko gali būti prarandama meno kūrinio esmė, pats kūrinys būtent kaip meno reiškinys, kaip asmens vidinio pasaulio sklaidos produktas. Priežastis - siekiant

siaurų pažinimo tikslų dažnai analizuojama istoriniu kultūriniu ir socialiniu požiūriu vertinama kūrinio struktūra, jos sandara, reprodukavimo galimybės, veiklos įgūdžiai, aiškinamos turinio ypatybės, aptariamos vertybės. Tai susipažinimo, kompetencijos tobulinimo lygmuo. Pavyzdžiui, keliamas tikslas išmokyti be klaidų atlikti muzikos kūrinio tekstą. Tačiau šis reikalavimas meno ir meno studijų požiūriu yra menkavertis, nes nuostata gerai pažinti išraiškos priemonę (šiuo atveju kūrinio muzikinį tekstą) gali blokuoti kūrinio visumos, jo turinio, dvasinių vertybių sistemos suvokimą bei pajautimą, likviduoti raiškos nuostatą. Tokiu atveju lieka nuošalėje pagrindinis kūrinio komponentas – meninis turinys, jo subjektyvumas, individualus išgyvenimas, vadinas, ir meno poveikis asmens vertybių sistemai, apskritai jo kultūrai. Taip orientuojant veiklą ir prarandant meno esmę dingsta jo paskirtis veikti asmens dvasinių vertybių sistemą. Todėl kūrinys turėtų funkcionuoti adekvataus turinio ir formos veikla, o ne jos supaprastinta imitacija.



1 *pav.* **Meno kūrinio ir meninės veiklos tarpusavio ryšys**

Be to, skatinant kūrinio turinio požiūriu ribotą, tik pažinimu skirtą veiklą ugdytinis pratinamas priimti siūlomus vertinimus, o ne pats vertinti, atrasti, kaupti priemonių įprasminimo asmeninę patirtį ir tokiu būdu skleistis kaip asmenybė. Tai nepriimtina demokratinei kultūrai. Vadinasi, orientuoti veiklą į kūrinio pavienių komponentų pažinimą neracionalu meninio asmens kultūros ugdymo požiūriu ir net žalinga demokratinės kultūros ugdymo požiūriu. Todėl orientacija tik į meno kūrinio pažinimą visada yra nepatikima, nes gali riboti meno sampratą ir visuminį jo poveikį asmens kultūrai. Taip atsiskleidžia asmeniniai ir socialiniai meno kūrinio ir meninės veiklos bei jų tarpusavio priklausomybės aspektai.

Meno kūrinio ir meninės veiklos bei jų tarpusavio priklausomybės sąlygotumas. Pažinimo tikslų ir jų aktualumo samprata kyla iš gamtos mokslų, nes studijuojant šiuos dalykus akcentuojamos objektyvios žinios. Tuo tarpu studijuojant meną pirmiausia būtina akcentuoti asmens santykius. Todėl meno studijoms negali tikti tokio pat turinio veikla, jos tikslai, tie patys mokymui, pažinimui skirti metodai. Meninė veikla yra orientuojama į raišką tik siejant ją su pažinimu. Tai galimybė remiantis asmens patirtimi, dvasinių vertybių sąlygojama elgsena akcentuoti santykius ir pažinimui skirtą mokymą pakeisti meniniu ugdymu. Dėl to iškyla kūrinio bei meninės veiklos tarpusavio priklausomybės reikšmė ir paskirtis. Priežastis - galimybė visavertiškai veikti asmens meninę kultūrą atsiranda tada, kai kūriniu fiksuoti santykiai tarsi perkeliami į veiklą, o ja remiantis - į tarpasmeninių santykių sistemą, ir šioje terpėje čia ir dabar kuriama bendradarbiaujančių subjektų santykių sistema. Ši sistema ir veikia asmens kultūrą. Tokiam asmens kultūros rekonstrukcijos būdui reikalingas būtent kūrinys, visuma, asmeninis santykis su juo bei jo funkcionavimą sąlygojanti individuali meninė veikla. Taip remiantis menine veikla atsiskleidžia ***asmenybinis*** meno studijų sąlygotumas.

Įdomu tai, kad ugdymas (visuminis poveikis asmens kultūrai) įmanomas remiantis ugdytinio santykiu ir su meno kūriniu, ir su pavienėmis meno išraiškos priemonėmis, kurios taikomos subjektų bendradarbiavimui skirtoje veikloje. Tačiau pirmu atveju gali būti prarastas kryptingas pedagoginis poveikis (vyrauja pedagoginiu požiūriu nevaldoma, impulsyvi meninė veikla, spontaniškas santykis su kūriniu), o antru atveju gali būti prarastas meno kūrinio poveikis (vyrauja tarpasmeniniai ugdymo subjektų santykiai, veikla, kuriai pakanka pavienių kūrinio komponentų, išraiškos priemonių, eliminuojant meninę veiklą, santykį su meno kūrinio visuma). Meno studijų procese visais atvejais turėtų būti kryptingas ir visuminis meno poveikis asmens kultūrai. Todėl svarbu aktualinti būtent meno kūriniu fiksuotas, o ne ugdytojui ar kažkam kitam įdomias vertybes. Taigi kūrinys yra orientyras vertinti veiklos kokybę ir tuo remiantis konkretinti meno studijas. Vadinasi, būtent kūrinys, o ne formalių žinių apie jį sistema turėtų užimti deramą vietą meno studijų procese. Be to, ugdymo realybėje nagrinėjami dažniausiai tie kūriniai, kurie žinomi visuomenei ir kurių pasirinkimą sąlygoja visuomenės interesai. Taip išryškėja ir *kūrinio paskirtis* "atstovauti" paveldo bei visuomenės meninei kultūrai, ir meninės *veiklos paskirtis* garantuoti kūrinio pilnavertį funkcionavimą bei asmeniniu požiūriu sąlygoti meno studijas.

Praktikoje nuostata kurti pamokos ar panašios ugdymo aplinkos santykių sistemą remiantis kūriniu fiksuotais santykiais yra labai svarbi. Tai galimybė ugdytinio meninę veiklą pritaikyti bendradarbiavimui, o patį bendradarbiavimą tokios veiklos tobulinimui (Kašauskienė, Pudžiuvelytė, Kievišas, 2005). Ši veikla tinka perteikti kūrinio esmę, jo asmeninę prasmę, o tarpasmeninis bendravimas papildo kūrinio santykių sistemą socialinėje aplinkoje egzistuojančia vertybių samprata. Taip

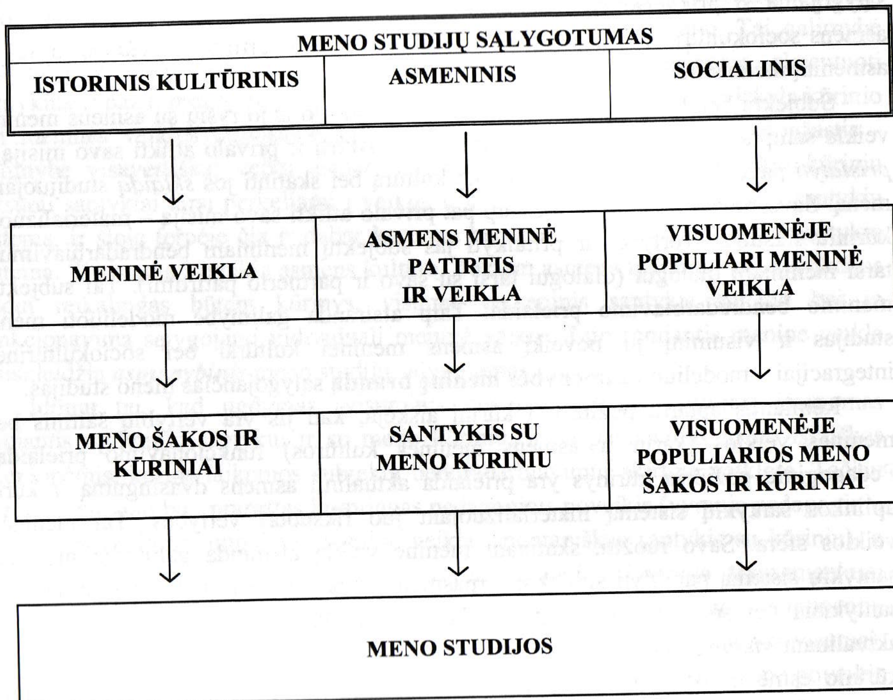
meno studijos pasidaro šiuolaikiškos ir tinka skatinti sociokultūrinę integraciją, o ne tik ugdyti asmens kultūrą. Kitaip tariant, tokių studijų procese atsiskleidžia kūrinio ir meninės veiklos tarpusavio priklausomybė, kuri sąlygoja asmens kultūros, jos individualios vertybių sistemos kaitą, o ugdymo realybėje subjektų bendradarbiavimo sąlygojama ši priklausomybė atspindi visuomenės kultūros ypatumus ir sąlygoja asmens sociokultūrinės integracijos raidą. Todėl svarbu vertinti ir ***socialinį***, o ne tik asmeninį meno studijų sąlygotumą.

Subjektų bendradarbiavimo procese meno kūrinio ir jo ryšių su asmens menine veikla samprata rodo, kad kūrinys turi savitą paskirtį ir privalo atlikti savo misiją - *pristatyti* paveldo ir visuomenės meninę kultūrą bei skatinti jos *sklaidą* studijuojant meną. Savo ruožtu meninė veikla taip pat privalo atlikti savo misiją – materializuoti kūriniu fiksuotas vertybes ir pritaikyti jas subjektų meniniam bendradarbiavimui, tarsi meniniam dialogui (dialogui tarsi su savo ir partnerio patirtimi). Tai subjektų meninio bendradarbiavimo prielaida. Taip atsiranda galimybė modeliuoti meno studijas ir visuminį jų poveikį asmens meninei kultūrai bei sociokultūrinei integracijai – modeliuoti **asmenybės meninę brandą** sąlygojančias meno studijas.

Remiantis aptartu požiūriu į kūrinį aiškėja, kad jis yra vertybių šaltinis bei meninės veiklos (kartu ir asmens meninės kultūros) funkcionavimo prielaida. Pedagoginiu požiūriu kūrinys yra prielaida aktualinti asmens dvasingumą ir kurti aplinkos santykių sistemą materializuojant juo fiksuotas vertybes. Tai meninės veiklos sfera. Savo ruožtu, skatinant meninę veiklą atsiranda galimybė mokinio santykių sistemą papildyti subjektų tarpasmeninio bendravimo ir bendradarbiavimo santykiais bei socialine jų samprata. Tai reiškia, kad bendradarbiavimo procese aktualinant *vieningą ugdytinio santykį su kūriniu ir menine veikla* išsaugoma meno kūrinio esmė ir meno ugdomoji paskirtis. Todėl svarbu studijuoti meną ir šiame procese remtis kūriniu bei menine veikla, o ne pavieniais kūrinio komponentais, išraiškos priemonėmis ir jų pažinimui skirta veikla. Šiam tikslui būtina meninė veikla, garantuojanti meno, kūrinio, o ne jo elementų funkcionavimą. Tai meno studijų modeliavimo sąlyga.

Aptarta kūrinio ir veiklos tarpusavio ryšių samprata reiškia, kad kūrinį aktualu nagrinėti remiantis individualia patirtimi ir subjektyviais vertinimais. Tai susiję su raiška, kuri apima ir jau anksčiau įgytų, ir naujai įgyjamų žinių prasmę. Tokiu būdu studijuojant meną atsiskleidžia objektyvios ir subjektyvios realybės ryšiai, socialinių ir asmeninių vertybių bei jų prasmės vienovė. Ši vienovė įmanoma remiantis būtent menine veikla, kuri susieja socialinius bei asmeninius interesus į vieningą visumą ir gali skatinti visavertišką asmenybės brandą. Tuo tarpu į pažinimą orientuota veikla yra sąlygojama socialinių interesų ir todėl jos poveikis asmenybės brandai yra ribotas. Be to, ir meno šakos, jų kūriniai, ir veikla, jos rūšys bei formos yra kultūros paveldo reiškiniai. Studijuojant meną juos galima rinktis, atsižvelgiant į asmeninius ir socialinius interesus. Taip atsiskleidžia kūrinio bei meninės veiklos tarpusavio

priklausomybės istorinis kultūrinis sąlygotumas ir konkretaus kūrinio bei meninės veiklos tarpusavio priklausomybės socialinis ir asmenybinis sąlygotumas, jų savita paskirtis modeliuojant meno studijas. Ugdymo realybėje šios aplinkybės sudaro vieningą visumą (2 *pav.*):



2 *pav.* **Meno studijų sąlygotumas ugdymo realybėje**

Meno studijos ir jų sąlygotumas aptartas remiantis kūrinio ryšiais su veikla ir tų ryšių reikšmingumu asmens kultūros raidai subjektų meninio bendradarbiavimo procese. Tačiau lieka neatsakyta į klausimą, kokia yra meno kūrinio prasmė, kuo ji svarbi skatinant asmens kultūros raidą ir apskritai asmenybės brandą.

Klausimai ir užduotys:

1. Kuo reikšminga Jūsų meninė patirtis socialiniu, asmeniniu ir istoriniu kultūriniu požiūriu?
2. Apibūdinkite Jūsų intereso konkrečiam meno kūriniui socialinį, asmeninį ir istorinį kultūrinį sąlygotumą.
3. Apibūdinkite Jūsų intereso konkrečiai meninei veiklai socialinį, asmeninį ir istorinį kultūrinį sąlygotumą.

4. Įvertinkite konkrečioje švietimo institucijoje organizuojamų meno studijų socialinį, asmeninį ir istorinį kultūrinį sąlygotumą.

1.2. Meno kūrinio prasmė

Meno kūrinius interpretuojant, juos vertinant tenkinami asmens meniniai interesai, raiškos poreikiai. Tai aktualu studijuojant meną ir ugdant asmens kultūrą. Šiame procese svarbi ir asmens kūryba, savarankiška meninė veikla – pedagoginiai projektai, meniniai bandymai, kurie taip pat yra orientuoti į kūrinį. Tokie meno kūrinio ir meninės veiklos tarpusavio ryšiai remiasi kūrinio prasme ir asmens vidinio pasaulio raiška. Todėl svarbu atskleisti kūrinio prasmę. Studijuojant meną tai padeda suvokti asmens santykių su kūriniu įvairovę ir daugiareikšmiškumą.

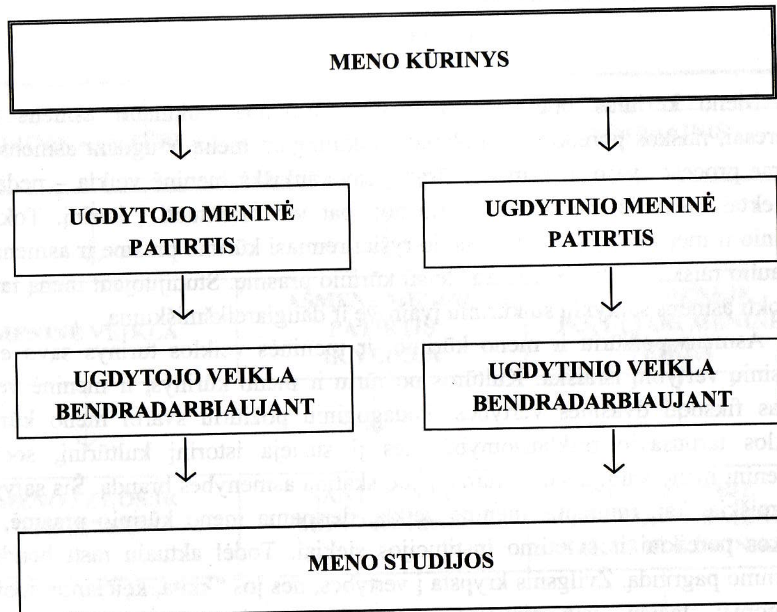
Asmens požiūriu ir meno kūrinio, ir meninės veiklos turinys savo esme yra dvasinių vertybių išraiška. Kultūros požiūriu ir meno kūrinys, ir meninė veikla yra būdas fiksuoti dvasines vertybes. Pedagoginiu požiūriu svarbi meno kūrinio bei veiklos tarpusavio priklausomybė, nes ji susieja istorinį kultūrinį, socialinį ir asmeninį meno studijų sąlygotumą ir tuo skatina asmenybės brandą. Šis sąlygotumas pasireiškia, kai, remiantis menine veikla, derinama meno kūrinio prasmė, asmens raiškos poreikiai ir švietimo institucijos siekiai. Todėl aktualu rasti bendrą tokio derinimo pagrindą. Žvilgsnis krypsta į vertybes, nes jos "kinta, keičiantis socialinėms sąlygoms; tačiau įsitvirtinusios vertybės tampa socialinės tikrovės raidos determinantas" (Bitinas, 2000, p. 172).

Ši vertybių egzistavimo samprata rodo, kad asmens ir švietimo institucijos interesų derinimas įmanomas sudarant galimybes skleistis dvasingumui, juo remtis organizuojant meninę veiklą. Todėl *kūrinio ir veiklos ryšiai, jų tarpusavio priklausomybė pirmiausia yra asmens dvasingumo pasireiškimo ir sklaidos rezultatas*. Vadinasi, studijuojant meną svarbu atskleisti asmens dvasingumo apraiškas, kurios fiksuojamos meno kūriniu ir menine veikla. Praktikoje tai reiškia atskleisti meno kūrinio ir asmens dvasingumo sąsajas ir tuo remtis derinant vieningą kūrinio ir veiklos, apskritai meno studijų sistemą – poveikio asmens kultūrai būdą.

Vieninga meno kūrinio ir asmens meninės veiklos turinio samprata bei įgyta meninė patirtis yra prielaida subjektų bendradarbiavimui, bendrai veiklai ir dvasingumo sklaidai. Tai meninės patirties pagrindas ir sąlyga jos plėtrai. Taip atsiranda galimybė meno kūrinio turinį ir asmens (ugdytojo ir ugdytinio) į raišką orientuotą veiklą įkomponuoti į meno studijų procesą (3 *pav.*).

Siūlomas modelis rodo galimybes meno studijas vertinti kaip dvasingumo sklaidos ir jos skatinimo būdą. Jis apima meno kūrinį, subjektų meninę patirtį, bendradarbiavimui skirtą meninę veiklą, ja fiksuojamas dvasines vertybes. Svarbu tai, kad šiam fiksavimui reikalinga individuali meninė patirtis, kuri įgyjama remiantis į raišką orientuota asmens veikla ir į kūrinį orientuotomis meno studijomis. Remiantis

šiuo požiūriu atsiskleidžia meno studijų sąlygotumas, meno kūrinio prasmė bei paskirtis ugdymo realybėje.



3 *pav.* **Meno kūrinio prasmės sklaida** (modelis)

Kita vertus, studijuojant meną, kūriniu fiksuotų vertybių samprata yra sąlygojama individualios patirties ir interpretavimo galimybių. Būtent tokiomis individualios sampratos transformuotomis, o ne tiesiogiai kūriniu fiksuotomis vertybėmis praturtinama asmens vertybių sistema. Tai atskleidžia meno kūrinio ir meninės veiklos tarpusavio priklausomybės pedagoginę reikšmę. Todėl svarbu suvokti kūrinio vertybinį potencialą ir juo remtis modeliuojant asmens meninę veiklą bei subjektų meninį bendradarbiavimą. Šiuo požiūriu meno kūrinį aktualu aptarti išsamiau.

Kūrinio prasmė ir ugdomasis potencialas. Žmogaus dvasinis pasaulis, jo vertybės yra fiksuojamos materialaus pasaulio, taip pat ir meno priemonėmis. Taip dvasinės ir materialiosios sferų vertybės sujungiamos į vieningą visumą. Šiomis ypatybėmis pasižymi ir meno kūrinys.

Pavyzdžiui, plačiai žinoma Č.Sasnausko giesmė Maironio žodžiais "Marija, Marija". Tai himnas žmogaus dvasios didybei ir tautos, Tėvynės, savo krašto meilei. Iš žodžių teksto tą kiekvienas suvokiame ir jaučiame. Pojūtį stiprina švelni,

plaukianti, net savotiškai svajinga melodija. Ilgą laiką klausant giesmė giliai pajaučiama ir įgauna istorijoje subrandintą bei žodžių tekstu išreikštą keliamų idėjų, apskritai būties suvokimo prasmę. Net išgirdę melodiją ar niūniuodami ją patys jaučiame tą patį, kaip ir klausydami ar patys atlikdami visą kūrinį, t.y. melodiją ir žodžius kartu. Taip kūrinio meno priemonės (minėta melodija, jos ypatybės), išoriškai įprasminta vertybių sistema žmogui pasidaro reikalinga, nes materializuoja jo savastimi tapusias dvasines vertybes, tokiu būdu aktualina vidinį pasaulį, suvoktą bei pajaustą santykį su tautos kultūra ir savimi. Šis dvasines vertybes materializuojantis visybiškumas yra būtina ne tik kūrinio, bet ir muzikinės užduoties ar veiklos, apskritai meno studijų ypatybė. Todėl būtent kūrinys, jo dvasinės vertybės ir priemonės yra pagrindiniai meninės veiklos ir asmens meninės kultūros komponentai. Taip atsiskleidžia kūrinio vertybinis potencialas, jo ugdomoji reikšmė ir prasmė.

Kūrinys – kultūros reiškinys. Vertinant meno kūrinį aiškėja jo istorinė kultūrinė vertė. Ją rodo fiksuotos dvasinės vertybės, išraiškos priemonės, kultūrinis kontekstas, net pati vertybių samprata bei perteikimo būdas. Tik svarbu, kad veikla apimtų meno kūrinio suvokimą ir pajautimą – priemones ir vertybes kaip kūrinio visumą, o ne kaip pavienius reiškinius. Meno studijų procese taip pristatomas kūrinys yra kultūros reiškinys. Kai tokia kūrinio visuma pritaikoma asmens į raišką orientuotai veiklai, ši aktualina asmens dvasines vertybes ir jų raišką. Taip meninė veikla (= kūrinio pristatymo būdas) pati pasidaro kultūros reiškinys ir veikia asmens kultūrą.

Kadangi vertybės, jų fiksavimo priemonės ir veikla yra kultūros reiškiniai, jais remiantis organizuojamos *meno studijos yra kultūros pristatymo, realizavimo ir vystymo procesas* ugdymo realybėje. Kita vertus, šis pristatymas yra koreguojamas visuomenei būdingos kultūros ypatybių, taip pat ir ugdymo aplinkybių. Šiuo požiūriu kūrinių repertuaras ir ugdymui taikomos veiklos formos, jų samprata atspindi visuomenei būdingos kultūros ypatybes. Vadinasi, kūrinio ir veiklos ryšys remiasi asmenine, socialine ir istorine kultūrine jų prasme. Todėl ugdymo realybėje meno kūrinys ir jį pristatanti veikla vertintini kaip kultūros reiškiniai. Jie atsirado kaip asmens dvasingumo ir jo sklaidos reiškiniai. Ši samprata aiškiai rodo meno kūrinio bei veiklos ir dvasingumo tarpusavio priklausomybę kaip *kultūros istorinės raidos pasekmę*, kuri pasireiškia dvasinių vertybių sistema ir laikmečiui būdingos bei žmogui aktualios meninės veiklos ypatybėmis.

Aptarta kūrinio ir meninės veiklos samprata bei tarpusavio priklausomybė garantuoja meninės kultūros tęstinumą, taip pat ir asmens meninės kultūros brandą. Tarkim, kūriniu akcentuojamos vertybės papildo, išryškina asmeninį jų reikšmingumą ir tuo praturtina individualią vertybių sistemą, taigi veikia kultūrą bei jos raidą. Arba, muzikos kūrinys gali būti klausomas ir gali būti atliekamas grojant, dainuojant. Šios veiklos rūšys bei formos plečia asmens meninės sklaidos galimybes

sociokultūrinėje aplinkoje. Tik svarbu suprasti, kad tiek atskleidžiant vertybes, tiek ir asmeniškai įprasminant jų fiksavimo priemones turėtų būti siekiama kūrinį tarsi *perkurti, atkurti, dalyvauti jo atsiradimo, pažadinimo iš latentinės būsenos procese.* Tai įmanoma remiantis *asmeniniu* požiūriu, individualios patirties sąlygojama menine veikla. Šios galimybės rodo kūrinio, kaip kultūros reiškinio, paskirtį meno studijų procese ir jo sąsajas su asmens veikla bei dvasingumu.

Kūrinys – tautinės kultūros reiškinys. Aptarto kūrinio (Č.Sasnausko giesmė "Marija, Marija") ypatybė yra ta, kad dvasines vertybes aktualinantis jo turinys atitinka mūsų tautos kultūrai būdingą vertybių sistemą. Pavyzdžiui, akcentuojama viltis, dvasios didybė, o ne koks nors brutalaus pasipriešinimo ar keršto jausmas. Tai humaniškos kultūros ypatybės. Raiškos procese jas akcentuojant, į jas orientuojantis bręsta ir atitinkama asmens vertybių sistema bei kultūra. Meno kūrinys pasidaro ne tik bendražmogiškųjų dvasinių vertybių, bet ir jas atitinkančių tautos vertybių šaltinis, jos kultūros simbolis, o atlikimas – asmens vidinio pasaulio, dvasingumo, individualios kultūros rodiklis ir raidos tautos kultūros kontekste skatinimo būdas.

Ši kūrinio ir meninės veiklos samprata rodo meno jėgą ir poveikio galimybes žmogaus dvasinių vertybių sistemai, apskritai kultūrai. Svarbiausia yra tai, kad poveikis yra visuminis, t.y. veikiama ir dvasinių vertybių sistema, ir jų materializavimas įprasminant išraiškos priemones bei atlikimo įgūdžius. Tačiau kūrinio poveikio kokybė priklauso nuo to, ar tai žmogui aktualu, ar jis suvokia kūrinio prasmę ir ar jaučia juo perteikiamus santykius, vertybes, ar vertina jų reikšmę sau ir visuomenei. Tik tokiu atveju meno kūrinio turinys gali pasidaryti asmens dvasinio pasaulio refleksijos produktas, tos refleksijos simbolis ir savastis. Šiam tikslui ir reikalinga kūrinio, kaip tautinės kultūros reiškinio, samprata. Priežastis – *tautinė kultūra vertintina kaip priklausomybės kultūrai išraiška*, kaip asmeniniu reikšmingumu ir prasme paženklinta kultūra, kuri būdinga subjektą supančiai aplinkai ir visuomenei. Tai konkretina asmens santykį su kultūra, jos vertinimu, skatina interesą ją puoselėti. Šis santykis ženklina kūrinio, kaip tautinės kultūros reiškinio, suvokimo bei pajautimo svarbą, taip pat jo paskirtį studijuojant meną. Taip asmens santykyje su kūriniu - tautinės kultūros reiškiniu – atsiskleidžia vieninga socialinė, asmeninė ir istorinė kultūrinė kūrinio prasmė.

Kūrinys - ugdymo veiksnys. Dvasinių vertybių materializavimas meno priemonėmis, suteikiant joms istorijos raidoje subrandintas ir asmens suvoktas prasmes, reiškia, kad yra skatinama meninė veikla ir kad atkuriamas menas, tarsi iš naujo gimsta geresnės ar prastesnės kokybės kūrinio turinys, individualiai suvokiamos vertybės. Taip meninės veiklos kontekste (dainuodami, grodami, šokdami ar pan.) mes visi tampame tarsi menininkais, čia pat kuriančiais, perkuriančiais, interpretuojančiais dvasines vertybes. Kita kalba, kad tas mūsų

kuriamas menas nevienodos kokybės - mėgėjiškas, diletantiškas, profesionalus, tradicinis ar novatoriškas. Tačiau tai meno esmės ir ugdomosios paskirties nekeičia, nes kūrinys išlieka kaip raiškos priemonė, o veikla – raiškos būdas.

Vadinasi, meno kūrinys ir jį pristatanti veikla apima asmens vidinio pasaulio dvasines vertybes ir materialaus pasaulio meno vertybes bei priemones. Remiantis menine veikla kūrinyje fiksuotos vertybės tarsi atnaujinamos, įgauna asmeninę prasmę ir veikia asmens kultūrą. Kadangi ugdymui parenkami visuomenės vertinami kūriniai, toks repertuaras yra veiksmingas tobulinant ne tik asmens meninę kultūrą, bet ir meninės raidos bei sklaidos sistemą, apskritai sociokultūrinės integracijos patirtį. Visa tai rodo kūrinio asmenybinį, socialinį ir istorinį kultūrinį, t.y. visuminį ugdomąjį reikšmingumą. Šis reikšmingumas pasidaro realus remiantis kūrinio turinio ir asmens dvasingumo ryšiais. Todėl meno studijos tokios svarbios ugdant asmens kultūrą, ypač skatinant dvasingumo sklaidą. Tik svarbu tą suprasti, o ugdant gebėti žadinti bei skatinti.

Aptarti santykio su kūriniu aspektai remiasi žmogaus dvasingumo samprata. E.Martišauskienė konkretina istorijoje žinomus tris dvasingumo lygmenis (Martišauskienė, 2004, p. 23). Pirmasis yra grindžiamas asmenine patirtimi, kur galėtų pasireikšti ir kūrinio suvokimo individualumas. Antrajam lygmeniui priskiriamas grupinis dvasingumas, pasireiškiantis tradicijomis, skirtingas idėjas propaguojančių šeimų, žmonių grupių dvasiniu bendrumu ir pan. Čia savo vietą galėtų rasti ir atitinkama kūrinio interpretacija, bendrai aptariami ir vertinami jo aspektai, grupėje kuriama santykių sistema, grupės dvasingumo atmosfera. Trečias lygmuo apima mokslinį dvasingumo aiškinimą, asmeninio gyvenimo tobulinimą. Taip remiantis dvasingumo samprata atsiskleidžia kūrinio, apskritai meno studijų prasmė bei įtaka asmens ir visuomenės kultūros raidai.

Visa tai rodo, kad remiantis *meno kūrinio ir jo kontekste organizuojamos meninės veiklos bei subjektų meninio bendradarbiavimo vienove (= asmens dvasingumo menine sklaida)* gali atsiskleisti asmens dvasingumas, kūrinio ir meninės veiklos prasmė. Taip pasireiškia meninė kultūra, įprasminama meno studijų paskirtis skatinti demokratinės kultūros raidą. Tačiau tai įmanoma akcentuojant meninę raišką. Šį esminį meno studijų bruožą būtina išsaugoti praktikoje, todėl raiškos ypatybes asmens kultūros, apskritai dvasingumo sklaidos kontekste aktualu aptarti išsamiau.

Klausimai ir užduotys:

1. Kaip studijuojant meno kūrinius skatinama Jūsų dvasingumo sklaida?
2. Kokius dalykus studijuodami Jūs nagrinėjate meno kūrinio esmę?
3. Aprašykite, kaip, kokiu būdu Jūs studijuojate meno esmę.
4. Surašykite užduotis, kurios taikomos studijuojant meno dalykus. Suskirstykite jas į grupes atsižvelgdami į tai, kam jos skirtos: 1) kūrinio interpretavimui, 2) kūrinio

elementų pažinimui, 3) įgūdžių lavinimui. Sudarykite didaktinį meno dalyko studijų modelį Jūsų profesinio rengimo procese.

Pastaba: meno studijų procese tą modelį reikėtų nuolat papildyti ir koreguoti.

1.3. Asmens meninė raiška

Suvokiant meno kūrinio turinį atsiskleidžia subjektyvumas, individualūs reikšmės ir prasmės vertinimai. Tai asmenybės sritis, individualios meninės kultūros ir raiškos sfera. Kita vertus, menas tai muzika, dailė, literatūra ir pan. Istoriniu kultūriniu požiūriu sąlygota meno šakų samprata ir jų kūriniai bei veikla yra prielaida asmens meninei ir sociokultūrinei raiškai. Kartu tai prielaida pasireikšti asmens dvasingumui, istorijoje subrandintai jo sklaidai meninėje aplinkoje. Todėl studijuojant meną siekiama:

- atskleisti kūrinio turinį, fiksuotas dvasines vertybes ir jas įprasminančias priemones;
- skatinti kūrinio interpretaciją ir taip (t.y. atskleidžiant jo turinį bei sąsajas su asmens vidiniu pasauliu) veikti individualią vertybių sistemą, meninę patirtį, apskritai individualią kultūrą;
- remiantis įgyta asmens menine patirtimi ir veikla skatinti raišką socialinėje aplinkoje ir taip plėtoti jo sociokultūrinę integraciją.

Tokių tikslų įmanoma siekti studijuojant vieną ar keletą meno šakų. Tik svarbu suprasti, kad plėtojant meninę patirtį, meniškumo sampratą būtina remtis bent vienos meno šakos giluminėmis studijomis, o ne paviršutinišku susipažinimu su jos (ar net įvairių meno šakų) kūriniais. Šiame procese iškyla bendri meno studijų ir konkretūs, tarkim, muzikos studijų uždaviniai. Kitaip tariant, *meno studijos remiasi asmens meninė raiška ir patirtimi*, apimančia:

- meno ir meninės kultūros sampratą (asmenybinis aspektas);
- individualią meninę kompetenciją, žinias (socialinis aspektas);
- pažintą meno kūrinių repertuarą ir meninės veiklos rūšis, formas, įgūdžius (istorinis kultūrinis aspektas).

Tai ugdymui aktualus požiūris į meno studijas. Jis savo esme skiriasi nuo "mokyti muzikos", "mokyti dailės" sampratos, kuri studijas orientuoja į meno kūrinių repertuaro, meninės veiklos rūšių, formų pažinimą, įgūdžių lavinimą, apskritai į dalykinę kompetenciją. Vadinasi, meno studijų uždaviniai turėtų būti sprendžiami remiantis praktine į raišką orientuota veikla, skirta tobulinti asmens meninės raiškos patirtį. Būtent raiškos orientacija pasižyminti muzikinė ar kitai meno šakai būdinga veikla yra asmens meninės kultūros pasireiškimo būdas ir nepakeičiama meno studijų ypatybė. Todėl meninės raiškos ir jos tobulinimo samprata yra svarbi modeliuojant meno studijas.

Raiškos požiūriu meno kūrinys vertintinas kaip savita asmens dvasingumo pasireiškimo (raiškos) provokacija bei veiksnys ir gali funkcionuoti, kai čia ir dabar interpretuojamas, tarsi iš naujo perkuriamas. Netekdamas galimybių skatinti raiškos, aktualinti dvasingumo, vadinas, ir funkcionuoti, kūrinys ir menas apskritai praranda savo esmę, sąlytį su asmens kultūra, įtaką individualiai dvasinių vertybių sistemai, kartu ir praktinę reikšmę. Būtent *meninė veikla*, kuria remiantis meno kūrinys gali funkcionuoti ir kuri savo esme, kūrybišku pobūdžiu provokuoja asmens raišką, pasidaro realus individualios meninės kultūros, kartu ir *dvasingumo veiksnys, rodiklis bei sklaidos prielaida*. Todėl meno studijos remiasi asmens menine raiška ir yra jos sąlygojamos.

1.3.1. Raiška ir meno studijos

Raiška kaip pedagoginė problema Lietuvoje pradėta plačiau nagrinėti tik po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. Tą sąlygojo poreikis ir atsiradusios galimybės pripažinti žmogų kaip didžiausią vertybę, poreikis kurti demokratinę visuomenę, jos kultūrą. Atitinkamai raiška buvo pamažu pradėta nagrinėti ir kaip meno studijų bei meninio ugdymo reiškinys (Kievišas, 1993; 1995; 1997; ir kt).

Ugdymo procese skatinant demokratinės kultūros raidą svarbu remtis asmenybės autentiška sklaida, kūrybingumu, saviralizacija. Tai susiję su saviraiška, jos skatinimu ir galimybių bei patirties plėtra. Todėl asmens saviraiška yra meno studijoms ir demokratinės visuomenės kultūrai būdingas reiškinys bei jos humanizavimo prielaida. Meno studijų kontekste raiška nagrinėtina būtent šiuo požiūriu.

Raiškos samprata. Mokslinėje literatūroje plačiai vartojama saviraiškos sąvoka. Pasak L.Jovaišos, "saviraiška – asmenybės prigimties ir patirties realizavimas veikloje ir elgesyje" (Jovaiša, 1993, p. 265). Ugdymui tai labai svarbus reiškinys, nes, atskleidžiant žmogaus vidinį pasaulį, susidaro galimybės jį veikti, o koreguojant elgseną įtvirtinti dvasinių vertybių sistemą. Socialiniu požiūriu svarbu tai, kad atsiranda galimybė stebėti, vertinti ir derinti visuomenės narių elgseną, visiems bendrauti ir kurti remiantis atsiveriančiomis asmens dvasinėmis vertybėmis. Meno sferoje saviraiška yra meninės veiklos ir meno kūrinio funkcionavimo ypatybė bei meno studijų prielaida. Todėl svarbu suvokti jos ištakas, ypatybes, vertinimo aspektus.

Realiame gyvenime, ypač meno sferoje matome savitais būdais fiksuotą ir fiksuojamą saviraiškos rezultatą. Tai asmens vidinio pasaulio išraiška, išorinis rezultatas. Pasak J.Laužiko, "kiekviena išraiška yra vidinio gyvenimo simptomas ir atskleidžia visą būtybę" (Laužikas, 1997, p. 248). Meno srityje išraiška remiasi meninei kultūrai būdingomis meninės veiklos rūšimis, formomis, priemonėmis - dainuojama, grojama, piešiama, šokama. Jos turi savitas istorijos raidoje

susiformavusias prasmes, sociokultūrines funkcionavimo prielaidas, tradicijas. Vadinasi, praktikoje saviraiškos rezultatas fiksuojamas bendrajai kultūrai būdingomis išraiškos priemonėmis ir jų prasmėmis. Tai reiškia, kad individuali saviraiška ne tik derinasi prie aplinkos kultūros kokybės, bet ir apima jos priemonių prasmę, pritaiko ją savosios vertybių sampratos išraiškai. Taip atsiranda savita individualios saviraiškos ir kultūroje egzistuojančių išraiškos priemonių bei jų prasmių jungtis, tarsi nauja kokybė, naujas rezultatas ir procesas - *raiška*. Jo siekiant bei kultūros kontekste orientuojantis į tradiciją ir dažnai su ja net konfliktuojant kinta ir asmens saviraiška, ir jos išraiška socialinėje aplinkoje, vadinas, ir raiška kaip veiklos ir kultūros ypatybė. Todėl žmogui reikia išmokti ne tik reikštis, bet išmokti reikštis būtent tos kultūros, kurioje jis skleidžiasi kaip asmenybė, kontekste. Tik tokiu atveju saviraiškos meninė veikla rezultatas yra materializuojamas atsižvelgiant į aplinkos kultūros ypatybes, jis įgauna bendražmogiškąją prasmę bei reikšmę ir gali būti suvokiamas visuomenėje, t.y. pasidaro būtent raiškos būdas ir rezultatas.

Vadinasi, saviraiška žymi asmens poreikio tenkinimą (asmenybinis aspektas). Tačiau aplinkoje ir saviraiškos procesas, ir rezultatas derinamas prie visuomenėje vyraujančių tradicijų, vertybių ir išraiškos priemonių sistemos (socialinis aspektas). Todėl asmens saviraiška yra sąlygojama konkrečios aplinkos turiningumo, kultūros ypatybių. Taip atsiranda raiška kaip visuotinai suvokiama ir priimtina asmens saviraiškos kokybė, kuri pasidaro socialiniu požiūriu aktualus reiškinys (asmenybinio ir socialinio prado vienovė).

Taigi, raiška yra ir asmeninė (saviraiška), ir socialinė (išraiška) vertybė. Tokia raiškos bei jos ištakų samprata yra prielaida realizuoti humanistinės pedagogikos principus, apskritai demokratinės visuomenės požiūrį į ugdymą ir konkretina kultūros raidos skatinimo kryptis ugdymo realybėje. Todėl galima teigti, kad raiškos plėtra (*saviraiška – išraiška - raiška*) orientuotina asmeniniu ir socialiniu požiūriu (Kievišas, 2002). Tokia raiška yra neatskiriama asmens kultūros funkcionavimo prielaida ir meno studijų bei ugdymo uždavinys demokratinėje visuomenėje.

Raiškos paskirtis. Asmens raiška (vidinio pasaulio sklaidos būdas) yra reikšminga skatinant individualios kultūros raidą. Raiška yra aktuali ir ugdymo modeliavimo požiūriu, nes atskleidžia asmens kultūros ypatybes, sampratą, galimybes koreguoti veiklą dirbant individualiai ar grupėje. Tai pasakytina ir apie meninę raišką, jos būdus, priemones, rezultatą. Todėl valstybiniuose dokumentuose akcentuojama "meninė raiška" (programos, 2002, p. 326), "socialinė kultūrinė raiška" (ten pat, p. 341), "muzikinė raiška" (ten pat, p. 342). Tuo pabrėžiama saviraiškos (asmenybinis aspektas) ir išraiškos (socialinis aspektas) konkrečioje kultūroje vienovė (istorinis kultūrinis aspektas, tradicijos).

Individualybė atsiskleidžia kurdama aplinkos kontekste ir tenkindama saviraiškos poreikius. Neturint raiškos sampratos bei nuostatų (kai aktuali tik

saviraiška) prarandama galimybė aktualinti ir veikti subjekto kultūrą ji supančios aplinkos kultūra, o šiam savo pastangomis skatinti kultūros tradicijos tęstinumą bei raidą. Todėl žmogus, kuris nesuvokia raiškos esmės ir reikšmės, turi adekvatumo problemų su aplinkos ir net tautos kultūra, su jos identitetu. Meno studijų požiūriu tai dar ir santykio su meno kūriniais, menine veikla bei kultūra praradimas. Todėl raiška, jos skatinimas, veikimo orientuojantis į raišką nuostatos bei patirties įtvirtinimas yra neatskiriama asmenybės brandos ir jos skatinimo būtinybė.

Siekiant humanizuoti bei demokratizuoti visuomenės ir asmens kultūros ugdymą, kuris sovietmečiu patyrė esminių deformacijų ir paliko sunkiai įveikiamą raidos inerciją švietimo sferoje, svarbiausia yra atkurti ir puoselėti tas tautos subrandintas vertybes, kurios atitinka mūsų ir apskritai Europos kultūros ypatybes ir yra jos raidos pagrindas. Tai prielaida socialiniam ugdymui, kurio tikslas – "suteikti moksleiviui pilietinės ir socialinės kultūros pagrindus, įkūnijančius humanizmo ir demokratijos vertybes bei principus ir atliepiančius kintančias asmens ir visuomenės gyvenimo reikmes" (programos, 2002, p. 241). Tokia ugdymo paskirties samprata neatskiriama nuo raiškos, kuri yra pagrindas demokratiškos asmenybės brandai, nuolatiniam dvasiniam atsinaujinimui. Todėl dėmesys raiškai yra būtinas ne tik modeliuojant meno studijas, bet ir skatinant asmens bei demokratinės visuomenės kultūros raidą.

1.3.2. Raiška ugdymo realybėje

Raiška, kaip minėta, konkretinama veikla, elgsena. Tai reiškia, kad raiška fiksuojama veiklos turiniu, jos formomis, priemonėmis. Vadinasi, studijuojant meną svarbu tobulinti į raišką orientuotos veiklos kokybę ir tokios veiklos formų sistemą. Neatsitiktinai valstybės švietimo dokumentuose teigiama, kad, tarkim, muzikinis ugdymas skirtas "dėti mokinių muzikinės kultūros bei asmeninės muzikinės raiškos pagrindus" (bendrosios programos /projektai/, 1994, p. 363).

Asmeninės ir socialinės raiškos prielaidos. Demokratinei visuomenei būdinga tai, kad žmogus yra skatinamas ir gali reikštis atsižvelgdamas į savo interesus, poreikius. Ši aplinkybė atitinkamai veikia jo brandą, ypač kultūros kokybę ir pobūdį. Tačiau raiškos procesas bei rezultatas gali būti aktualus ne tik pačiam žmogui (pavyzdžiui, muzikos kūrinio atlikimas), bet reikšmingas ir socialinei aplinkai, kultūrai (kūrinio atlikimas kaip profesinė veikla ir rezultatas). Todėl individo aktyvumas, kūrybingumas, apskritai raiška yra svarbus ir asmens, ir demokratinės visuomenės, jai būdingos kultūros veiksnys. Pirmiausia tai pasakytina apie raišką kaip kultūros perėmimo, realizavimo ir tarsi perkūrimo (tęstinumo) prielaidą, kuri svarbi ir asmeniniu, ir socialiniu požiūriu. Todėl raiškos kokybė bei tobulinimas yra ne tik asmeninė, bet ir socialinė, taigi ir pedagoginė problema.

Nagrinėjant raiškos *asmenines* prielaidas aiškėja, kad jos susijusios pirmiausia su asmens poreikių tenkinimu. "Poreikis yra tai, ko reikia žmogui arba socialinei sistemai pagrįstai funkcionuoti tam tikroje situacijoje. Poreikis – tai nėra noras kažką gauti ir turėti, bet trūkumas, kuris kliudo žmogui ar sistemai vystytis arba tobulėti" (Johnson, 2001, p. 21). Savo ruožtu, poreikiai susieti su asmens kultūra – ji yra daugelio poreikių šaltinis ir tenkinimo galimybė. Būtent poreikių tenkinimas remiantis individualia kultūra bei veikla ir rodo asmeninę raiškos vertę.

Asmens raiškai svarbios ir *socialinės* prielaidos. Poreikiui tenkinti reikia atitinkamų aplinkos sąlygų, kurios atitiktų žmogaus veiklos galimybes ir elgsenos bei patirties ypatybes. Tokiu atveju "visoks elgesys turi prasmę, o žmonės išreiškia ir realizuoja poreikius per elgesį" (ten pat, p. 21). Be to, "poreikis taip pat skatina jausmus" (ten pat, p. 21). Tai rodo, kad, tenkindamas poreikius, žmogus reiškiasi visybiškai, tuo pačiu patirdamas atitinkamą poveikį psichofizinei (įgūdžiai, elgsena), intelektinei (gebėjimai, mobilumas) ir dvasinei (vidinis pasaulis, vertybių sistema) sferoms. Šiame procese jis keičia ir supančią aplinką. Taip tenkinant poreikius išryškėja asmens ir socialinės aplinkos kultūrų sąveika, kurios dėka keičiasi ir pats žmogus, ir keičiama jį supanti aplinka. Ši aplinkybė rodo, kad, viena vertus, žmogui reiškiantis yra svarbu suvokti situacijas, veiklos sąlygas, aplinkos, jos kultūros ypatybes, įgyti raiškos galimybių, sociokultūrinės integracijos patirtį. Kita vertus, jam svarbu gebėti vertinti galimybes veikti aplinkos kultūrą, suvokti poveikio jos raidai prasmę ir reikšmę, kartu prisiimnat atsakomybę už to poveikio pasekmes. Švietimo institucijoje tai atsiskleidžia vertinant ugdymo ir bendros akademinės bei įvairesnės socialinės aplinkos kultūrų sąsajas (Pabrėža, Kievišas, 2004; Kievišas, Pilukienė, 2004).

Vadinasi, skirtinos asmeninės ir socialinės raiškos prielaidos bei atitinkamas jų aktualumas. Tai pagrindas nagrinėti individualią meninę ir sociokultūrinę raišką, jų būdus ir formas bei atitinkamą asmens kompetenciją – patirtį, gebėjimus, nuostatas. Ugdymo procese sąlygos ypač sociokultūrinei raiškai yra ribotos. Tai veikia ir raiškos būdų bei formų sistemą, ir asmens kompetencijos tobulinimą. Tačiau sociokultūrinės raiškos patirtį galima tobulinti remiantis ir ribota raiškos formų sistema. Svarbu tik, kad individuali meninė raiška būtų tobulinama atsižvelgiant į sociokultūrinės raiškos aplinkybes, kad būtų kaupiami jai aktualūs gebėjimai, nuostatos, patirtis. Šios prielaidos pasidaro tarsi jungtis, padedanti išsaugoti raiškos paraleles ugdymo procese ir socialinėje aplinkoje (Kievišas, Ruzgytė, 2003).

Asmens meninės raiškos pagrindai formuojami mokykloje. Kadangi raiškos skatinimas, kokybė ir orientacija daug kuo priklauso nuo ugdytojo kompetencijos, jo profesinis rengimas įgauna specifinių ypatybių lyginant su asmens raiškos patirties tobulinimu ar meninės kultūros ugdymu. Šio rengimo skiriamasis bruožas – mokytojas privalo įgyti gebėjimų ir patirtį tobulinti bei skatinti mokinių individualią raišką sociokultūriniu požiūriu aktualiame kontekste. Todėl būsimo ugdytojo

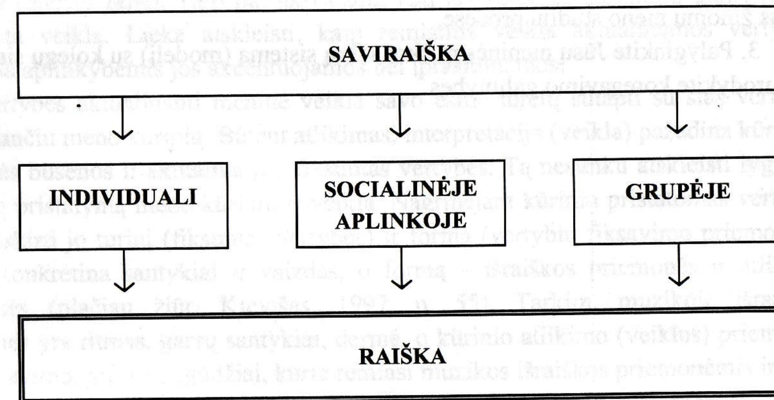
profesinė branda apima ne tik asmeninę raiškos patirtį, bet ir raiškos studijas, skirtas nagrinėti:

- asmens raiškos ypatybes amžiaus tarpsnių ir asmenybės brandos kontekste;
- asmens raiškos tobulinimo galimybes apimant ir meno studijas;
- individualios raiškos veiksnius, kurie sąlygoja jos raidos sociokultūrinę bei asmeninę reikšmę.

Kartu turėtų būti nuolat tobulinama ir paties ugdytojo individualios raiškos patirtis bei galimybės. Todėl jam aktualias meno studijas svarbu grįsti asmens kultūros ugdymo ir profesinio rengimo vienove (Kievišas, 2002; Kievišas, Kisielytė Sadauskienė, Gaučaitė, 2003; Kievišas, Jasiukonytė, 2003).

Aptarta raiškos samprata, jos prielaidos ir aktualumas rodo, kad raiška yra būtina asmens kultūros ugdymo sąlyga, nuostata, svarbi asmeninė ir socialinė problema. Tą suvokti aktualu ir meno pedagogams, siekiantiems tobulinti profesinę veiklą, ir meno mėgėjams, siekiantiems tobulinti individualią kultūrą.

Raiškos sferos. Atitinkama meninė kultūra egzistuoja visuomenėje, į kurią žmogus integruojasi. Integracijos procese svarbi ne tik individuali saviraiška (raiška remiantis individualia veikla), bet ir raiška grupėje bei sociokultūrinėje aplinkoje. Todėl ugdymo realybėje svarbu skatinti bei tobulinti ir individualią, ir grupinę raišką, jos patirtį, ugdytinį pratinti tenkinti poreikius remiantis raiška socialinėje aplinkoje. Tai rodo raiškos tobulinimo sferas ir prasmę bei reikšmę skatinant asmenybės brandą (4 *pav.*):



4 *pav.* **Raiškos sferos** (modelis)

Raiškos samprata aktuali modeliuojant ne tik meno studijas, įtvirtinant demokratinės visuomenės kultūrą ar ugdant asmens meninę kultūrą (socialinė ir asmeninė reikšmė). Pavyzdžiui, atkuriant ir pristatinėjant praeities epochų meną ir

kultūrą raiška taip pat būtina. Tai atvejis, kai praeities kultūros vertybės tarsi perkuriamos šiuolaikinės vertybių sampratos kontekste (klasikų operos, antikos menas). Be *raiškos sampratos šiuolaikiškam žmogui būtų sudėtinga įprasminti meninės kultūros istorines vertybes*. Taigi raiška padeda suvokti ne tik šiuolaikinius, bet ir epochų kūrinius, jų savitumą, priemones ir tuo yra svarbi puoselėjant kultūros tęstinumą bei raidą nūdienos visuomenėje (istorinė kultūrinė reikšmė). Todėl raiškos ypatybių, jos paskirties samprata tokia svarbi modeliuojant meno studijas ir ugdant asmens kultūrą. Tačiau svarbiausia yra tai, kad *raiška yra visada šiuolaikiško asmens dvasingumo pasireiškimo bei sklaidos būdas*, vadinas, ir meno studijų modeliavimo bei individualios kultūros brandos prielaida. Šiuo požiūriu ji yra būtina modeliuojant meno studijas ir bet kokioje švietimo institucijoje.

Aptarta meninės raiškos samprata remiantis meno kūrinio, meninės veiklos bei asmens ir aplinkos kultūros sąsajomis atskleidžia galimybes pasireikšti dvasingumui. Šiuo požiūriu raiška sąlygoja meno studijas. Taip atsiranda galimybė koreguoti meno studijas ir asmens įgytą meno sampratą atsižvelgiant į jo meninę kultūrą bei patirtį. Kita vertus, raiškos patirtis įgyjama remiantis veikla. Todėl aktualu aptarti galimus į raišką orientuotos veiklos variantus ir jų reikšmę modeliuojant meno studijas bei skatinant asmens kultūros raidą.

Klausimai ir užduotys:

1. Kas būdinga Jūsų meninei raiškai?
2. Apibūdinkite asmenines, socialines ir istorines kultūrines raiškos prielaidas Jums žinomų meno studijų procese.
3. Palyginkite Jūsų meninės raiškos sferų sistemą (modelį) su kolegų sistemomis ir nurodykite koregavimo galimybes.

2. Veikla ir meno studijos

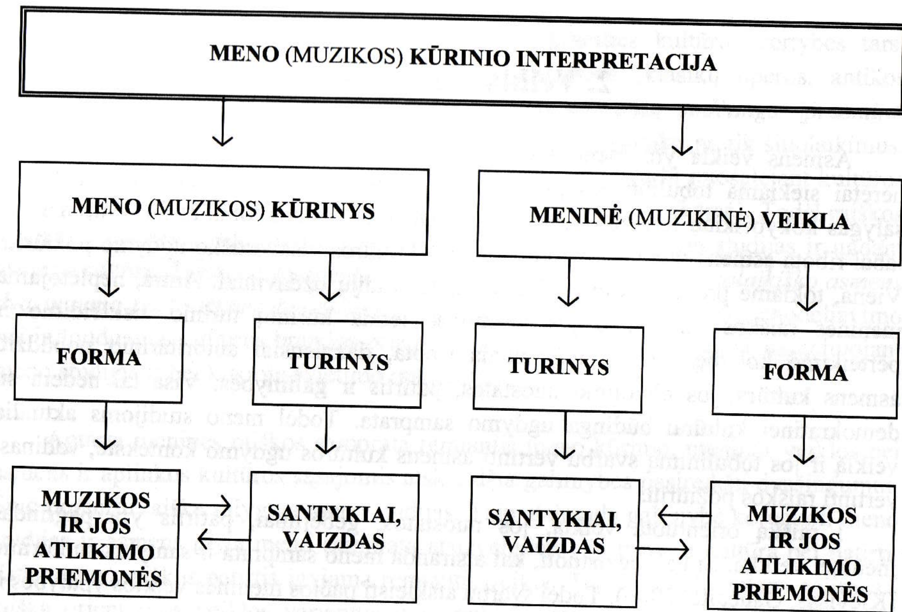
Asmens veikla yra meno kūrinio funkcionavimo prielaida. Todėl praktikoje neretai siekiama tobulinti jos įgūdžius specialiais pratimais ir taip tarsi parengti sąlygas kokybiškiau funkcionuoti kūriniui. Deja, ši veiklos tobulinimo samprata yra labai ribota asmens meninės ir jo bendrosios kultūros visavertiško ugdymo požiūriu. Viena, tokiame procese nesprendžiami meno studijų uždaviniai. Antra, neplėtojama meninės raiškos patirtis, o jos ribotumas lemia kūrinių turinio atskleidimo ir perteikimo kokybę. Trečia, įtvirtinama ribota, dažniausiai autoritarinio pobūdžio asmens kultūra, jos plėtojimo nuostatos, patirtis ir galimybės. Visa tai nedera su demokratinei kultūrai būdinga ugdymo samprata. Todėl meno studijoms aktualią veiklą ir jos tobulinimą svarbu vertinti asmens kultūros ugdymo kontekste, vadinas, vertinti raiškos požiūriu.

Į raišką orientuota veikla, jos nuostatos, gebėjimai, patirtis yra pagrindas meninei veiklai. Ši gali egzistuoti, kai atsiranda meno samprata ir santykis su kūriniu (Kievišas, Gaučaitė, 2000). Todėl svarbu atskleisti pačios meninės veiklos ypatybes ir jos santykį su meno kūriniu.

2.1. Meninė veikla

Jau aptarta, kad meno kūriniu, jo išraiškos priemonėmis fiksuojamos dvasinės vertybės (žiūr. 1 *pav.*). Taip pat akivaizdu, kad tas vertybes aktualinti gali į raišką orientuota veikla. Lieka atskleisti, kaip remiantis veikla aktualinamos vertybės, kokiomis aplinkybėmis jos akcentuojamos bei įprasminamos.

Vertybes aktualinanti meninė veikla savo esme turėtų sutapti su šias vertybes perteikiančiu meno kūriniu. Būtent atlikimas, interpretacija (veikla) pažadina kūrinį iš latentinės būsenos ir aktualina juo fiksuotas vertybes. Tą nesunku atskleisti lyginant vertybių pristatymą meno kūriniu ir veikla. Nagrinėjant kūriniu pristatomas vertybes tenka išskirti jo turinį (fiksuotas vertybes) ir formą (vertybių fiksavimo priemones). Turinį konkretina santykiai ir vaizdas, o formą – išraiškos priemonės ir atlikimo priemonės (plačiau žiūr. Kievišas, 1997, p. 55). Tarkim, muzikoje išraiškos priemonės yra ritmas, garsų santykiai, dermė, o kūrinio atlikimo (veiklos) priemonės yra dainavimo, grojimo įgūdžiai, kurie remiasi muzikos išraiškos priemonėmis ir tarsi pažadina jų prasmę. Ši aplinkybė rodo kūrinio ir meninės veiklos vienovę, kurią svarbu išsaugoti studijuojant meną. Tokios vienovės kaip ir apskritai asmens meninės kultūros vertinimui reikalinga konkrečią meno šaką atitinkanti meninė veikla. Šiuo atveju pasirinkta muzika (5 *pav.*):



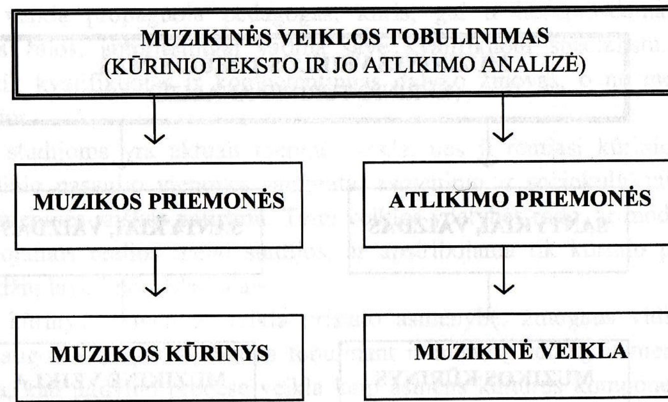
5 *pav.* **Meninė** (muzikinė) **veikla**

Ugdytinio įgyta kūrinio interpretavimo patirtis ir meninės veiklos galimybės yra ribotos ir dažniausiai neleidžia iš karto gerai atlikti muzikos kūrinį, kliudo pakankamai ryškiai atskleisti sumanytą interpretaciją ir pilnai tenkinti saviraiškos poreikius. Todėl ugdymo procese veiklos galimybes, konkretaus kūrinio atlikimą tenka tobulinti – tikslinamas grojimas, mokoma/si atlikti dainą ir pan. Bandant palengvinti paieškas neretai atsisakoma kūrinio interpretacijos ir meninė veikla tarsi išskaidoma į paprastesnes formas, skirtas tobulinti pavienius įgūdžius. Taip bandoma pasiekti kūrinio atlikimo (deja, būtent kūrinio atlikimo, reprodukavimo, o ne ugdytinio meninės veiklos ir raiškos patirties tobulinimo) rezultato. Šios aplinkybės koreguoja įvairių veiklos rūšių ir formų taikymą kūrinio studijoms ir kartu asmens kultūros ugdymui. Todėl svarbu atskleisti individualios veiklos rūšių bei formų ypatybes, jų galimybes ir reikšmę ugdant asmens meninę kultūrą. Tai prielaida ugdymo realybėje išsaugoti meno esmę, plėtoti kūrinio interpretacijos galimybes ir raiškos patirtį, subjektyvumu grindžiamą asmens meninės kultūros savitumą.

2.2. Muzikinės veiklos rūšys

Veiklos ypatybės priklauso nuo jos orientacijos ir turinio. Atsižvelgiant į tai galima skirti į raišką ar į pažinimą orientuotą, t.y. meninę ar formalią veiklą. Tai

skirtingo turinio ir pobūdžio veikla, o kartu ir skirtingas poveikis asmens kultūrai. Todėl veiklos ypatybes svarbu suvokti ir ugdytojui, ir ugdytiniui.



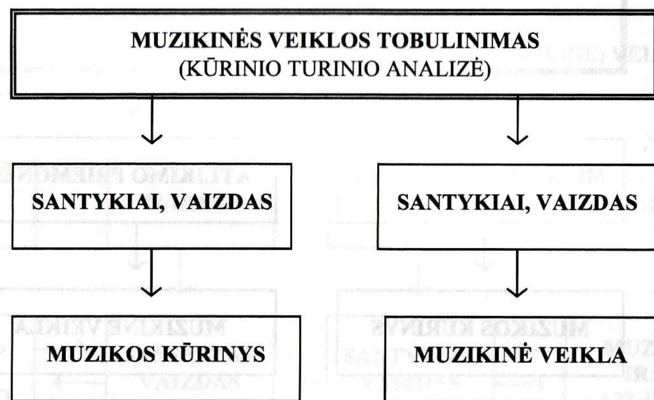
6 *pav.* **Formali muzikinė veikla**

Meno kūrinys ir meninė veikla savo esme yra identiški, nes apima panašų turinį ir formą. Šis identiškumas yra visavertiško poveikio asmens meninei kultūrai prielaida. Tačiau kai siekiama tobulinti veiklą ar įsiminti, tarkim, muzikos kūrinio melodiją, gali būti sureikšminama forma - muzikinis tekstas. Tai pasakytina ir apie kūrinio struktūros, jo priemonių analizę, ir apie veiklai aktualių atlikimo įgūdžių analizę bei tobulinimą. Šiai sampratai konkretinti reikalinga meno šaką atitinkanti veikla, todėl pavyzdys pateikiamas remiantis muzikine veikla (6 *pav.*).

Pavyzdyje matome, kad taip tobulinant muzikinę veiklą nebūtinas dėmesys interpretacijai, meno sampratai, raiškai, dėl ko poveikis pasidaro vienpusiškas - neakcentuojamas kūrinio turinys, vertybės. Tokiu atveju tobulinama sociokultūrinėje aplinkoje žinoma, bet asmeniniu požiūriu formali veikla, nes neįprasminamos žinios ir įgūdžiai, neskatinamas asmeninis santykis su veikla ir kūriniu. Atitinkamai ir poveikis asmens kultūrai yra vienpusiškas. Panaši veikla neretai būdinga mokymui, meno istorijos studijoms, menotyrai, muzikologijai. Negelbsti čia ir vertybių aptarimas, nes jos dažniausiai kildinamos iš istorinio konteksto, tradicinio vertinimo ar ugdytojui būdingos kūrinio sampratos ir pateikiamos kaip žinios. Panaši formalaus pobūdžio veikla aktualina atitinkamą kultūros kokybę ir pati tapdama asmens kultūros komponentu tokią (autoritarinio, direktyvinio pobūdžio) kultūrą pamažu įtvirtina.

Vienpusišką poveikį kartais bandoma kompensuoti specialiai nagrinėjant kūrinio turinį, jame fiksuotus santykius, dvasines vertybes. Tačiau tokiu atveju santykiai, vertybės taip pat gali likti kaip žinios, kurias ugdytinis neįprasmina asmeniniu

požiūriu ir jos netampa asmens savastimi. Panaši veikla būdinga menką muzikinę kvalifikaciją ir kompetenciją turintiems mėgėjams ar ribotą meninės raiškos patirtį ir jos sampratą turintiems pedagogams (7 *pav.*):



7 *pav.* **Formali mėgėjiška muzikinė veikla**

Abiem aptartais veiklos tobulinimo atvejais (6 *pav.* ir 7 *pav.*) akcentuojamas vienpusiškas kūrinio pažinimas ir formali, neretai muzikine vadinama veikla. Panašūs praktikoje pasitaikantys variantai rodo, kad kūrinys pasidaro žinių, santykių iliustravimo, pristatymo priemonė, kad jis tarsi praranda savo santykių sistemą, o menas savaiminę vertę. Nors ugdymo procese tobulėjanti tokia veikla ir nėra aktuali asmeniniu požiūriu, bręstant ugdytinio kultūrai ji vis vien pasidaro tos kultūros (deja, autoritarinio pobūdžio) komponentas. Kartu dingsta interesas menui, nes remiantis tokia veikla studijuojami kūrinio komponentai, priemonės, o ne jo visuma, ne turinys, meno esmė. Be to, neįtvirtinamas meno kūrinio asmeninis reikšmingumas – neskatinama meninė raiška, o pati veikla kaip individualios kultūros komponentas, kaip ją papildanti kokybė, nėra meninė ir asmeniškai aktuali. Atitinkamai nėra prielaidų bręsti asmens meninei kultūrai, o kartu ir įtvirtinti interesą menui bei jo studijoms.

Svarbiausia, kad tokiu atveju tarsi nuošalėje lieka asmens dvasingumas, o meno studijos (kaip ir meninis ugdymas) praranda savo prasmę bei paskirtį. Todėl svarbu tobulinti ne bet kokią muzikinę (šiuo atveju), o meninę muzikinę veiklą ir asmens meninę muzikinę kultūrą. Tokios meno kūrinio ir apskritai meno studijos skatintų asmens meninę brandą, nes atsirastų galimybė atkurti ir interpretuojant tarsi savaip rekonstruoti, suasmeninti kūrinyje fiksuotus santykius, vertybes. Atitinkamai ir interpretuojamas kūrinys bei menas apskritai ugdytiniui galėtų išlikti ne tik kultūrinė, bet ir asmeninė vertybė ir įsikomponuoti į individualią kultūrą.

Taigi, praktikoje aptinkame meninės veiklos ir aptinkame formalios muzikinės ar kitos meno šakos, taip pat formalios mėgėjiškos veiklos variantus, kurie remiasi diletantui būdinga meno samprata bei patirtimi. Ypač skaudu stebėti, kai tokią primityvią veiklą propaguoja pedagogas, kuris, gal ir nesuprasdamas daromos ugdytiniams žalos, autoritetingai vadina save kvalifikuotu specialistu. Geriausiu atveju tai tik kvalifikuotas ir kompetentingas dalyko žinovas, o ne meno studijų organizatorius.

Meno studijoms yra aktuali meninė veikla, nes ji remiasi kūrinio turinio ir asmens vidinio pasaulio vienovės samprata, asmeniniu ir sociokultūriniu požiūriu įprasminta meninės raiškos patirtimi. Taigi veiklos ypatybės rodo, ar modeliuojamos ir organizuojamos realios meno studijos, ar apsiribojama tik kūrinio pažinimo ir veiklos įgūdžių lavinimo uždaviniais.

Meno kūrinys ir meninė veikla pristato asmenybę, žmogaus vidinį pasaulį, kultūrą. Išsaugoti šią ypatybę būtina tobulinant ir meninę veiklą, ir meno studijas. Neabejotina, kad ugdymo procese veikla kaip asmens kultūros komponentas keičia šią kultūrą, tik klausimas, kokio turinio ir pobūdžio veikla ją keičia. Tai priklauso ir nuo keliamų tikslų sąlygojamo jos turinio bei pobūdžio (aptartų jos variantų), ir nuo asmenybės brandos, jos kultūrą atitinkančios bei asmeniniu požiūriu aktualios veiklos. Todėl aktualu aptarti asmens meninės veiklos raidą individualios kultūros kontekste.

Klausimai ir užduotys:

1. Kuo reikšminga meninės veiklos samprata meno studijoms?
2. Nurodykite meninės, formalios ir formalios mėgėjiškos veiklos tobulinimo pavyzdžių meno studijų procese.
3. Aprašykite ir įvertinkite Jūsų meninės veiklos tobulinimą (taikomus variantus) studijuojant meno kūrinius.

2.3. Asmens meninės veiklos tobulinimas ir raida

Žmogaus veikdamas aplinkoje remiasi įgyta patirtimi, galimybėmis, veiklos paskirties samprata. Taip jis tenkina savo poreikius ir keičia individualią kultūrą. Tai pasakytina ir apie meno studijas, apie meninę veiklą ir jos įgūdžius. Todėl asmenybės brandai meninės veiklos, jos tobulinimo ir raidos skatinimo samprata turi žymiai didesnę prasmę, negu tik socialiniai ar asmeniniai siekiai ją koreguoti ar keisti.

Kita vertus, žmogaus veikla kinta taip pat, kaip ir individuali kultūra, patirtis, vertybių sistema. Todėl svarbu atskleisti, kokios ypatybės būdingos veiklai įvairiais asmenybės brandos laikotarpiais ir kuo galima remtis tobulinant meninę veiklą. Šias veiklos ir jos raidos ypatybes svarbu atskleisti norint išsaugoti galimybes asmens

raiškai ugdymo realybėje ir plėtoti autentiškos sklaidos patirtį sociokultūriėje aplinkoje. Tokias galimybes teikia asmens meninės veiklos ir jos raidos samprata.

Raiškai tinkama veikla yra prielaida išsaugoti ne tik asmens aktyvumą, bet ir subjektyvumą, sklaidos aplinkoje unikalumą, vaikų, jaunimo, studentų interesą menui ir jo studijoms. Tačiau asmenybei bręstant pamažu keičiasi ir į raišką orientuota individuali veikla. Koreguojant tokios veiklos turinio ir formos raidą pamažu atsiskleidžia jos aktualumas ne tik asmeniniu, bet ir socialiniu požiūriu. Ši veiklos ypatybė rodo, kad galima išsaugoti asmens veiklos tobulinimo tęstinumą įvairiais amžiaus tarpsniais, vadinas, išsaugoti atitinkamą interesą ir menui bei jo studijoms. Tai pasakytina ir apie žmogui aktualią meninę veiklą. Todėl asmens veiklos tobulinimas ir apskritai meno studijos negali būti modeliuojamos orientuojantis tik į istoriniu kultūriniu ir socialiniu požiūriu sąlygotą meninės veiklos sampratą, į tarsi iš anksto žmogui duotą vertybę ir tobulinimo galimybes.

Veiklos tinkamumą raiškai lemia asmens kultūros kokybė ir raida, o ne kažkieno iš šalies aiškinama jos prasmė ar reikšmė. Tai būtina prielaida norint išsaugoti raiškos galimybes ir veiklos aktualumą ugdytiniui. Ši samprata konkretina veiklos raidos prielaidas ir priklausomybę nuo vidinių ir išorinių veiksnių.

Tobulinant pačiam ugdytiniui aktualią į raišką orientuotą veiklą atsiranda galimybė subrandinti savirealizacijos pagrindus, patirtį, įtvirtinti raiškos nuostatas ir poreikį saviugdai visą gyvenimą, kas aktualu ir būdinga besimokančiai demokratinei visuomenei. Todėl svarbu konkretinti į raišką orientuotos asmens veiklos raidą bei ypatybes.

Veiklos tobulinimo prielaidos. Asmens veiklą vertinti ir koreguoti nėra lengva. Praktikoje įtvirtinami veiklos stereotipai, tobulinami įgūdžiai ar veikimo patirtis negali atspindėti asmenybės brandos ir raidos pilnatvės. Ji suvokiama išsamiau, kai vertinama emocinė sritis, motyvų sistema, kai veikla tarnauja raiškai. Ši aplinkybė labai svarbi meno studijoms, nes raiškos nuostata rodo savitą veiklos funkciją - jos tobulinimas veikia asmens kūrybingumą, dvasines vertybes, jų sklaidą. (Įsivaizduokime, ko vertas būtų raiškos prasmės nesuvokiantis suaugęs žmogus!).

Norint tobulinti į raišką orientuotą veiklą, skatinti jos raidą nepakanka suvokti jos veiksmus, turinį, gebėjimų ir įgūdžių kokybę, t.y. mokėti modeliuoti, valdyti, koreguoti veiklos tobulinimo procesą. Tą būtina daryti asmens kultūros ir jos raidos kontekste. Tai reiškia skatinti veiklos turinio pokyčius, rekonstruoti jos funkcijų ir galimybių sampratą. Tokiai veiklos rekonstrukcijai pirmiausiai reikalinga atitinkama ir ugdytinio sąmonės branda. Šis požiūris verčia veiklos tobulinimo prasmę pakylėti į asmenybės intelektinės, emocinės ir dvasinės brandos skatinimo lygmenį. Tokiu atveju veiklos tobulinimas, jos turinio ir prasmės sampratos pokyčiai bus kartu asmenybės brandos prielaida ir pasekmė bei skatinimo būdas. Svarbu ir tai, kad tobulinant į raišką orientuotą veiklą susidaro visai kitokia situacija, kitokia subjektų

sąveika, negu ją tobulinant pažinimo, dalyko mokymo kontekste. Todėl tobulinti veiklą reiškia pirmiausia tobulinti jos funkcionavimo prielaidas ir prognozuoti to tobulinimo reikšmę bei prasmę asmeniniu ir socialiniu požiūriu.

Matydami, kad vaikas jau geba manipuliuoti daiktais ar tikslingai jais naudotis, vis vien dar vengiame jam duoti, tarkim, peilį - laukiame atitinkamos sąmonės brandos. Taip pat yra ir su menine veikla, kurios prielaidos turėtų subręsti kompleksinės veiklos laikotarpiu (Kievišas, 1997). Todėl nuolat skatinama vaikui aktualios veiklos *turinio* ir *formos* raida. Kartu tai koreguoja ir meno studijas įvairiais amžiaus laikotarpiais.

Veiklos tobulinimą sąlygoja asmens dvasinių vertybių sistema. Ši aplinkybė neturėtų būti ignoruojama nei siekiant lavinti įgūdžius, nei vertinant socialinę veiklos paskirtį, nei orientuojantis į reikalavimų standartus ugdymo procese. Tai didaktikos lygmens uždaviniai, kurie negali pakeisti konceptualių veiklos aktualumo bei tobulinimo prasmės vertinimų asmeniniu ir socialiniu požiūriu. Todėl ir veiklos tobulinimas, ir jos raida turėtų remtis asmens kultūros ugdymo, asmenybės brandos skatinimo, o ne formalaus lavinimo ar mokymo nuostatomis.

Nagrinėjant asmenybės raidos ypatybes aiškėja, kad egzistuoja amžiaus tarpsniams būdinga ir individualiai raiškai tinkanti veikla. Ja svarbu remtis tobulinant meno studijas ir meninę veiklą, kuri taip pat turi konkrečiam amžiaus ir brandos laikotarpiui būdingų ypatybių. Tai reiškia, kad vertinant meninę veiklą ir jos tobulinimą svarbu *sekti ir asmens veiklos bei raiškos patirties kokybės, ir raidos vienovę*. Ši aplinkybė yra svarbi modeliuojant meno studijas įvairiais asmens amžiaus ir brandos laikotarpiais. Todėl asmens raiškos kokybė ir patirtis lemia meninės veiklos ypatybes ir atitinkamų jos formų sistemos raidą.

1 *lentelė*

Amžiaus tarpsniams būdinga asmens muzikinės veiklos raida

ASMENS MUZIKINĖ VEIKLA	
Sociokultūrinė muzikinė veikla	muzikos menas
Meninė (muzikinė) veikla	muzikos kūrinys
Vaiko muzikinė veikla	muzikinė intonacija
Vaiko kompleksinė veikla	raiškos (ir muzikos) priemonės
(*veiklos raida* -	*raiškos raida*)
VAIKO VEIKLA	

Jau minėta, kad meninė veikla siejasi su įvairiomis meno šakomis. Siekiant atskleisti veiklos ypatybes asmens kultūros kontekste ir jos tobulinimo bei raidos

skatinimo galimybes įvairiais asmens amžiaus ir meninės brandos laikotarpiais, pasiremta į raišką orientuotos muzikinės veiklos raida (1 *lentelė*).

Sekant 1 *lentelėje* atskleistą vaiko veiklos raidą matyti, kad nors visuose jos raidos etapuose į raišką orientuota asmens veikla pasireiška pakankamai savitai, ji vis vien funkcionuoja kaip vieninga visuma. Kartu tai žymi veiklos kokybės ir raiškos patirties vienovę, jos tęstinumą raidos pakopų kontekste. Todėl svarbu sekti ne tik veiklos pakopas atsižvelgiant į jos ir meninės raiškos ypatybes (muzikinė veikla ir muzikinė intonacija; meninė muzikinė veikla ir muzikos kūrinys; ir pan.), bet ir amžiaus tarpsniui būdingos veiklos ugdomąją paskirtį bei perspektyvą. Pavyzdžiui, kaip remiantis kompleksine žaidimų pobūdžio vaiko veikla sprendžiami muzikos meno studijų ar sociokultūrinės muzikinės veiklos tobulinimo uždaviniai, kaip plėtojama sociokultūrinės integracijos patirtis.

Asmens kultūros kontekste išryškėjančios įvairiems amžiaus laikotarpiams būdingos veiklos ir raiškos ypatybės kartu yra ir meno studijų organizavimo orientyrai. Esmė – vyraujanti veikla yra būdas kaupti žinias, tobulinti gebėjimus, įgūdžius, gilinti vertybių sampratą, apskritai pasirengti sąlygas prasmingesnei meninei raiškai sekančiose pakopose. Šis *sisteminis veiklos raidos vertinimas atskleidžia pažinimo ir raiškos vienovės (į raišką orientuotos veiklos) paskirtį, praktinį reikšmingumą bei galimybes savitai studijuoti meną įvairiais ugdytinio meninės brandos laikotarpiais*. Todėl ir meninės veiklos tobulinimą, ir jos raidos skatinimą aktualu vertinti bei modeliuoti atsižvelgiant į asmens kultūros ypatybes, o ne tik į socialinius poreikius ar pshichofizines galimybes (Kievišas, 2002).

Į raišką orientuotos veiklos tobulinimo ir jos raidos skatinimo reikšmė. Praktikoje atsižvelgiant į asmens poreikius ir veiklos galimybes kuriamos raiškai palankios situacijos, įtvirtinamos jos nuostatos. Tai galimybė tobulinti veiklą ir raiškos patirtį. Pagrindas tokiai raiškai yra žmogaus dvasinis pradas. Atsisakius į raišką orientuotos veiklos prarandamos galimybės remtis asmens dvasiniu pradu, dvasinėmis vertybėmis ir skatinti visavertišką asmens kultūros kaitą. Tačiau dvasinis pradas pasireiškia, viena vertus, tobulėjančia individualia dvasinių vertybių sistema ir, antra vertus, pasisavinamais bendražmogiškąsias prasmes turinčiais jų materializavimo būdais ir priemonėmis. Todėl svarbu derinti ir veiklos tobulinimo, ir jos raidos skatinimo uždavinius.

Ugdytojui koreguojant veiklą bei skatinant jos raidą susiduriama su žinių perteikimo (pažinimo) ir įgūdžių tobulinimo problemomis, tiksliau, su *mokymo, ugdymo* ir *meninio ugdymo* problemomis. Jeigu norima skatinti meno studijas, svarbu išsaugoti galimybes raiškai, išsaugoti į raišką orientuotą veiklą. Ugdytojui iškyla dilema, kaip kartu spręsti žinių perteikimo/pasisavinimo ir raiškos uždavinius.

Galimybės atsiranda, kai remiamasi amžiaus tarpsniui būdinga į raišką orientuota veikla. Ji svarbi norint kurti amžiaus tarpsniui būdingus meno studijų ir

meninės veiklos tobulinimo modelius. Todėl kai kuriais amžiaus ir meninės brandos laikotarpiais gali nebūti meninės veiklos, tačiau visada turi išlikti į raišką orientuota veikla. Meninė veikla kaip į raišką orientuotos veiklos kokybė atsiranda tik asmens kultūros atitinkamos brandos kontekste (Kievišas, 1997). Vadinasi, amžiaus tarpsniui būdingos į raišką orientuotos veiklos, taip pat ir meninės veiklos ypatybės sąlygoja meno studijas ir jų poveikį asmens kultūrai bei sociokultūrinei integracijai. Todėl meno studijų savitumą sąlygoja, viena vertus, meno kūriniai ir, kita vertus, sąlygoja asmenybės brandai būdinga veikla, jos pokyčiai, raida. Tai prielaida išsaugoti ugdytinio interesą menui ir jo studijoms. Kitaip tariant, į raišką orientuotos veiklos (meninės veiklos) tobulinimą vertinant jos raidos kontekste atsiranda galimybė remtis ugdytinio interesais. Tai sąlygoja meno studijų savitumą bei rodo asmens kultūros ugdymo meno studijomis ir mokymu pažinti meną skirtumus. Taip atsiskleidžia į raišką orientuotos veiklos tobulinimo ir jos raidos skatinimo *asmeninė* reikšmė.

Ugdymo požiūriu svarbu tai, kad rūpinantis tik veiklos tobulinimu ir netenkinant raiškos poreikių pamažu įsigali negatyvus požiūris į meno studijas, net apskritai į meną. Asmenybės tapsmo požiūriu tai žymiai reikšmingesni dalykai, negu prastėjantis ugdytinių santykis su pamokose nagrinėjamais meno kūriniais ar veikla. Priežastis – negatyvios mokymosi atžvilgiu nuostatos sklinda ir į kitas asmens veiklos sferas, dėl ko menkėja asmens aktyvumas, kūrybingumas. Svarbiausia, kad tai veikia asmens dvasinių vertybių sistemą ir apskritai asmenybės tapsmą. Žmogus pamažu įpranta reiškiniuose nebeieškoti prasmės, grožio, gėrio, nekurti savęs ir savo ateities, o siekia remtis turima patirtimi ir gyventi praeitimi (tam nereikia intensyvesnės kūrybos, pastangų, dėl ko formuojasi atitinkamos vartotojiškos nuostatos ir patirtis). Santykis su menu pasidaro hedonistinių poreikių tenkinimo, o ne dvasingumo išraiškos ir asmenybės tapsmo skatinimo prielaida. Todėl svarbu suvokti meno studijų savitumą, vertinti asmeniniu požiūriu aktualios veiklos ypatybes, jos tobulinimo ir raidos skatinimo galimybes ir tuo remiantis brandinti saviraiškią asmenybę bei jos demokratinio pobūdžio kultūrą. Tai rodo į raišką orientuotos veiklos tobulinimo ir jos raidos skatinimo *socialinę* reikšmę ir prasmę.

Akivaizdu, kad meno studijos remiasi ugdytiniui aktualia į raišką orientuota veikla. Tobulinant šią veiklą kinta individuali meninė patirtis. Ją keisti - meno studijų praktikos uždavinys. Tačiau plėtojant asmens meninę patirtį svarbu rūpintis ir į raišką orientuotos veiklos perspektyva, jos raida. Vadinasi, meno studijos kaip asmenybės brandos skatinimo būdas turėtų apimti ir ugdytiniui aktualios į raišką orientuotos veiklos tobulinimą, ir jos raidos skatinimą. Taip atsiskleidžia asmens meninės veiklos tobulinimo ir jos raidos skatinimo pedagoginė ir net istorinė reikšmė. Tai reiškia, kad būtina vertinti:

- asmens meninės veiklos ypatybes raiškos kontekste;
- meninės veiklos tobulinimą individualios kultūros kontekste;
- veiklos raidos skatinimą asmenybės brandos kontekste.

Meninės veiklos tobulinimo bei raidos skatinimo vienovė sąlygoja meno studijų ypatybes ir meno kūrinių nagrinėjamo turinio kaitą.

Aptarta veiklos ir jos raidos skatinimo samprata individualios kultūros kontekste rodo galimybes įtvirtinti meno studijų ir kūrinių asmeninę bei socialinę reikšmę ir prasmę ugdymo realybėje. Kartu atsiveria galimybė išsaugoti meno suvokimo ir meninės veiklos (į raišką orientuotos veiklos) turinio subjektyvumą - asmenybinį pradą kaip individualios meninės kultūros ir jos raidos pagrindą. Atitinkamai ši veikla pasidaro asmens kultūros ir meno studijų kokybę sąlygojantis veiksnys ir reikšmę bei prasmę žymintis rodiklis. Todėl į raišką orientuotos veiklos, jos tobulinimo ir raidos skatinimo asmens kultūros kontekste samprata tokia svarbi organizuojant meno studijas švietimo institucijoje.

Kita vertus, svarbu ir tai, kokios yra galimybės individui reikštis ugdymo realybėje, platesnėje socialinėje aplinkoje, bendraujant ir bendradarbiaujant su kitais. Todėl meno studijos remiantis net ir į raišką orientuota veikla dar priklauso ir nuo tokiai veiklai palankios aplinkos (Mulevičienė, Kievišas, 2003). Atitinkamai kinta ir meno studijų kokybė bei poveikis asmens meninei kultūrai. Todėl aktualu aptarti asmens meninės veiklos ir apskritai meno studijų aplinkybių sąlygotumo prasmę.

Klausimai ir užduotys:

1. Kuo reikšmingas asmens meninės veiklos tobulinimas?
2. Kuo reikšminga asmens meninės veiklos raida ir jos skatinimas?
3. Įvertinkite savo meninės veiklos ypatybes, jos tobulinimo ir raidos skatinimo galimybes Jūsų pasirinktos švietimo institucijos organizuojamų meno studijų kontekste.

3. Meninės veiklos ir meno studijų sąlygotumo prasmė

Meninė veikla yra kultūros paveldo, asmens kultūros ir ugdymo reiškinys, nes būdama raiškos būdas gali atskleisti kūrinio turinį, tenkinti asmens saviraiškos poreikius ir būti aktuali socialiniu požiūriu. Svarbu ir tai, kad meninė veikla kinta sąlygojama visuomenės ir asmens pripažįstamų istorinių kultūrinių bei socialinių orientyrų. Tokiomis aplinkybėmis įgyta veiklos patirtis, individuali kultūra, veikimo galimybės atitinka visuomenės kultūros ypatybes ir žymi asmens sociokultūrinės integracijos pokyčius. Taip atsiskleidžia, viena vertus, veiklos istorinis kultūrinis, asmeninis ir socialinis sąlygotumas ir, antra vertus, jos paskirtis, reikšmė ir prasmė skatinant asmenybės brandą.

Meno studijų procese individuali veikla taip pat yra sąlygojama istorinių kultūrinių, asmeninių ir socialinių veiksnių. Tai reiškia, kad savo paskirtį turi menas ir jo studijavimas, meninė veikla, pačios meno studijos – joms būdingų veiklos aplinkybių kontekste bręsta individuali kultūra, kuri atitinka aplinkos ir apskritai visuomenės kultūros ypatybes. Tokiu atveju svarbu konkretinti meno studijų ir meninės veiklos aplinkybių prasmę bei reikšmę.

Remiantis menine veikla skatinama visavertiškos individualios meninės kultūros raida. Tai veikia asmenybės brandą. Kuo pasireiškia būtent tokio poveikio prasmė ir reikšmė?

Meninė veikla atitinka asmens kultūros kokybę ir yra būdinga meno studijoms. Tobulinant tokią veiklą keičiasi individuali kultūra, vertybių sistema, gilėja jų samprata. Taip meninė veikla įsikomponuoja į bendrą asmenybės brandos veiksnių sistemą visam gyvenimui. Tačiau ji įsikomponuoja kaip aplinkybių kontekste egzistuojantis reiškinys. Todėl meninės veiklos ir meno studijų, taip pat jų aplinkybių prasmės bei reikšmės samprata aktuali atskleidžiant asmenybės *brandos kokybę* ir vertinant *tęstinumo raidą* įvairiais žmogaus amžiaus laikotarpiais. Be to, šį tęstinumą skatina ir sąlygoja sociokultūrinės integracijos siekiai. Taip atsiskleidžia *asmens kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos vienovė*, kuri žymi meninės veiklos ir meno studijų prasmę bei reikšmę asmenybės brandos procese ir aplinkybių kontekste, t.y. vieningame asmens kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos kontekste. Kitas klausimas, kaip šią vienovę sąlygoja meninės veiklos ir meno studijų aplinkybės ir kokia šios vienovės prasmė bei reikšmė meno studijų procese.

Sociokultūrinė integracija priklauso ir nuo asmens kultūros ypatybių, aktyvumo, ir nuo veiklos aplinkybių. Būtent aplinkybių kontekste atsiskleidžia veiklos ypatybių ir tobulinimo prasmė bei reikšmė. Tokį vertinimą sąlygoja požiūris, kad neįmanoma nustatyti objekto vertės remiantis tik paties objekto ypatybėmis. Tai reiškia, kad modeliuojant meno studijas svarbu vertinti ne tik jau aptartas meninės veiklos ypatybes, bet ir *istorines kultūrines, asmenines* bei *socialines aplinkybes* ir visa tai

derinti kaip vieningą asmenybės brandos terpę studijuojant meną. Kitaip tariant, svarbu vertinti ir aplinkybių sąlygojantį vaidmenį. Tokiu atveju iškyla šių aplinkybių sąlygotumo prasmės klausimai. Todėl aktualu aptarti meninės veiklos ir meno studijų aplinkybių sąlygotumo prasmę, siejant ją su šios veiklos ypatybių, jos tobulinimo ir raidos skatinimo prasme bei reikšme.

3.1. Meninės veiklos aplinkybės

Menine veikla yra būtina meno studijų (ir meninio ugdymo) prielaida. Tačiau ir pačiai meninei veiklai reikia atitinkamos aplinkos, sąlygų, asmens nuostatų, raiškos patirties. Tik tokiu atveju ji gali veikti asmens kultūrą, skatinti asmenybės brandą. Todėl ugdytojui svarbu *vertinti veiklos aplinkybes*, kurių kontekste įprasminamos jos *ypatybės*, *tobulinimas* bei *raida*. Tai kartu ir prielaidų asmenybės sklaidai vertinimas veiklos aplinkybių kontekste.

Žmogaus sklaida visada yra sąlygojama aplinkos ypatybių, kurios veikia tos sklaidos rezultatus ir pačios asmenybės brandą. Aplinkybių visumą sudaro ir objektyvios *natūros*, ir *visuomenės* kuriamos sąlygos asmens veiklai, ir paties *individo* kultūros kokybė, asmenybės branda. Tai pasakytina ir apie asmens veiklos aplinkybes meno studijų procese, šeimoje, švietimo institucijoje, visuomenėje. Ši aplinkybių visuma koreguoja asmens veiklos rezultatus, tobulinimo prasmę ir reikšmę, individualios kultūros pokyčius, sociokultūrinę integraciją. Kitaip tariant, šioje terpėje bręsta asmens kultūra, sklaidos aplinkoje galimybės ir patirtis, bręsta asmenybė.

Įsivaizduokime, kokį ilgą raidos kelią nuėjo žmonija, kol suvokė, tarkim, lazdos kaip atramos ar sverto ypatybes, kol sukūrė daiktus, subrandino jų funkcijas, šias funkcijas įprasmino dvasinių vertybių, atitinkamų ritualų ir tradicijų sistemoje. Panašų kelią atkartoja bręstantis vaikas. Tačiau tai nėra tik veiksmų pažinimas ar įgūdžių tobulinimas. Individuali daikto funkcijų samprata ir įvairovė priklauso nuo asmenybės brandos ypatybių ir socialinių aplinkybių. Asmenybės brandos pradžioje tai spontaniškas manipuliavimas daiktu kaip žaislu, vėliau tai žaidimas kaip vaikui būdinga kompleksinė veikla. Bręstant sąmonei ir motorikos galimybėms pamažu ryškėja prasmingo priemonių taikymo patirtis, perimamos visuomenei žinomos veiklos funkcijos, didėja sąmoningos saviraiškos galimybės. Taip atsiranda naujos asmenybės brandos aplinkybės ir veiksniai. Atitinkamai aiškėja, kuo asmenybės raidai prasmingas panašiu būdu pažintas raštas, subrandinta meninė veikla, darbas kompiuteriu... Taip aplinkoje veikdamas žmogus integruojasi į visuomenės kultūrą, kaupia galias tolesnei savo, kaip asmenybės, raidai, kaskart vis giliau suvokdamas egzistencijos prasmę atveria erdves savo dvasiniam tobulėjimui. Todėl pabandykime įsivaizduoti, ką asmenybės brandai reiškia pamažu atsirandanti tokio sudėtingo reiškinio, tokio kultūros kodo kaip menas, samprata ar meninės veiklos prasmė.

Asmenybės brandos procese kinta ne tik daikto funkcijų ar veiklos prasmės samprata. Kartu susiformuoja naujos žmogui reikalingos veiklos formos, jų funkcijos, aiškėja raiškos, savirealizacijos prasmės, savojo Aš samprata. Šios aplinkybės, viena vertus, veikia asmens psichofizinę raidą, kultūrą, dvasinių vertybių sampratą ir, kita vertus, savo sociokultūrinėmis ištakomis ir turinio prasmingumu koreguoja asmens sklaidos galimybes, patirtį, prielaidas tolesnei sociokultūrinei integracijai. Be to, remdamasis įgyta patirtimi, galimybėmis ir poreikiais žmogus vertina aplinką, veiklos kontekstą ir taip tarsi transformuoja bei sąlygoja aplinkybių įtaką savo brandai. Toks asmeniniu požiūriu *transformuotų veiklos aplinkybių kompleksas įgauna kryptingo poveikio asmenybės raidai bruožų*. Ugdymo požiūriu svarbu, kad tokiame aplinkybių kontekste atsiskleidžia ir kinta asmens veiklos ypatybių, jos tobulinimo bei raidos skatinimo prasmė.

Pavyzdžiui, žmogus mano, kad kitaip negu jis suprantantis meninio ugdymo paskirtį ir aktyviai dirbantis mokslinį darbą kolega "griauna Lietuvos kultūrą". Arba aptarinėjant raiškos problemą teigia, kad "nėra tokios pedagoginės problemos ... viskas yra raiška". Panašūs pavyzdžiai rodo, kad, remdamiesi tokiomis nuostatomis patys žmonės susikuria prielaidas neigti kito požiūrį, patirtį, brandą. Taip žmogus eksponuoja individualią kultūrą, kritinį mąstymą ir įtvirtina atitinkamą savitos asmenybės brandą. Tačiau kuo jis praturtėja tokios diskusijos metu, kokia prasmė bendradarbiauti, keistis nuomonėmis? Jeigu tai būtų tik jo problema, galima į tokius vertinimus nekreipti dėmesio. Deja, išreikštas požiūris veikia kitų žmonių vertinimus, tuo labiau, jeigu tokių teiginių autorius turi atitinkamą socialinį statusą. Todėl svarbu ne tik suprasti, kas sakoma, bet ir vertinti, kokia vienokio ar kitokio sakymo prasmė. Panašią atsakomybę turėtų jausti ugdytojas ir pratinti tą daryti savo ugdytinius.

Kitokia situacija susidarytų, jeigu vyrautų atvirumas vertybėms, jeigu būtų bandoma atskleisti nesutarimų prielaidas, vertinti kitokio požiūrio prasmę. Taip būtų sukuriama tarsi nauja kokybė, naujas požiūris, perimama kitokia patirtis nepaneigiant savosios. Tai visai kitokios asmens veiklos aplinkybės. Jos sąlygoja kitokią veiklos prasmę ir poveikį asmenybės brandai. Taip atsiskleidžia asmens galimybės pačiam transformuoti veiklos aplinkybes ir sąlygoti savo brandą.

Atitinkamai vertintinos situacijos ir meno studijų procese - santykis su meno kūriniais daug kuo priklauso nuo asmens nuostatos jų ir meninės veiklos atžvilgiu. Todėl svarbu atskleisti asmeniniu požiūriu sąlygotas veiklos aplinkybes ir jų kontekste kurti ugdymo realybę.

Meno studijos taip pat sukuria atitinkamas veiklos aplinkybes ir skatina sociokultūriniu požiūriu aktualią jos raidą. Ši terpė atskleidžia prasmingos veiklos reikšmę asmens savirealizacijai, poreikių tenkinimui, o taip pat visuomenės kultūros tradicijai bei raidai. Toks meninės veiklos prasmės ir reikšmės vertinimas įmanomas būtent jos aplinkybių kontekste sekant asmenybės brandos ir sklaidos ypatybes bei galimybių kaitą. Todėl veiklos ypatybių, jos tobulinimo ir raidos skatinimo prasmę

bei reikšmę gali rodyti realios meno studijų aplinkybės, kurias sąlygoja istoriniai kultūriniai, asmeniniai ir socialiniai veiksniai. Tai reiškia, kad meninės veiklos bei jos aplinkybių tarpusavio *priklausomybė* sąlygoja asmenybės brandą ir atskleidžia galimybes modeliuoti prasmingas ir reikšmingas meno studijas remiantis asmeninių ir socialinių aplinkybių vienovės, asmens kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos vienovės samprata (Kievišas, 1998). Taip asmens meninė veikla įsitvirtina individualioje ir visuomenės kultūroje.

Meninė veikla ir meno studijos švietimo institucijoje. Meninė veikla aktuali ne tik asmens raiškai ir kultūros kaitai, bet ir socializacijai. Socializacija "plačiąja prasme suprantama kaip nuolatinis žmogaus tobulėjimas sąveikaujant su mikro ir makro aplinka. Individas perima socialinį patyrimą, kai yra ugdomas (t.y. tada, kai jį tikslingai formuoja kiti žmonės), ir tada, kai jį veikia įvairūs stichiniai, dažnai prieštaringi socialiniai veiksniai. Daugiausia socializaciją lemia mokymasis ir auklėjimas. Siaurąja prasme socializaciją suprantame kaip specifines pedagogiškai orientuotas programas, kurių metu ugdymo institucijos, nevyriausybinės organizacijos ar privatūs asmenys siekia padėti vaikams ir jaunimui įsisavinti socialines normas bei kultūrines vertybes" (Kvieskienė, 2000, p. 49). Ši samprata paaiškina švietimo institucijos savitą vaidmenį modeliuojant meno studijas, atskleidžia meninės veiklos bei jos tobulinimo aplinkybių prasmę ir reikšmę skatinant asmenybės brandą.

Švietimo institucijose ugdymo terpė kuriama remiantis konkrečiais dalykais ir kryptingu jų studijavimu. Tarkim, specialistų rengimui taikoma studijų programa apima bendrojo lavinimo, studijų pagrindų ir specialiosios (profesinės) dalies dalykus (Pagrindinių, specialiųjų profesinių ir vientisųjų studijų programų nuostatai, 2005). Tarp jų yra ir meno dalykų. Studijų pagrindų ir specialiosios (profesinės) dalies meno dalykai planuojami ir studijuojami rengiant meno srities specialistus. Tarkim, būsimas pianistas mokydamasis groti muzikos kūrinį siekia ir meninės, ir profesinės brandos. Rengiant kitų sričių specialistus meno dalykai taikomi bendrajam lavinimui. Tokiu atveju mokymasis groti kūrinį būtų skiriamas skatinti meninę brandą. Be to, rengiant įvairių sričių specialistus ir patys meno dalykai dažniausiai įtraukiami tik į pasirenkamų dalykų blokus. Todėl švietimo institucijose meno dalykų kompleksas (planas) bei studijavimo kryptingumas nesutampa ir priklauso nuo būsimam specialistui teikiamos kvalifikacijos ypatybių, nuo profesinio rengimo uždavinių. Taip iškyla švietimo institucijoje sudaromo studijų plano, meno dalykų studijavimo paskirties ir kiti klausimai. Tai aplinkybės meno studijoms ir asmens meninės brandos bei jos skatinimo tęstinumui aukštojoje mokykloje.

Meno studijų ir meninės veiklos prasmė bei reikšmė skatinant asmens kultūros raidą neabejotina. Tačiau iškyla tokių studijų reikšmės profesiniam rengimui klausimai. Jeigu specialybė nesusieta su menine veikla, neretai abejojama ir meno

studijų reikšme bei reikalingumu. Deja, tai tik reikšmės požiūriu vertinamos meno studijos. Atsisakant meno studijų prarandama galimybė tokiu būdu veikti asmens kultūros, individualios dvasinių vertybių sistemos raidą, o modeliuojamas profesinis rengimas yra ribotas asmenybės brandos skatinimo požiūriu. Remiantis tokia meno studijų paskirties samprata atsiskleidžia savita aplinkybių reikšmė skatinant asmenybės brandą. Kita vertus, vertinant meno studijų paskirtį svarbu remtis meninės veiklos bei meno studijų ir prasmės, ir reikšmės samprata, jų savito vaidmens vertinimu profesinio rengimo kontekste. Tai prielaida skatinti visavertiškos asmenybės brandą ir tęstinumą. Tuo labiau, kad atsižvelgti į veiklos aplinkybių vaidmenį šiame procese yra realios galimybės, nes rengiant įvairių sričių specialistus įmanoma modeliuoti kryptingas meno dalykų studijas ir tuo skatinti jų profesinę brandą (Kondratienė, 2006).

Meno dalykų turinys yra savitas ir pakankamai apibrėžtas. Todėl atsižvelgiant į švietimo institucijos paskirtį yra koreguojamas jų studijavimas. Tuo tikslu parenkamos atitinkamos meninio ugdymo formos bei koreguojama dalykų paskirtis. Taip į švietimo institucijai būdingą ugdymo sistemą įkomponuojant įvairius meno dalykus ir jų studijavimą bei remiantis atitinkamomis ugdymo formomis sprendžiami asmens meninės kultūros ugdymo (arba ir profesinio rengimo) uždaviniai. Meno studijų, skatinančių asmens kultūros ugdymo tęstinumą, galima vaizdžiai iliustruoti vertinant meno kolektyvo, kaip ugdymo formos, paskirtį ir jai būdingos veiklos prasmę bei reikšmę.

Atsižvelgiant į susiformavusią tradiciją veikla meno kolektyve dažniausiai vertinama kaip aktuali ugdant individualią meninę kultūrą. Šis požiūris atitinka bendrojo lavinimo tikslus ir rodo, kad meno kolektyvas kaip ugdymo forma yra aktualus bendrajam lavinimui. Aukštojoje mokykloje taip pat rūpinamasi būsimo specialisto kultūros branda. Priežastis - laikmečiui būdingi asmens savirealizacijos poreikiai bei reikalavimai profesinei veiklai skatina spręsti ir naujus saviugdos uždavinius. Pavyzdžiui, valstybės dokumentuose akcentuojama, kad "aukštojo mokslo studijų paskirtis – padėti asmeniui įgyti aukštąjį išsilavinimą bei atitinkamą kvalifikaciją ir pasirengti aktyviai profesinei, visuomeninei ir kultūrinei veiklai" (švietimo įstatymas, 2003). Tai reiškia, kad didėja specialisto ne tik profesinės kompetencijos, bet ir bendrosios kultūros, socialinio bei profesinio mobilumo reikšmė (Kievišas, Kondratienė, Kievišas, 2004). Ši aplinkybė atskleidžia asmens kultūros nepertraukiamo ugdymo reikšmę ir prasmę, dėmesio meno studijoms aktualumą visais asmenybės brandos laikotarpiais, taip pat ir studijų aukštojoje mokykloje laikotarpiu. Atitinkamai svarbu vertinti ir meninės veiklos bei meno studijų prasmę, jų tęstinumo reikšmę remiantis įvairiomis meninio ugdymo formomis, tarp jų ir meno kolektyvu. Tuo labiau, kad tai aktualu ugdant ne tik individualią meninę kultūrą, gilinant asmens sociokultūrinės integracijos patirtį, bet ir skatinant profesinę brandą. Taip atskleidžia meninės veiklos prasmė ir reikšmė bei

meno studijų galimybės skatinti asmenybės brandą ir sąlygoti jos tęstinumą įvairiais amžiaus tarpsniais. Kartu atsiskleidžia ir meninę veiklą bei meno studijas sąlygojančių aplinkybių vertinimo prasmė bei reikšmė. Tai pasakytina ir apie meno dalykų studijavimo kryptingumą, ir apie meninio ugdymo formų sistemą švietimo institucijose.

Meno studijos gali skatinti asmens kultūros ir sociokultūrinės integracijos pokyčius. Neabejotina, kad šie pokyčiai skatinami remiantis švietimo institucijai būdingu meno dalykų studijavimu, atitinkama meninės veiklos bei ugdymo formų sistema. Taip atsiskleidžia socialinė meno studijų ir meninės veiklos *aplinkybių* prasmė ir reikšmė. Tačiau meno studijoms aktuali veiklos socialinių aplinkybių samprata neatskleidžia, kaip šios aplinkybės ir jų vieninga visuma sąlygoja meninės veiklos ir meno studijų galimybes keisti asmens meninę kultūrą. Tai susiję su asmeniniu meninės veiklos prasmės ir jos aplinkybių, jos konteksto vertinimu.

Meninės veiklos kontekstas. Menas visavertiškai veikia asmens kultūrą jai atsiskleidžiant individualios raiškos procese. Asmens meninė kultūra gali atsiskleisti klausant muzikos kūrinį, jį grojant, stebint spektaklį, skaitant eilėraštį. Tai prielaidos tenkinti asmens interesus, saviraiškos poreikius. Keičiant kūrinius, jų studijavimo aplinkybes atsiranda nauji asmens kultūros veiksniai. Todėl studijuojant meno kūrinius svarbu ne tik skatinti raišką, bet ir koreguoti asmens veiklos aplinkybes, kontekstą. Taip iškyla konteksto meninei veiklai ir asmens kultūros raidai reikšmė.

Kita vertus, tenkinant tik asmens interesus ir atitinkamai derinant veiklos aplinkybes gali atsirasti tarsi spontaniškos meno studijos, kurioms trūksta nuoseklumo. Siekiant nuoseklių studijų remiamasi vis turiningesniu, kryptingai modeliuojamu procesu, veiklos aplinkybių raida. Ši raida atsiskleidžia veikiant grupėje, bendradarbiaujant su partneriu, dirbant individualiai. Tai skirtingi meno studijų būdai. Visa tai atskleidžia meno studijų ir meninės veiklos aplinkybių įvairovę. Tai reiškia, kad meno studijos yra sąlygojamas įvairių veiksnių, kurie slypi veiklos aplinkybėse. Derinant šiuos veiksnius modeliuojamos kryptingos meno studijos ir asmens raiškai palanki aplinka bei aktuali veikla. Vadinasi, modeliuojant meno studijas reikalingi ne tik *veiklos konteksto, aplinkybių*, bet ir jų *sąlygotumo prasmės* vertinimo orientyrai. Šiuo požiūriu pirmiausia aktualu aptarti aplinkybių įvairovės įtaką keičiant asmens meninę veiklą ir kultūrą.

Meninės veiklos aplinkybės yra reikšmingos studijuojant meną ir modeliuojant pačias meno studijas. Todėl kartu yra modeliuojamos ir meninės veiklos funkcionavimo, jos tobulinimo, raidos ir net studento profesinio rengimo aplinkybės. Vadinasi, meninės veiklos ir jos aplinkybių modeliavimas yra sąlygojamas meno studijų paskirties ir kryptingumo sampratos. Savo ruožtu šių aplinkybių įvairovė sąlygoja veiksnius ir prasmę ugdant asmens kultūrą. Taip meno studijoms ir meninei

veiklai palankių aplinkybių kontekste susiklosto galimybės skatinti asmenybės brandą.

Asmens kultūrą veikia taikomos meninės veiklos rūšys bei formos. Pavyzdžiui, klausant muzikos įmanoma nagrinėti įvairaus sudėtingumo kūrinius. Tuo tarpu kūrinių atlikimą riboja ugdytinio gebėjimai, veiklos įgūdžiai, muzikinė patirtis. Šios aplinkybės sąlygoja meninės veiklos ypatybes ir asmens meninės kultūros brandą. Be to, muzikinė veikla yra meninės veiklos rūšis, kūrinio klausymas ar atlikimas yra muzikinės veiklos rūšis, o atlikimas grojant ar dainuojant yra muzikinės veiklos forma. Taip atsiskleidžia meno srities aplinkybės, kurios sąlygoja asmens meninės kultūros ir sociokultūrinės integracijos ypatybes bei kaitą. Jeigu muzikinės veiklos turinys ir forma yra populiari visuomenėje, pasiektas rezultatas reikšmingas ir asmens, ir visuomenės kultūros požiūriu. Tai reiškia, kad jo atsiradimą sąlygojo ne tik meninė veikla, ne tik meno, bet ir kitų sričių aplinkybės. Visa tai rodo meninės veiklos aplinkybių ne tik reikšmę, bet ir jų sąlygotumo prasmę.

Nagrinėjant meninės veiklos aplinkybes svarbu atsižvelgti ir į ugdymo formas. Pavyzdžiui, muzikos kūrinių atlikimas meno kolektyve. Tai aiškiai kryptingos meninės (muzikinės) veiklos ir palankių sąlygų funkcionuoti menui terpė. Tačiau meno kolektyvo paskirtis sąlygoja kūrinių atlikimui tinkamos muzikinės veiklos tikslus, raiškos galimybes, individo meninės patirties sklaidą. Be to, yra savitos ir meninės veiklos aplinkybės – grupinė veikla, bendra kūrinio interpretacija, parinktų kūrinių repertuaras. Tai turi įtakos ir meno studijų modeliavimui, ir asmens kultūros kaitai.

Svarbu ir tai, kad meno kolektyve, apskritai grupėje susidaro prielaidos įgyti sociokultūrinės kompetencijos sampratą, bendradarbiavimo grupėje patirtį, vertinti savo individualios veiklos galimybes ir raiškos kokybę. Tai savitas sociokultūrinis kontekstas asmens meninei veiklai, jos reikšmingumo patikrinimui, sociokultūrinės integracijos plėtrai. Šis kontekstas ir rodo, kad meno kolektyvas yra asmenybės ugdymo forma, o ne tik savitas aplinkybių meninei veiklai kompleksas. Todėl nagrinėjant asmens meninės veiklos aplinkybes, jų vertinimo bei optimizavimo galimybes svarbu nagrinėti ir ugdymo formas, kurios sąlygoja meno studijas bei poveikį asmens kultūrai. Pavienės ugdymo formos įsiliedamos į vieningą meno studijų aplinkybių visumą sąlygoja meninės veiklos ypatybes ir įtaką ne tik individualiai kultūrai, bet ir apskritai asmenybės brandai. Taip ugdymo forma, sąlygodama meninės veiklos ypatybes, jos kontekstą, patvirtina aplinkybių sąlygotumo prasmę.

Praktikoje meninė veikla ir meno studijos pritaikomos spręsti švietimo institucijai keliamus uždavinius. Savo ruožtu, meno studijų galimybės priklauso ir nuo ugdytinių meninės brandos. Todėl kiekviena švietimo institucija pasižymi savitomis meno studijų ir meninės veiklos aplinkybėmis, kurių prasmę žymi socialinis ir asmeninis sąlygotumas.

Vadinasi, veiklos kontekstas, aplinkybių vieninga visuma sąlygoja meninės veiklos ir meno studijų galimybes keisti asmens kultūrą. Ši asmens kultūrą keičianti aplinkybių visuma sukuriama, kai taikomos:

- meninės veiklos rūšys ir formos, jų sąlygojamos meno studijos;
- meno studijų būdai (dirbant individualiai, bendradarbiaujant su partneriu, veikiant grupėje);
- švietimo institucijai aktualios meno studijos, kurios atitinka asmenybės brandą ir skatina jos raidą.

Aptartų veiklos aplinkybių vieninga visuma (asmens meninės veiklos kontekstas) svarbi socialiniu požiūriu, nes sudaro prielaidas studijuoti meną ir bendrojo lavinimo, ir profesinio rengimo atvejais bei išsaugoti meninės veiklos ypatybes įvairiose meno studijų situacijose. Asmenybės brandos požiūriu tai prielaida gilinti bendradarbiavimo grupėje patirtį, vertinti savo individualios veiklos galimybes, sociokultūrinę kompetenciją ir raiškos kokybę. Istoriniu kultūriniu požiūriu veiklos aplinkybių vieninga visuma sąlygoja kultūros perimamumą, kaitą ir raidos perspektyvą. Todėl dėmesys meninės veiklos aplinkybių sąlygotumui, jos konteksto prasmei yra svarbus vertinant modeliuojamą meno studijų poveikį individualiai ir visuomenės kultūrai bei jos raidai, o taip pat asmenybės brandai.

Praktikoje meninė veikla dažniausiai nukreipiama asmens kultūrai atnaujinti, papildyti. Tai reiškia, kad remiamasi meno, jo kūrinių studijomis. Tokiu atveju studijų orientyras ir jas sąlygojantis veiksnys yra meno kūrinys, nors asmens meninė kultūra kinta tobulinant jo individualią meninę veiklą (centre ugdytinis). Tarp kitko, tai būtina (bet nepakankama) sąlyga meniniam ugdymui. Tačiau svarbiausia suprasti, kad asmens kultūrą veikia meninės veiklos funkcionavimas, tobulinimas ir raidos skatinimas atitinkamų aplinkybių kontekste. Būtent veikla tiesiogiai keičia asmens kultūrą, tačiau pačios veiklos ypatybes, tobulinimą ir raidą sąlygoja vieninga asmeninio, socialinio ir istorinio kultūrinio pobūdžio aplinkybių visuma, kuri derinama remiantis sąlygotumo prasmės samprata. Todėl modeliuojant meno studijas ir ugdant individualią kultūrą svarbu vertinti ne tik asmens meninės veiklos ypatybes, tobulinimą ir raidos skatinimą, bet ir jos aplinkybių sąlygotumo prasmę švietimo institucijos ir visuomenės poreikių kontekste.

Meninės veiklos sąlygotumo prasmė švietimo institucijoje. Žmogus linkęs reikštis, kurdamas tenkinti savo poreikius. Ši aplinkybė svarbi norint ugdymo proceso centre išsaugoti asmenybę, jos brandai aktualią meninę veiklą bei demokratinio pobūdžio kultūrą, ką ir akcentuoja Lietuvos švietimo koncepcija (1992). Tuo remiantis vertintina ir meno studijų bei meninės veiklos prasmė švietimo institucijoje.

Demokratinės visuomenės mokykla "turi laiduoti ir atskiram individui, ir tautai kultūrinį lygį, kuris padėtų abiem įsirikiuoti į dabarties pasaulio tapsmą" (Lukšienė, 1993, p. 41). Šiame procese savo vaidmenį turėtų atlikti ir meno studijos, kurios

remiasi menine veikla. Ir meno kūrinio, ir meninės veiklos turinio suvokimui būdingas subjektyvus pobūdis, asmeninė prasmė. Tai kyla iš autentiškumu pasižyminčios asmens kultūros, jo veiklos ypatybių, iš jo dvasinių vertybių sistemos. Šios ypatybės žymi veiklos prasmingumą žmogui ir sąlygoja jos konteksto, aplinkybių prasmės vertinimą. Todėl taip svarbu sekti, kuo pasižymi asmens sąlygojama meninės veiklos ir jos aplinkybių prasmė studijuojant meną.

Meno studijas galima vertinti kaip pakankamai autonomišką procesą. Tokiu atveju jos skiriamos tobulinti meninę veiklą, plėtoti individualią meninę patirtį, asmens kultūrą. Tai aktualu ir bendrojo lavinimo, ir profesinio rengimo atveju aukštojoje mokykloje. Šie uždaviniai gali būti sprendžiami remiantis ugdytiniui aktualia į raišką orientuota veikla, t.y. menine veikla. Tolesnis asmens meninės veiklos tobulinimas yra meno studijų tęstinumo prielaida įvairiose švietimo institucijose. Ši meno studijų tęstinumo samprata yra svarbi, nes rodo asmens kultūros ugdymo *vientisumą*. Siekiant asmens kultūros ugdymo vientisumo ir saugoma ne tik asmeninė meninės veiklos ypatybių bei jai palankių aplinkybių visuma, bet ir jų sąlygotumo prasmė. Taip atsiskleidžia ugdytiniui būdingos meninės veiklos, jos aplinkybių ir meno studijų sąlygotumo prasmė skirtingose švietimo institucijose.

Pavyzdžiui, aukštoji mokykla, kaip nauja asmens kultūros ugdymo pakopa, orientuojasi į profesinį rengimą. Tai asmens kultūros ugdymo pakopa, tik profesinio rengimo kontekste. Tačiau svarbiausia, kad išlieka meno studijos – asmens meninės kultūros ugdymo tąsa. Tai reiškia, kad ne tik meno savitumas, bet ir asmens meninė veikla, patirtis, meninė branda, kaip ankstesnio ugdymo rezultatas, sąlygoja meno studijų ypatybes švietimo institucijoje. Todėl reikėtų skirti meno studijų bei meninės veiklos reikšmę ir *kryptingumą*, kurį sąlygoja socialiniai poreikiai, profesinio rengimo uždaviniai, ir skirti meno studijų bei meninės veiklos prasmę ir *vientisumą*, kurį sąlygoja meno sampratos ir asmens meninės brandos skatinimo siekiai. Šios aplinkybės koreguoja meninės veiklos turinį, tikslus įsiliedamos į vieningą aplinkybių visumą. Pagrindas tokiam įsiliejimui yra veiklos aplinkybių sąlygotumo prasmės samprata.

Visa tai padeda suprasti, kuo skiriasi meno studijos vertinant jas socialiniu ir asmeniniu požiūriu ir kaip atsiskleidžia meninės veiklos prasmė įvairių aplinkybių, įvairių meno studijų variantų kontekste. Ši samprata svarbi norint modeliuoti asmens meninės brandos ir švietimo institucijos siekių sąlygojamą meninę veiklą bei meno studijas - vieningą veiklos aplinkybių sistemą, įprasminančią meninę veiklą poveikio asmens kultūrai ir brandai požiūriu.

Modeliuojant meno studijas dažniausiai vyrauja socialinė, o meninę veiklą, kaip raiškos būdą, - asmeninė prasmė ir reikšmė. Tai svarbu norint modeliuoti ir konkrečią šios veiklos rūšį ar formą kaip aktualų asmens raiškos būdą, ir meno studijas kaip institucijai aktualų ugdytinio brandos bei sklaidos skatinimo būdą. Todėl meninės

veiklos asmeninė prasmė vertintina kaip meno studijų modeliavimo veiksnys ir tarsi išorinis asmens vidinio pasaulio modelis socialinių aplinkybių kontekste. Ugdymo realybėje šis meno studijų modeliavimo veiksnys pasireiškia meninės veiklos asmeninę prasmę vertinant socialiniu požiūriu. Taip atsiskleidžia meninės veiklos ir jos aplinkybių sąlygotumo prasmė švietimo institucijoje. (Tarp kitko, tai prielaida skirti meno studijas ir meninį ugdymą, taip pat skirti meno studijas ir meninį ugdymą bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo aplinkybėmis).

Aptartas asmenybinis ir socialinis veiklos aplinkybių sąlygotumas bei jo prasmė atskleidžia galimybes atitinkamai vertinti ar koreguoti meno studijas vieningame individualios kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos kontekste. Deja, ši veiklos aplinkybių sąlygotumo prasmė ir vertinimas neatsako į klausimus, kuo remiantis reikėtų vertinti meno studijų ypatybes ir prasmę, kokius meno studijų aspektus ir aplinkybes aktualu išskirti, ką akcentuoti skatinant vieningą asmens meninės kultūros ir sociokultūrinės integracijos raidą. Todėl aktualu aptarti meno studijas sąlygojančias aplinkybes, jų asmeninio bei socialinio sąlygotumo prasmę švietimo institucijoje.

Klausimai ir užduotys:

1. Kur ir kokiu būdu Jūs tarsi transformuojate savo meninės veiklos kontekstą ir sąlygojate aplinkybių įtaką meninei brandai?

2. Įvertinkite, kokia Jūsų meninės veiklos asmeninė ir kokia socialinė prasmė bei reikšmė.

3. Apibūdinkite Jūsų pasirinktos švietimo institucijos meno studijoms būdingą meninės veiklos aplinkybių įvairovę ir įtaką Jūsų meninei kultūrai bei profesinei brandai.

4. Įvertinkite, kuo pasižymi Jūsų meninės veiklos ir patirties tobulinimo tęstinumas šiuo metu.

3.2. Meno studijų aplinkybės

Asmens santykis su meno kūriniu pasižymi subjektyvumu, kuris atspindi individualios meninės kultūros unikalumą, konkretina raidos galimybes, veiksnių efektyvumą. Kitaip tariant, subjektyvumu pasižyminti meninė veikla išsaugo asmens brandos savitumą bei raidą ir yra būtina meno studijų prielaida. Vadinasi, asmenybinis sąlygotumas yra būtina meno studijų aplinkybė.

Kita vertus, asmens meninė kultūra kinta žmogui aktyviai veikiant, reiškiantis socialinėje aplinkoje. Ši aplinkybė svarbi sudarant kūrinių programą, derinant veiklos rūšių ir formų sistemą, numatant studijų tikslus, uždavinius, priemones, būdus. Tai reiškia, kad meno studijos yra sąlygojamos visuomenės kultūros, kad jos yra kryptingos socialiniu požiūriu. Vadinasi, socialinis sąlygotumas, taip pat kaip ir

asmenybinis, yra būtina meno studijų aplinkybė. Būtent asmenybinio ir socialinio sąlygotumo vienovė padaro meno studijas sistema, kuri gali tiesiogiai skatinti asmenybės brandą - asmens kultūros ir sociokultūrinės integracijos vieningą raidą. Tačiau lieka neatsakyta į klausimą, kas sąlygoja pačias meno studijų aplinkybes, kokia šio sąlygotumo prasmė. Tai labai plati problema. Praktikai aktualus jos aspektas - meno studijų asmeninio bei socialinio sąlygotumo prasmė.

Meno studijos ir asmenybės branda. Meno dalykų studijos keičia asmens kultūrą. Tačiau svarbu, kaip tai veikia visuomenės kultūros raidą atitinkančius asmens kultūros, sociokultūrinės kompetencijos ir sociokultūrinės integracijos pokyčius, kaip sąlygoja būtent tokį asmenybės brandos skatinimą. Pavyzdžiui, vertinant mokytojo profesinę brandą pažymima, kad "žinių visuomenėje esmingai keičiasi pats mokytojo vaidmuo: mokytoją – žinių turėtoją ir perteikėją, - keičia mokytojas – mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas, mokymosi talkininkas, patarėjas, partneris, tarpininkas tarp mokinio ir įvairių šiuolaikinių žinių šaltinių. Jo priedermė – kuo daugiau padėti mokiniams ir juos palaikyti savarankiško mokymosi kelyje, taip pat rūpintis nuolatiniu savo pačių mokymusi" (Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos, 2002, p. 28). Tai reiškia, kad ugdymas, lyginant su formaliu mokymu, tarsi pasislenka asmens socializacijos link, kad ugdytojas yra tarsi ugdytiniams būdingo aplinkos kultūros ekspertavimo derintojas jų grupėje. Tai sąlygoja ugdymo aplinkybių kaitą. Atitinkamai turėtų būti vertinamos ir modeliuojamų meno studijų aplinkybės, jų sąlygotumo prasmė.

Ugdytinis reiškiasi remdamasis sau aktualia *individualia menine veikla.* Jos savitumą lemia individuali meninė kultūra, interesai, meninė patirtis, gebėjimai. Tai asmeniniu požiūriu sąlygojamos veiklos ir meno studijų modeliavimo aplinkybės. Jos yra prielaida kurti terpę, kuri būtų aktuali asmens raiškai, sklaidos unikalumui. Taip šios aplinkybės sąlygoja demokratinio pobūdžio asmens kultūros raidą, todėl jų sąlygojanti prasmė aktuali modeliuojant ir meno studijas.

Kita vertus, meno studijoms aktuali ir *grupinė meninė veikla.* Tai kultūros paveldo subrandinta ir socialiniu požiūriu aktuali žmonių bendravimo forma. Ja remiantis siekiama meninio rezultato ir skatinama asmenybės branda. Tokiu atveju galimybės individualiai raiškai tarsi ribojamos, nes reikia derintis prie bendros veiklos, prie grupėje brandinamo kūrinio interpretacijos varianto. Tačiau ir tokiomis aplinkybėmis atitinkamai organizuojant raišką įmanoma tenkinti individualius poreikius bei išsaugoti prielaidas individualiai meninei veiklai ir raiškai (Kievišas, 2001). Kartu išsaugomos prielaidos meno studijoms ir asmens demokratinės kultūros brandai. Todėl meno studijoms būdinga grupinė veikla turėtų būti modeliuojama demokratinės kultūros vertybių kontekste. Vadinasi, meno studijos yra sąlygojamos *socialinių* ir net *istorinių kultūrinių* aplinkybių prasmės. Taip meno studijų

aplinkybės įprasminamos asmenybės brandos ir jos skatinamo požiūriu. Kitas klausimas, kaip tai siejasi su asmenine prasme, kaip ji atsiskleidžia praktikoje.

Žmogaus raišką visada riboja aplinkos sąlygos. Tai būdinga ir ugdant asmens meninę kultūrą, ir sprendžiant sociokultūrinės integracijos, profesinio rengimo uždavinius, ir specialistui dirbant praktinį darbą. Vadinasi, reikia derintis prie aplinkos sąlygų, pratintis *kurti sau palankų veiklos kontekstą bei visuomenei aktualų rezultatą*. Šiuo požiūriu tinka ir meno studijos remiantis grupine veikla, nes žmogus, įsijungdamas į grupinę veiklą, ją papildo savo autentiškumu. Tai reiškia, kad individualia veikla jis pristato savo unikalią meninę kultūrą, kuri išlieka ir grupinėje veikloje bei kultūroje. Tik įvairiomis grupinės veiklos aplinkybėmis atsiranda vis naujos meno studijų ir individualios kultūros sklaidos, *pasireiškimo* galimybės. Individualiai kultūrai būdingos unikalios ir grupinėje veikloje išliekančios ypatybės *žymi esminius asmens meninės kultūros bruožus*, o bandymas individualią raišką derinti su raiška grupėje, remtis grupinei veiklai aktualiais veiksmais ir patirtimi *skatina individualios kultūros pokyčius* ir *žymi atitikimą aplinkos kultūrai*, t.y. žymi sociokultūrinės integracijos pokyčius. Tai tiesiogiai skatina asmenybės brandą ir žymi meno studijų aplinkybių sąlygotumo asmeninę prasmę.

Vadinasi, meno studijos grupinės veiklos kontekste yra prielaida pasireikšti asmens meninės kultūros unikalumui, galimybė būti pripažintiems jos savitiems bruožams (studijų individualizacijos apraiškos). Taikomi darbo organizavimo principai ir metodai, siūlomi kūrinio interpretacijų variantai (studijų individualizavimo apraiškos) tik keičia aplinką asmens meninei veiklai ir raiškai, skatina įsijungti į bendrą veiklą, apskritai integruotis į grupės kultūrą. Taip žmogus pratinasi tarsi atrasti savo galimybes, vaidmenį grupėje, įtvirtina raiškos nuostatą, patirtį, mokosi vertinti veiklos aplinkybių ir socializacijos prasmę. Tai asmens kūrybingumo, individualios kultūros pristatymo reiškiniai, asmeninis ir socialinis (grupinis) jos vertinimas/įsivertinimas, kuris aktualus skatinant asmenybės brandą. Todėl meno studijos remiantis grupine veikla ir jos aplinkybėmis yra svarbios tiek ugdant asmens meninę kultūrą, tiek ir skatinant sociokultūrinę integraciją, apskritai asmenybės brandą. Taip *asmeniniu požiūriu įprasminamas meno studijų aplinkybių socialinis sąlygotumas.*

Svarbiausia, kad remiantis grupine menine veikla atsiranda galimybė suvokti veiklos, individualios kultūros subjektyvumo reikšmę, paskirtį bei vertę įvairių situacijų kontekste. Tai prielaida ne tik *studijuoti meną*, vertinti bei koreguoti individualią meninę kultūrą, jos raidą ir kontekstą. Įsitvirtindama ši nuostata sistemina studijas apskritai, skatina *studijuoti saviugdos bei ugdymo procesus* kaip terpę saviraiškai ir kaip būdą pratintis modeliuoti jai palankias sąlygas bei kuriamo rezultato prasmę. Kitaip tariant, šis meno studijų būdas (studijos grupėje) sudaro prielaidas įtvirtinti nuostatą atitinkamai orientuotis aplinkoje, vertinti jos ypatybes, veiklos kontekstą, pavienių dalykų, ugdymo formų paskirtį ir taip gilinti

socializacijos sampratą, patirtį, aplinkybių prasmę. Būtent tokios nuostatos bei patirtis yra svarbi asmenybės brandai besimokančioje visuomenėje. Taip *asmeniniu požiūriu įprasminamas meno, meninės veiklos, meno studijų ir jų aplinkybių socialinis sąlygotumas.*

Nesunku suprasti, kad meno studijos veikia asmens meninę kultūrą remiantis individualia menine veikla. Tačiau tai gali riboti sociokultūrinės integracijos, jos patirties plėtros galimybes. Todėl studijuojant meną taikoma ir grupinė meninė veikla. Tik jos kontekste svarbu išsaugoti galimybes asmens raiškai remiantis individualios meninės veiklos galimybėmis bei patirtimi, apskritai asmens kultūros raidos ir ugdymo aplinkybių samprata. Taip atsiskleidžia meno studijų ir jų konteksto reikšmė asmens kultūros raidai, sociokultūrinei integracijai, individualios ir grupinės meninės veiklos savita paskirtis bei ryšiai modeliuojant meno studijas ir skatinant asmenybės brandą. Tačiau vertinant meno studijų aplinkybių prasmę svarbu atsižvelgti ir į ugdytojams būdingą šių studijų sampratą, tradicijų, kultūros paveldo savitumą, visuomenėje akcentuojamas vertybes. Todėl *meno studijų aplinkybių sąlygotumo prasmė turėtų būti vertinama remiantis sociokultūriniu požiūriu aktualia asmens menine branda*, o ne menotyrai būdingais meno kūrinių formalaus pažinimo statiškais standartais.

Meno studijos – asmenybės brandos modelis. Nagrinėjant meno studijas kultūros paveldo požiūriu išskiriamos meno šakos, parinkti meno kūriniai, meninės veiklos rūšys ir formos, meno šakoms ir atitinkamai meninei veiklai būdingos išraiškos priemonės bei istorijos raidoje subrandintos jų prasmės. Studijų procese šis istoriniu ir socialiniu požiūriu sąlygotas kompleksas (modelis), konkreti meno reiškinių sistema įprasminama asmeniniu požiūriu ir pasidaro asmens savastis. Tai žymi asmens kultūros ir sociokultūrinės integracijos pokyčius.

Studijuoti meno esmę, įtvirtinti žmogui jo sampratą galima remiantis kuria nors viena meno šaka. Tai prielaida remiantis meno studijomis ugdyti asmens meninę kultūrą. Tačiau sociokultūrinėje aplinkoje funkcionuoja įvairios meno šakos. Jas pažinti ir vertinti svarbu integruojantis į šią aplinką, siekiant socialinio statuso ir prestižo. Todėl nepakanka ugdyti tik asmens meninę kultūrą. Skatinant asmenybės brandą aktualu plėtoti ir sociokultūrinės integracijos patirtį, vadinas, studijuoti ir įvairias meno šakas, kurios subrendo istorijos raidoje ir yra populiarios visuomenėje. Kitaip tariant, norint ugdyti asmens kultūrą pakanka studijuoti vienos meno šakos kūrinius, ypatybes, istorinę raidą. Tuo tarpu sociokultūrinės integracijos požiūriu aktualu studijuoti įvairias meno šakas. Taip atsiskleidžia meno šakų, kaip kultūros paveldo reiškinių, paskirtis bei reikšmė, taip pat šių aplinkybių sąlygotumo prasmė skatinant asmenybės brandą.

Praktikoje meno šakos nagrinėjamos remiantis konkrečiais kūriniais. Tai liaudies meno pavyzdžiai, profesionalų kūryba, meno istorijai reikšmingi kūriniai. Jų

studijos svarbios ugdant asmens kultūrą, nes padeda suvokti dvasinių vertybių įvairovę, sistemos ir sampratos raidą. Ši nagrinėjamų kūrinių įvairovė padeda suvokti ir meno reikšmę asmens kultūrai, įtvirtinti individualios kultūros prasmę, vertės sampratą puoselėjant kultūros paveldą. Tai asmens atsakomybės už kultūros perimamumą ir raidą samprata, kuri koreguoja individualią vertybių sistemą, elgseną, santykius su visuomene ir savimi. Todėl nagrinėtini įvairūs meno kūriniai. Tačiau individualios kultūros ugdymo prielaida jie pasidaro tik tada, kai yra įprasminami istoriniu kultūriniu ir asmeniniu požiūriu, kai jų studijos remiasi į raišką orientuota veikla.

Svarbu ir tai, kad nagrinėjami kūriniai būtų aktualūs visuomenei ir jais remdamasis žmogus galėtų spręsti jam iškylančius sociokultūrinės integracijos uždavinius, kad kūrinių studijos padėtų įsilieti į bendrą kultūros raidos vyksmą. Todėl parenkant kūrinius meno studijoms būtina vertinti jų savitą socialinę paskirtį ir prasmę. Tai asmens sociokultūrinės integracijos prielaida.

Išskirti kūrinių aktualumo vertinimo aspektai sudaro vieningą *kūrinio paskirties ir jo prasmės vertinimo rodiklių sistemą*. Todėl kūrinių asmeninė, socialinė ir istorinė prasmė bei atitinkamas jų vertinimas yra svarbus modeliuojant meno studijas, skirtas skatinti asmenybės brandą.

Meno šaka nagrinėjama remiantis ne tik jai būdingais kūriniais, bet ir jų funkcionavimui tinkančia veikla. Kitaip tariant, kultūros paveldo kūriniai, originalios, čia pat kuriamos kompozicijos, mokymo projektai funkcionuoja remiantis meno šakai (muzikai, dailei, literatūrai ir pan.) būdinga menine veikla, kuri aktuali asmeniniu požiūriu. Tačiau ir kūriniai, ir veikla gali būti nagrinėjama įvairiais aspektais atsižvelgiant į asmeninius ir socialinius poreikius bei galimybes. Tai pasakytina ir apie vienos meno šakos įvairias meninės veiklos rūšis bei formas. Pavyzdžiui, muzikos kūrinys gali būti klausomas ar atliekamas (muzikinės veiklos rūšys). Jį atlikti galima grojant ar dainuojant (muzikinės veiklos formos). Ugdymo praktikoje veiklos rūšių ir formų pasirinkimą dažnai sąlygoja ugdytinių veiklos galimybės ir patirtis. Aktualią veiklą įmanoma tobulinti lavinant formalius įgūdžius. Tačiau tai atsietų ją nuo asmens meninės kultūros. Todėl remtis tik socialiniais veiklos tobulinimo orientyrais nepakanka. Būtina atsižvelgti, ar tobulinama veikla yra prasminga, ar ji aktuali ir asmeniniu, ir socialiniu požiūriu. Tarkim, muzikos pamokose neretai vis dar mokoma ploti ritmines struktūras. Kokią prasmę turės tokia veikla mūsų kultūroje gyvenančiam žmogui, ar ji tiks raiškai socialinėje aplinkoje – ritmiškai ploti bendraujant prie stalo svečiuose, individualiai muzikuojant namuose ir pan. Žmogui svarbu įgyti tokios veiklos įgūdžius ir raiškos ja patirtį, kuri aktuali sociokultūrinėje aplinkoje. Atitinkamai ir meno studijoms svarbu taikyti asmeniniu požiūriu prasmingas ir socialiniu požiūriu aktualias veiklos formas, nes jos yra įprasmintos kultūros kontekste ir sąlygojamos jos tradicijų. Todėl meno studijoms reikalinga ne tik kūrinio, bet ir *veiklos kokybės, jos paskirties bei prasmės vertinimo*

rodiklių sistema. Jos vieninga visuma atsiskleidžia vertinant asmeninio, socialinio ir istorinio kultūrinio *sąlygotumo prasmę*.

Vadinasi, ir kūrinio, ir veiklos prasmė vertintina remiantis tais pačiais rodikliais. Tai žymi asmenybės brandos ir meno studijų sąlygotumo prasmę. Tačiau svarbiausia yra tai, kad tokiomis aplinkybėmis asmenybė bręsta kaip dabarties liudytoja, kad atsiskleidžia asmenybinio ir socialinio prado vienovė, kuri atspindi asmenybės brandos savitumą bei aplinkybių sąlygojamą jos raidos perspektyvą.

Kūrinys ir meninė veikla apima jiems būdingas išraiškos priemones bei istorijos raidoje subrandintas jų prasmes. Tarkim, egzistuoja ritmas ir egzistuoja muzikinis ritmas kaip išraiškos priemonė. Tai savo prasme ir paskirtimi netapatūs reiškiniai. Ritmas yra objektyvus reiškinys ir egzistuoja natūroje, žmogaus santykyje su ja. Muzikinis ritmas apimdamas ir subjektyvią prasmę egzistuoja kultūroje, asmens santykyje su ja. Todėl studijuojant meno kūrinius išraiškos priemonėms skiriamas didelis dėmesys. Tačiau klausimas, kaip reikėtų studijuoti meno išraiškos priemones. Problema ta, kad išraiškos priemonės gali būti vertinamos ir kaip kūrinio išraiškos priemonės, ir kaip veiklos priemonės siekiant tobulinti jos įgūdžius. Studijuojant meną remiamasi kūrinio išraiškos priemonėmis, kurios tampa meninės veiklos priemonėmis. Tokios priemonės turi atitinkamą prasmę, o jų studijos skatina asmens raišką. Kai priemonės atskiriamos nuo kūrinio, jos praranda prasmę ir tinka tik formaliems veiklos įgūdžiams tobulinti (aukščiau minėtas ritminių struktūrų plojimas). Taip prarandamos meno kūrinio visumos ir apskritai meno studijų galimybės, prarandama meno kūrinio studijų ir meninės veiklos tobulinimo vienovė – pagrindas ugdyti visavertišką asmens meninę kultūrą.

Oponentai pasakytų, kad reikia tobulinti veiklos įgūdžius, kurie vėliau pasitarnaus geriau atlikti, tarkim, muzikos kūrinį. Tačiau toks požiūris geriausiu atveju remiasi tik socialiniu veiklos aktualumo vertinimu – žmogus gebės valdyti savo balsą (vokaliniai įgūdžiai), valdyti muzikos instrumentą (grojimo įgūdžiai), šokti (choreografijos įgūdžiai) ir pan. Tačiau jam neaišku, kas, kur ir kada skatins jo meninę raišką, gilins dvasinių vertybių sistemą, veiklos turinį, prasmės sampratą. Neaišku ir tai, ko vertas tokią patirtį ir galimybes turintis žmogus visuomenėje, kuo jos nariams reikšminga asmens veikla, kuri neturi prasmės, neskleidžia dvasinių vertybių, žmogiškų santykių. Veiklą tobulinant tokiu formaliu būdu prarandamas laikas ir galimybės studijuoti meną, ugdyti asmens meninę kultūrą, skatinti sociokultūrinę integraciją. Todėl svarbu modeliuoti asmeniniu ir socialiniu požiūriu aktualias meno studijas, apimant istorijos raidoje subrandintas atitinkamas meno išraiškos priemones bei jų prasmes, o ne remtis jų tik kaip natūros reiškinių pažinimu tobulinant formalią asmens veiklą.

Meninė veikla keičia asmens kultūrą. Tačiau tai atsitinka, kai keičiamos meninės veiklos aplinkybės, modeliuojami konteksto pokyčiai ir žmogus skatinamas veikti kūrybingai, studijuoti raiškos prielaidas, kurti veiklos ir poreikių tenkinimo sąlygas.

Taip konkreti meno šaka ir meno kūrinys pasidaro asmens meninės raiškos, jo kultūros ugdymo prielaida, o ne pažinimo ar tobulinimo objektas. Tokios asmeniniu, socialiniu ir istoriniu požiūriu sąlygotos studijos įtvirtina atitinkamas asmens nuostatas, veiklos galimybes bei praktikos modelį, kuriuo žmogus remsis koreguodamas savo meninę brandą ir ateityje besimokančios visuomenės aplinkoje. Todėl svarbu, koks asmenybės meninės brandos bei jos skatinimo modelis bus įtvirtintas sprendžiant meno studijų uždavinius.

Nagrinėjant meno studijas kaip asmenybės brandos modelį galima remtis meninės veiklos ir aplinkybių sąlygotumo prasmės vertinimu. Iš vienos pusės, veikla atitinka kūrinio esmę, vadinas ir konkrečios meno šakos ypatybes, o iš kitos – asmens vidinio pasaulio esmę, jo saviraiškos ypatybes. Be to, kūrinys yra kultūros paveldo reiškinys, o meno studijos švietimo institucijoje – visuomenės kultūros reiškinys. Taip atskleidžia meno studijų istorinio kultūrinio, socialinio ir asmeninio sąlygotumo prasmė ir jos paskirtis vertinant bei modeliuojant meno studijas.

Kadangi meno studijos ir meninė veikla yra objektyvūs kultūros reiškiniai, juos įmanoma nagrinėti ir tuo remiantis vertinti tiek asmenybės brandos, tiek ir meno studijų ypatybes. Tai susieja asmenybės brandos ir meno studijų sąlygotumo prasmę bei ypatybių vertinimą, kuris konkretinamas vieninga rodiklių sistema. Vadinasi, suvokiant aplinkybių vienovę ir sąlygotumo prasmę galima modeliuoti tokias meno studijas, kurios skatintų visavertišką asmenybės brandą. Todėl meno studijas reikėtų vertinti kaip asmenybės brandos ir jos skatinimo modelį:

- meninė veikla (asmens raiškos ir meninės kultūros demonstravimo būdas);
- grupinė meninė veikla (asmens kultūros sklaidos ir sociokultūrinės integracijos būdas);
- individualios ir grupinės meninės veiklos tobulinimas remiantis aplinkybių vienove ir sąlygotumo prasme (vieningas asmens meninės raiškos skatinimo, meninės kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos patirties plėtojimo būdas).

Siūlomas modelis yra vieninga sistema ir atskleidžia meno studijų kaip visuomenės kultūros reiškinio ir individualios kultūros kaip asmenybės brandos reiškinio savitumą aplinkybių sąlygotumo prasmės požiūriu. Šis modelis aktualus norint išsaugoti galimybes studijuoti meną ir kartu skatinti asmenybės brandą sprendžiant švietimo institucijoms būdingus uždavinius.

Asmenybės meninės brandos sąlygotumas. Žmogus negali išoriškai demonstruoti savo vidinio pasaulio nesiremdamas objektyviais reiškiniais, materialiomis priemonėmis. Šiam tikslui tinka ir įvairios meno šakos, meninė veikla, meno kūriniai bei jiems būdingos išraiškos priemonės. Jų prasmė yra tarsi išoriškai atspindėtas asmens vidinio pasaulio vaizdinys, individualią kultūrą atspindintis modelis. Jis atitinka asmens meninės kultūros unikalumą ir leidžia jai pasireikšti įvairiose situacijose, įvairioje aplinkoje. Šios raiškos patirties bei galimybių raidą skatina ir

sąlygoja meno studijos. Tačiau tai įmanoma, kai jas modeliuojant remiamasi asmens kultūros, jo meninės veiklos ypatybių ir raidos aplinkybių asmeninio, socialinio ir istorinio kultūrinio sąlygotumo prasme. Tokių meno studijų procese individui aktuali veikla ir pastangos įgauna bendražmogišką prasmę, nes subjektyvus santykis su meno kūriniu ir menine veikla yra sąlygojamas socialinės ir istorinės kultūrinės žmonijos patirties. Taip atsiskleidžia vieninga asmens meninės kultūros ir sociokultūrinės integracijos, apskritai meninės brandos sąlygotumo prasmė meno studijų procese:

- meno studijų ir meninės veiklos asmeninis, socialinis bei istorinis kultūrinis sąlygotumas, jo prasmė ir reikšmė;
- meno studijų ir meninės veiklos ypatybių bei jų aplinkybių vienovė;
- meno studijų kaip asmenybės meninės brandos modelio ir skatinimo būdo vienovė.

Šis modelis žymi asmenybės meninės brandos sąlygotumo prielaidas bei prasmę ir yra aktualus modeliuojant bei vertinant meno studijas švietimo institucijose.

Aptartoji meno studijų bei jų aplinkybių sąlygotumo prasmė rodo, kad aktualu ir įmanoma sujungti asmens meninės kultūros ugdymą bei sociokultūrinės integracijos plėtrą į vieningą visumą. Tokiu atveju meno studijos remiasi asmens kultūros ugdymo, sociokultūrinės integracijos, o aukštojoje mokykloje dar ir profesinio rengimo vienove. Šis principas iš esmės rekonstruoja meno studijų sampratą ir praktiką, nes keičia tradicinį santykį tarp asmens meninės patirties, veiklos, kultūros ir kūrinio teikiamos informacijos – individuali meninė veikla yra tarsi kuriama ir pasidaro individualus ir subjektyvus kūrinio ekspertavimo būdas, interpretavimo variantas, vidinio pasaulio išorinis atspindys aplinkos kultūros kontekste (asmeninė meno studijų reikšmė ir prasmė). Tai pasakytina ir apie grupinę meninę veiklą bei jos aplinkybes, kurios taip pat yra savitas informacijos šaltinis ir sąlyga pasireikšti asmens kultūrai bei integruotis į sociokultūrinę aplinką (socialinė meno studijų reikšmė ir prasmė). Vadinasi, meno studijos tinka skatinti aktyvios, kūrybingos asmenybės brandą, didinti individo sklaidos galimybes demokratinėje visuomenėje. Taip meno studijos įsikomponuoja į asmenybės tapsmo ir švietimo institucijoje organizuojamo meninio ugdymo procesą, o meninė veikla ir raiškos bei sklaidos patirtis pasidaro svarbi asmeninė vertybė, individualios kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos prielaida bei siekiamybė. Tai reiškia, kad asmeniniu požiūriu įprasminamas istorinis ir socialinis meno studijų sąlygotumas yra meninio ugdymo prielaida ir pasekmė. Tačiau nagrinėti bendras meninio ugdymo ypatybes švietimo institucijoje yra jau sekančių šios mokymo priemonės leidinių tikslas.

Klausimai ir užduotys:

1. Kuo organizuojamoms meno studijoms reikšminga Jūsų meninė branda?
2. Apibūdinkite Jūsų meninę brandą sąlygojančius veiksnius.
3. Įvertinkite Jūsų meninės brandos ir jos skatinimo modelį, kuris įtvirtinamas sprendžiant meno studijų uždavinius.

4. Meno studijų realybė

Meno studijos aptartos remiantis asmens kultūros tapsmo koncepcija (Kievišas, 1998). Koncepcija skirta įtvirtinti požiūrį, kad socialinėje aplinkoje asmenybė bręsta aktyviai veikdama ir tuo tarsi pati kurdama savo kultūrą, kuri tampa vis ryškesnė, įvairiapusiškesnė ir atitinkanti visuomenės kultūrą. Tai siejasi su asmenybės sklaida aplinkos kultūroje, su sociokultūrine integracija – *poveikis individualiai kultūrai remiasi asmens savirealizacija* (Kievišas, ten pat). Ugdymo realybėje tokiu būdu skatinama asmenybės branda ir sklaida remiasi minėtoje koncepcijoje akcentuojama asmenybinio ir socialinio prado vienove. Taip atsiskleidžia asmens kultūros ugdymo ir sociokultūrinės interacijos vienovė, asmens kultūros ugdymo ir profesinio rengimo vienovė įvairiose švietimo institucijose, asmens kultūros ugdymo tęstinumas meno dalyko studijų ir profesinio rengimo vienovės kontekste, pažinimo ir raiškos vienovė bei kiti ugdymo paradigmos kontekste iškylantys edukologiniai reiškiniai.

Teorinės nuostatos koreguoja ir didaktikos ypatybes. Viena jų – asmenybinis, socialinis ir istorinis kultūrinis ugdymo sąlygotumas. Praktikoje tai konkretinama skatinant vieningą dalyko ir pedagoginio proceso poveikį individualiai kultūrai remiantis asmens savirealizacija (Kievišas, 1998). Tai švietimo institucijose organizuojamoms meno studijoms būdingi reiškiniai.

Aptartos teorijos kontekste atsiskleidžia ir savita meno studijų praktika – veikla, jos sąlygotumas, tikslai, asmens sociokultūrinės integracijos, jo meninės kultūros ugdymo uždaviniai. Savitą paskirtį, reikšmę ir prasmę turi konkrečios meno šakos, nagrinėjimui parinktų meno kūrinių repertuaras, meninės veiklos rūšys ir formos, meno šakoms ir atitinkamai meninei veiklai būdingos išraiškos priemonės bei istorijos raidoje subrandintos jų prasmės. Tačiau jų įtaka asmenybės brandai bei meno studijų modeliavimui priklauso nuo ugdytinio meninės kultūros ir nuo aplinkos ypatybių. Todėl norint sekti asmenybės brandos ypatybes ir šiuo požiūriu vertinti meno studijų aktualumą, svarbu atsižvelgti į individualią meninę brandą sąlygojančias aplinkybes švietimo institucijoje:

- asmens kultūros ypatybes ir jų sąlygojamas meno studijas (asmenybinis aspektas);
- aplinkos ir ugdymo realybės sąlygojamas meno studijas (socialinis aspektas);
- mokymo dalyko sąlygojamas meno studijas (istorinis kultūrinis aspektas).

Šiais aspektais vertinamų meno studijų ypatybės ir jų poveikis asmenybės brandai gali atsiskleisti nagrinėjant konkrečius ugdymo realybės pavyzdžius.

4.1. Asmens kultūros ypatybių sąlygojamos meno studijos

Asmenybės branda skatinama remiantis bet kokia ugdymo forma ir veikla. Kita vertus, ji skatinama remiantis bet kokia meno šaka ir jos kūriniais. Tačiau šiame skatinimo procese atsiranda daug veiksnių ir savitų aplinkybių, kurios sąlygoja asmens kultūros ir sociokultūrinės integracijos pokyčius.

Ugdymo realybėje situacijas sąlygoja asmeniniai, socialiniai ir istoriniai kultūriniai veiksniai. Todėl kiekviena meno studijų situacija turėtų būti vertinama visais aspektais. Tai aktualu sekant ir asmenybės brandą, ir modeliuojant meno studijas. Norint įtvirtinti šią sampratą aktualu aptarti kai kuriuos pavyzdžius ir tuo bandyti iliustruoti jų daugiareikšmiško vertinimo galimybes.

Meno studijų prielaidos. R.Narčytė (Vilnius) nagrinėjo prie klubo įkurto suaugusiųjų choro dalyvių interesą muzikai (Narčytė, 2005). Dainininkai skirstyti į grupes pagal tai, yra arba nėra lankę muzikos mokyklas, būrelius ir, turėdami skirtingą muzikinę patirtį, ar skiriasi muzikiniais interesais (2 *lentelė*):

2 lentelė

Choro dalyvių mėgstama muzika

Grupės / Mėgstama muzika	Turėjo muzikinę patirtį	Neturėjo muzikinės patirties
	%	%
Klasikinė	85	38
Džiazas	60	27
Etnomuzika	60	15
Pop muzika	43	86
Roko muzika	20	86

2 *lentelės* duomenys rodo, kuo muzikiniai interesai dainininkų, turinčių skirtingą meninę patirtį, nesutampa. Atsiskleidžiantys skirtumai aiškiai siejasi su anksčiau subrandinta asmens muzikine kultūra: muzikos studijos, kurios dažniausiai remiasi akademine muzika (klasikinė, etnomuzika), aiškiai paveikė ir dainininkų muzikinę kultūrą bei interesus. Atitinkamai anksčiau būrelių nelankiusiųjų kultūrą veikė tikriausiai aplinkoje skambanti muzika. Tą ir atspindi jų muzikiniai interesai, kurie aiškiai turi reikšmės plėtojant savo muzikinę patirtį bei kultūrą. Mums šiuo atveju kaip tik ir svarbu pademonstruoti tą faktą, kad asmens meninė kultūra sąlygoja jos tolesnę raidą ir susidarančios naujos aplinkos, šiuo atveju choro, kontekste.

Atskleisti individualūs interesai gali padėti optimizuoti meno studijas ir jų poveikį asmens kultūrai. Kitaip tariant, atsiskleidžia galimybės koreguoti asmens meninę kultūrą, praturtinti jos raidą atsižvelgiant į asmenybinį meno studijų

sąlygotumą. Tokiu atveju pasireiškia ir socialinis bei istorinis kultūrinis (meninis) sąlygotumas – parenkamas visų dalyvių poreikius galintis tenkinti repertuaras, jo mokymosi metodai, nagrinėjamos kūrinių atlikimo ypatybės, interpretacija. Tačiau šiuo atveju pretekstas vertinti ir optimizuoti meno studijas yra jų asmenybinis sąlygotumas.

Subjektų bendradarbiavimas. Asmens meniniai interesai ir kultūra pasireiškia įvairiais būdais ir pakankamai ankstyvuose jos brandos etapuose. Pavyzdžiui, V.Prakapavičienė (Alytus) tyrė vaikų muzikos mokyklos kanklių specialybės mokinių aktyvumą sudarant specialybės dalyko programas (Prakapavičienė, 2006). Tai svarbu žadinant mokinių interesą muzikai, kūrinių atlikimui, apskritai mokymuisi groti. Be to, tai rodo paties mokinio meninės kultūros ypatybes, jo aktyvumą, savarankiškumo pradus, taip pat pedagogui būdingą mokinio kultūros ugdymo bei meno studijų daugiareikšmiškumo sampratą (3 *lentelė*):

3 *lentelė*

Specialybės programos sudarymas

Kūrinių parinkimas	**Atvejai** (%)
Visada mokytoja	19
Mokytoja pademonstruoja ir abi nusprendžiame	54
Mokytoja pagroja ir aš pasirenku	24
Prašau patikusių kūrinių, kuriuos grojo kitos mokinės	3

3 *lentelės* duomenys atskleidžia galimybes pasireikšti mokinių muzikinei kultūrai sudarant grojimo instrumentu programą. Taip mokinio muzikiniai interesai sąlygoja jo individualios kultūros raidą ir sudaro savitumu pasižyminčią muzikinę aplinką tai raidai (kūrinių programos ypatybės, jų atlikimui aktuali patirtis, galimybės). Be to, kūrinių pasirinkimas atskleidžia ne tik asmens kultūros ypatybes. Jis svarbus įtvirtinant: savarankiškumą, ("aš pasirenku"), dėmesį muzikinei aplinkai ("prašau patikusių kūrinių, kuriuos grojo kitos mokinės"), toleranciją ("mokytoja pademonstruoja ir abi nusprendžiame") bei kitas meno studijų ypatybes, kurios svarbios asmenybės brandai. Toks pedagoginis bendradarbiavimas žymi ir mokinio kultūros sąlygojamą ugdymo pobūdį, kuris ypaš svarbus plėtojant individo sociokultūrinės integracijos patirtį demokratinėje visuomenėje. Taip tarsi mažai reikšmingas pedagoginis epizodas įsilieja į bendrą asmenybės brandos skatinimo vyksmą ugdymo realybėje.

Edukologiniu požiūriu šis pavyzdys svarbus tuo, kad interesas meno studijoms skatinamas ne tik tiesioginiu kūrinių nagrinėjimu, atlikimu, bet ir pedagoginio proceso organizavimu remiantis mokinio motyvacija.

Asmens meninės kultūros visavertiškumas ir jos sklaida. L.Zdanevičiūtė (Panevėžys) tyrė būsimiems dailės mokytojams (universiteto studentams) būdingus meno kūrinių nagrinėjimo ypatumus (Zdanevičiūtė, 2006). Tarp jų išsiskyrė dėmesys ir kūrinyje taikytoms bei galimoms (siūlomoms) išraiškos priemonėms (4 *lentelė*):

4 *lentelė*

Studentų, išskyrusių šias išraiškos priemones, skaičius (n=54)

Išraiškos priemonės	**Studentų skaičius**
Technika	39
Siužetas	27
Įgūdžiai	26
Kompozicija	11
Siūlymai	6
Stilius	4

Studentai išskyrė ne tik įvairias išraiškos priemones, bet ir skirtingą jų kiekį. Tai rodo, kad studentai nevienodai vertina pavienių išraiškos priemonių prasmę ir reikšmę. Akivaizdu ir tai, kad meno studijose yra nagrinėjamos įvairios išraiškos priemonės, nes jos minimos. Tai veikia ugdytinių kultūrą. Tačiau jo kultūros ypatybės atsiskleidžia sekant, kokias ir kiek priemonių vertina studentas nagrinėdamas meno kūrinį. 4 *lentelės* duomenys rodo, kad nemažai studentų remiasi tik ribotu priemonių skaičiumi, nes kai kurių nemini (stilius ir pan). Be to, priemonės turėtų perteikti atitinkamą prasmę (tyrime tai atsiskleidė). Visa tai žymi asmens meninės kultūros visavertiškumą, kuris sąlygoja jos saviraidą nagrinėjant meno kūrinius. Ši visavertiškumo samprata ne tik sąlygoja kūrinių nagrinėjimą, bet atskleisdama asmens kultūros ypatybes skatina atitinkamai koreguoti ir meno studijas.

Aptarti tyrimai yra konkretūs pavyzdžiai, kaip galima labai paprastu būdu konstatuoti asmens meninės kultūros ypatybių sąlygojamą jos saviraidą ir vertinti bei koreguoti meno studijas bei jų aplinkybes ugdymo realybėje.

Nagrinėti pavyzdžiai siejasi su konkrečiomis meno studijų formomis (choras, meno studijos vaikų muzikos mokykloje, universitete) ir veikla (dainavimas chore, grojimas kanklėmis, kūrinių nagrinėjimas). Be to, jie siejasi su meno šakomis (muzika, dailė) ir jų kūriniais (dainos, pjesės, paveikslai). Šių studijų asmeninis sąlygotumas konkretintas aptariant studijų optimizavimo, subjektų bendradarbiavimo ir asmens meninės kultūros visavertiškumo bei sklaidos galimybes. Visa tai atskleidžia ugdytinių meninę brandą sąlygojančius asmeninio pobūdžio veiksnius, žymi meninės brandos ir jos skatinimo modelį, kuris įtvirtinamas sprendžiant meno studijų uždavinius. Tačiau tai tik konkretūs pavyzdžiai ir jų vertinimo aspektai. Tokių pavyzdžių ir vertinimo aspektų yra labai daug. Todėl aptartaisiais bandyta atskleisti

tik asmeninio sąlygotumo apraiškas ir sampratą, o ne veiksnių sistemą meno studijų procese.

Klausimai ir užduotys:

1. Kokias meno studijų aplinkybes sąlygoja Jūsų individuali kultūra?
2. Kokia aplinkybių asmeninio sąlygotumo prasmė Jums studijuojant muzikos (dailės ar pan.) dalykus.
3. Sudarykite meno studijų aplinkybių modelį, kurį sąlygoja Jūsų individuali kultūra, ir atskleiskite jo tobulinimo galimybes studijuojant muziką, dailę ir pan. Įvertinkite šio modelio vaidmenį skatinant Jūsų meninę brandą.

4.2. Aplinkos ir ugdymo realybės sąlygojamos meno studijos

Skirtingoje aplinkoje yra ir nevienodos galimybės ugdyti asmens meninę kultūrą. Tą būtina vertinti modeliuojant ir asmens kultūros ypatybes bei raidą, ir meno studijas.

Meno studijos miesto ir kaimo mokyklose. O.Kaminskienė (Marijampolė) tyrė, kokius meno būrelius lanko miesto ir kaimo pradinių klasių mokyklų mokiniai (Kaminskienė, 2005). Tyrimu bandyta atskleisti aplinkos ypatybių sąlygojamus meno studijų skirtumus (5 *lentelė*):

5 lentelė

Mokinių lankomi meno būreliai

Mokykla / **Būrelis**	**Miesto**	**Kaimo**
	%	%
Šokių	22,58	2,22
Dailės	21,50	21,11
Dainavimo	19,35	24,44
Grojimo	10,21	-
Teatro	6,45	14,44
Floristikos	-	6,67

Nežiūrint bendrų vaikams būdingų interesų ir aktyvumo, tyrimo metu atsiskleidė kai kurie miesto ir kaimo mokyklų mokinių meno studijų skirtumai. 5 *lentelės* duomenys rodo, kad kaimo mokyklų mokiniai beveik nelanko šokių, instrumentinės muzikos būrelių, kad miesto mokiniai nelanko floristikos būrelio. Suprantama, tai lokalus tyrimas, kuris atspindi situaciją tik konkrečiose mokyklose ir yra aktualus optimizuojant jose organizuojamą meninį ugdymą. Tačiau vertinant tokius meno studijų skirtumus galima įžvelgti aplinkos įtaką mokinių meninės kultūros raidai bei sociokultūrinei integracijai.

Reikėtų dar aiškintis, kodėl kaimo mokyklos mokiniai beveik nelanko šokių būrelio (tai šio kontingento ypatybė ar mokyklos galimybės turėti specialistą). Panašūs klausimai kyla vertinant ir grojimo, floristikos būrelių lankymą. Šios aplinkybės ir mokinių patirtis be abejonės turi įtakos integruojantis jiems į savitą kaimo ar miesto sociokultūrinę aplinką. Todėl organizuojant meno studijas mokyklai svarbu ne tik ugdyti mokinių meninę kultūrą, bet ir prognozuoti jų sociokultūrinės integracijos perspektyvą. Taip atsiskleidžia aplinkos sąlygojamos mokinių sociokultūrinės integracijos prielaidos, socialinis meno studijų sąlygotumas ir reikšmė ugdymo realybėje.

Kita vertus, meno studijos kaip asmenybės brandos skatinimo būdas vertintinos ir sociokultūrinės integracijos plėtros, o ne tik individualios kultūros ugdymo požiūriu.

Socialinės aplinkos skatinamos meno studijos. J.Bartkuvienė (Šiauliai) tyrė penktų ir šeštų klasių kaimo mokyklų mokinių sociokultūrinę, taip pat ir meninę sociokultūrinę veiklą (Bartkuvienė, 2003). Tai veikla būreliuose ir savitos aplinkybės meno studijoms (6 *lentelė*):

6 lentelė

Veiklos kryptys (n=80)

Būreliai	**Mokiniai (%)**
Meninis ugdymas	53
Fizinis lavinimas	39
Etnokultūrinis ugdymas	35
Kompiuterinis raštingumas	20
Pilietinis ugdymas	13
Kiti	9

Tyrimas parodė, kad kaimo vaikai pakankamai aktyvūs ir lanko įvairius būrelius. Vyrauja interesas meno būreliams. Todėl jie svarbūs apskritai meno studijoms. Be to, lankomi būreliai, kurie veikia mokyklose ir už mokyklos ribų. Tačiau svarbiausia yra tai, kad būreliuose ryški sociokultūrinės integracijos kryptis, kad gilėja veiklos socialinio reikšmingumo samprata. Todėl meno būrelių veikla vertintina kaip sąlygojanti sociokultūrinę integraciją. Kadangi meno studijos veikia asmens kultūrą, tokia būrelio veikla skatina asmenybės brandą, sąlygojamą socialinių ir asmenybinių, o taip pat istorinių kultūrinių (kūrinių repertuaras, tradicijos) veiksnių. Taip atsiskleidžia socialinės aplinkos ir ugdymo realybės sąlygojamos meno studijos.

Meno studijų sąlygojamos sociokultūrinės integracijos prielaidos. Jau minėti V.Prakapavičienės tyrimai (Prakapavičienė, 2006) atskleidžia meno studijų įtaką mokinių sociokultūrinei integracijai. Pavyzdžiui, lankantiems muzikos mokyklą mokiniams atsiranda galimybių dalyvauti būreliuose mokykloje, net už mokyklos ribų. Kartu tai sąlygoja ir sociokultūrinės integracijos galimybes (7 *lentelė*):

7 lentelė

Mokinių aktyvumo pokyčiai

Būrelių lankymas	Mokiniai (%)
Niekas nepasikeitė	41,2
Pradėjau lankyti būrelius vidurinėje mokykloje	25,5
Pradėjau lankyti meno kolektyvus mieste	17,6
Daugiau niekur nespėju	15,7

Akivaizdu, kad dalyvavimą būreliuose lemia asmens poreikiai, aktyvumas. Be to, norint dalyvauti meno būrelyje reikia atitinkamų gebėjimų. 7 *lentelės* duomenys kaip tik ir atskleidžia meno studijų įtaką tokiai sociokultūrinei integracijai – dalis mokinių pradėjo lankyti mokykloje ir net už mokyklos ribų veikiančius muzikos būrelius po to, kai išmoko groti. Tai ne tik atsiradusios naujos integracijos prielaidos, bet patirties plėtra, kurią sąlygoja muzikos mokykloje organizuojamų meno studijų rezultatai.

Aptarti tyrimai atskleidžia ne tik aplinkos ir ugdymo realybės sąlygojamas sociokultūrinės integracijos prielaidas, bet ir aplinkos bei ugdymo realybės vienovės (asmens kultūros ugdymo ir sociokultūrinės integracijos vienovės) reikšmę asmenybės brandai. Todėl meno studijos vertintinos remiantis ne tik asmeninio ir istorinio kultūrinio (meninio), bet ir socialinio sąlygotumo bei reikšmingumo požiūriu.

Klausimai ir užduotys:

1. Kokios ugdymo realybės aplinkybės sąlygoja meno studijas Jūsų pasirinktoje švietimo institucijoje?

2. Kokia ugdymo realybės aplinkybių, sąlygojančių meno studijas, prasmė Jums studijuojant muzikos (dailės ar pan.) dalykus.

3. Sudarykite meno studijų aplinkybių modelį, kurį sąlygoja švietimo institucijos aplinka ir ugdymo realybė, ir atskleiskite jo tobulinimo galimybes studijuojant muziką, dailę ir pan. Įvertinkite šio modelio vaidmenį skatinant Jūsų meninę brandą.

4.3. Mokymo dalyko sąlygojamos meno studijos ir asmenybės branda

Atskleidžiant meno studijas sąlygojančių veiksnių tarpusavio priklausomybę konkretinama ir šių studijų kaip asmenybės brandos bei jos skatinimo būdo (modelio) samprata. Tokiu atveju svarbu atsižvelgti ir į dalyko paskirtį modeliuojant meno studijas bei skatinant asmenybės meninę brandą.

Sociokultūrinė aplinka pasižymi nepaprastai didele meno studijų galimybių įvairove. Tai kultūros paveldas, ugdymo sistema, estetinė aplinka, šiuolaikinė virtuali realybė. Tik reikia gebėti tuo pasinaudoti.

Ugdymo formos sąlygojamos meno studijos. Mokymo dalyko sąlygojamos meno studijos remiasi konkrečiai meno šakai būdingais kūriniais ir atitinkama menine veikla. Juos sujungia įvairiausios meno studijų ir meninio ugdymo formos. Be jau įprastų ir plačiai nagrinėjamų akademinių ugdymo formų, meno studijoms reikšmingos ir vis labiau įsitvirtinančios naujesnės. Jos paįvairina ugdymo realybę ir atveria naujas galimybes efektyviau studijuoti meno dalykus. Viena tokių formų yra ir krašto muziejus, jo edukacinės programos.

V.Povilionienė (Pasvalys) tyrė muziejaus edukacinę veiklą (Povilionienė, 2005). Edukacinių programų tematikoje nemažai vietos skiriama menui. Siūlomos literatūros, dailės, muzikos, teatro programos. Populiarios edukacinės veiklos formos: renginiai, paskaitos, pamokos, konferencijos, ekskursijos ir net ekspedicijos. Todėl galima teigti, kad krašto muziejus ir jo edukacija yra svarbi meno studijų forma. Tą patvirtina ir edukacinių renginių populiarumas tarp įvairių visuomenės sluoksnių ir grupių (8 *lentelė*):

8 lentelė

Muziejaus edukacinių renginių populiarumas tarp socialinių grupių

Socialinės grupės	Dalyviai (%)
Vyresnių klasių mokiniai	25
Pradinių klasių mokiniai	24
Suaugusieji	20
Ikimokyklinio amžiaus vaikai	12
Paaugliai	12
Specialių poreikių žmonės	5
Pensininkai	2

Tyrimas rodo edukacinių programų populiarumą mokinių tarpe. Tai galimybė ir meno studijoms. Tuo labiau, kad siūlomos specialios edukacinės programos meno šakoms. Tik reikėtų šiais siūlymais pasinaudoti studijuojant konkretų meno dalyką.

Be to, svarbu vertinti tokių studijų reikšmę asmenybės brandai, nes tai skatina integraciją į krašto kultūrą, identiteto suvokimą, savimonės raidą. Taip ugdymo formų įvairovė, apimdama asmeninių, socialinių ir pedagoginių bei istorinių kultūrinių veiksnių vienovę, veikia visavertiškos asmenybės brandą.

Dalyko ypatybių sąlygojamas meno studijų modeliavimas. D.Balčiūnaitė (Kaunas) tyrė mokyklų choruose atliekamas dainas, jų ypatybes, charakterį (Balčiūnaitė, 2001). Nagrinėjant dviejų metų repertuarą paaiškėjo skirtumai ir laiko, ir mokyklų atžvilgiu. Tai atsiskleidžia vertinant ir dainų pasiskirstymą pagal muzikos žanrus (9 *lentelė*):

9 *lentelė*

Dainų pasiskirstymas (skaičius) pagal muzikos žanrus

Mokykla / Žanrai	Pirmoji		Antroji		Trečioji	
	2000 m.	2001 m.	2000 m.	2001 m.	2000 m.	2001 m.
Šokio	4	3	3	-	4	3
Dainos	4	3	3	5	4	5
Maršo	-	1	-	1	-	-

Tyrimo duomenys rodo, kad visose mokyklose dėmesys skiriamas dainos žanrui. Tai sąlygoja meno studijų modeliavimą – dainos žanrui būdinga savita tematika, jų atlikimas *legatto* ir kitos ypatybės padeda suvokti ir atitinkamą išraiškos priemonių prasmę, apibrėžia atitinkamų įgūdžių lavinimą, mokymo metodų taikymą ir t.t. Mažiausiai dėmesio skiriama maršo tipo dainoms. Vadinasi, gali būti nepakankamai atskleistos tokį muzikos charakterį perteikiančios priemonės, įgūdžiai, ribojama muzikinės raiškos patirtis. Visa tai aiškiai rodo, kaip dalykas (būtent dalykas – šiuo atveju muzika, jos studijos mokyklos chore) sąlygoja ir muzikos studijų, ir muzikinio ugdymo organizavimą. Todėl praktikoje reikėtų atsižvelgti į dalyko sąlygojamas meno studijas ir modeliuoti visavertišką jo sąlygojamą muzikinę aplinką. Tai prielaida aptimizuoti asmens kultūros ugdymą remiantis dalyko studijomis.

Veiklos ypatybių ir gebėjimų sąlygojamos meno studijos. O.Tunevič (Rudamina) tyrė pradedančius groti smuiku vaikus (Tunevič, 2005). Tyrimo metu sektas melodijos intonavimas grojant *pizzicato* ir pereinant prie sudėtingesnės veiklos – grojimo *arco* būdu. Numačius intonavimo vertinimo rodiklius nagrinėta keturių mokinių veikla ir melodijos intonavimo kokybė (10 *lentelė*):

10 *lentelė*

Melodijos intonavimo kokybė griežiant *arco* būdu

Pjūviai	Mokiniai (%)			
	J.	E.	R.	T.
Pirmas	-	33,3	33,3	66,7
Antras	33,3	66,7	33,3	100
Trečias	66,7	100	100	100

Nežiūrint į tai, kad mokiniai melodiją padainuodavo tiksliai, ją intonuoti grojant sekėse nelengvai. Priežastis – riboti rankos judesių koordinacijos įgūdžiai dėliojant ant grifo kairės rankos pirštus. Tik įgijus stabilesnius įgūdžius intonavimas pagerėjo. Tą patvirtina ir nevienodi vaikų rezultatai per tą patį laikotarpį (pirmas ir antras, pirmas ir trečias pjūviai).

Aprašytas procesas pedagogams yra gerai žinomas. Tačiau šiuo atveju svarbu tai, kad grojimo galimybės ir konkrečiai būtent tokios veiklos ypatybės sąlygoja meno studijas – tenka parinkti atitinkamas melodijas, repertuarą, taikyti atitinkamus metodus siekiant intonavimo ir rankos judesių kokybės. Tačiau ir tokio repertuaro kūrinėlius svarbu studijuoti kaip meno kūrinius. Kartu reikėtų spręsti ir sociokultūrinės integracijos uždavinius, skatinti asmenybės brandą, nors šios galimybės taip pat ribojamos veiklos ir repertuaro ypatybių. Todėl pedagogui svarbu vertinti ne tik veiklos ypatybių bei vaiko gebėjimų sąlygojamas meno studijos, bet ir modeliuoti jų poveikį asmenybės brandai remiantis įgytomis veiklos galimybėmis bei vaiko gebėjimais. Tai padėtų išvengti riboto tik meno pažinimui ir veiklos tobulinimui skirto mokymo. Ši aplinkybė svarbi ir grupinei veiklai.

Ugdymo metodo sąlygojamos meno studijos. D.Pučkaitė (Biržai) tyrė kūrybinius bei improvizavimo įgūdžius muzikos mokyklos pradinių klasių fortepijono pamokose (Pučkaitė, 2003). Taikydama raiškai skirtas užduotis pedagogė sekė, kaip remdamiesi elementariomis kūrybinėmis užduotimis mokiniai pamažu įgyja ir savarankiško improvizavimo įgūdžių bei patirties. Įgijus atitinkamą kūrybinės veiklos patirtį buvo sudaryta nuosekli užduočių sistema, skirta mokyti improvizuoti: pirma pakopa - mokinys keičia savo paties sukurtą motyvą pagal sumanyto siužeto raidą; antra pakopa – pirmus du taktus kuria mokytojas, antrus du kuria mokinys; trečia pakopa – mokytojas pagal suderintą schemą kuria kairės rankos partiją, o mokinys iš karto dešine ranka improvizuoja siužetui tinkamą melodiją. Stebėti penki mokiniai, kuriems prireikė skirtingo pamokų skaičiaus, kad galėtų atlikti trečios pakopos užduotis (11 *lentelė*):

11 *lentelė*

Improvizavimo galimybių raida (n=5)

Pamokų skaičius	**Pakopos**		
	Pirma	Antra	Trečia
Po 2 pamokų	5	-	-
Po 4 pamokų	4	1	-
Po 7 pamokų	-	4	1
Po 12 pamokų	-	-	5

11 *lentelėje* aiškiai matyti, kaip keitėsi mokinių improvizavimo galimybės ir patirtis. Atsižvelgiant į pakopoms skirtas užduotis galima teigti, kad keitėsi ir mokinių muzikinės raiškos kokybė. Tačiau per tokį trumpą laikotarpį muzikinės veiklos galimybės ir raiškos patirtis vargu ar galėjo žymiai pasikeisti. Vadinasi, jai atsiskleisti aptartu būdu trukdė taikytas ugdymo metodas. Tačiau svarbu, kad ir tokiomis aplinkybėmis pedagogė rado būdą skatinti muzikinę raišką, kad improvizuojant siužeto kontekste studijavo ne tik muziką, bet ir socialinę aplinką, plėtojo mokinio sociokultūrinės integracijos patirtį. Visa tai rodo ugdymo metodo sąlygojamas atitinkamas meno studijų ir asmenybės brandos skatinimo galimybes. Todėl taikomą metodą svarbu vertinti ir meno studijų modeliavimo, ir šių studijų įtakos asmens kultūrai bei apskritai asmenybės brandai požiūriu.

Meno dalyko studijos ir asmens dvasingumo sklaida. Istorijos raidoje subrandintos dvasinės vertybės yra asmens kultūros ir brandos pagrindas. Tačiau tokią sampratą ir patirtį tenka įgyti šiam tikslui kreipiant savo pastangas - tik vertybių paieškos ir asmens dvasinė branda atveria langą į stebuklingą meno pasaulį. Šiuo požiūriu įdomūs D.Šiaudvitytės (Vilnius) tyrimai. Ji apklausė įvairaus amžiaus asmenis, kurie dalyvavo specialiai organizuotoje stovykloje, skirtoje mokytis giedoti Grigališkąjį choralą (Šiaudvitytė, 2005).

Dalyviai domėjosi šiuo giedojimu suvokdami jo reikšmę dvasingumui (tą rodė apklausos metu aprašyti motyvai). Todėl studijų dalyko, šiuo atveju Grigališkojo choralo giedojimas, jo prasmės vertinimai yra geras būdas atskleisti dalyko studijų įtaką asmens dvasingumui ir jo sklaidai.

Stovyklos dalyviai nurodė veiksnius, tiksliau, veiklos formas, kurios labiausiai skatino jų dvasingumo sklaidą (12 *lentelė*):

12 *lentelė*

Dvasingumo sklaidos veiksniai

Veiklos formos	**Dalyviai (%)**
Giedojimas	35
Repeticijos	22
Choralo teorinės paskaitos	20
Dalyvavimas liturgijoje	10
Bendravimas	7
Sakralinė aplinka	6

12 *lentelės* duomenys rodo, kad būtent pats Grigališkojo choralo giedojimas vertinamas kaip didžiausias dvasingumo sklaidos veiksnys. Tą patvirtina ir interesas repeticijoms, teorinėms paskaitoms, pavienių dalyvių komentarai. Be to, giedojimo reikšmę rodo ir menkai vertinama bendravimo ar net sakralinės aplinkos įtaka. Svarbu tai, kad panašūs vertinimai būdingi ir didesnę šio giedojimo patirtį turintiems dalyviams, ir tik pradedantiems mokytis. Todėl galima teigti, kad meno dalyko studijos gali būti prasmingos ir turėti didelę reikšmę ugdant asmens kultūrą bei skatinant asmenybės brandą. Tik reikia atitinkamų nuostatų ir pastangų, ką rodo ir kiti tyrimai (Kašauskienė, Pudžiuvelytė, Kievišas, 2005).

Klausimai ir užduotys:

1. Išskirkite meno studijų aplinkybes, kurias sąlygoja Jūsų studijuojamas meno dalykas.
2. Kokia meno studijų aplinkybių, kurias sąlygoja Jūsų studijuojamo dalyko ypatybės, asmeninė, socialinė ir istorinė kultūrinė prasmė?
3. Sudarykite meno studijų aplinkybių modelį, kurį sąlygoja dalykas, ir atskleiskite jo tobulinimo galimybes studijuojant muziką, dailę ir pan. Įvertinkite šio modelio vaidmenį skatinant Jūsų meninę brandą.

* * *

A.Andrijauskas kalbėdamas apie klasikinio meno formų radikalią transformaciją epochų sandūroje pabrėžia, kad tai, kas vyksta šiuolaikinio meno sferoje, nėra tik eilinio naujo meno stiliaus reiškiniai. Pereinama nuo sąlyginai izoliuotų lokalinių civilizacijų prie vieningos civilizacijos, kai susipina, asimiliuojasi kultūros ir meno vertybės bei tradicijos. Todėl postmoderno kultūros lūžio esmė – “perėjimas nuo linijinės vienakryptės knyginės civilizacijos pagimdytos teksto kultūros prie teleekranų ir kompiuterių monitorių su nauja virtualine diegiamos vaizdo kultūros

realybe" (Andrijauskas, 1996, p. 9 - 10). Tokiame kaitos kontekste žmogui dažnai nebepakanka tik klausytis muzikos, gėrėtis paveikslu, judesio gracija. Jam reikia garso, vaizdo, judesio vienovės, vizualiai pristatomos intrigos. Šiuo požiūriu aktualus darosi kompleksinės išraiškos menas ir virtuali erdvė. Atitinkamai kinta ir meninė kultūra, kūrinių asmeninio bei socialinio vertinimo orientyrai, meno studijos. Todėl meno studijų bei jų aplinkybių samprata tokia svarbi koreguojant ne tik asmenybės brandą, bet ir meninio ugdymo ypatybes postmodernizmo kultūroje.

Spartūs visuomenės kultūros pokyčiai reiškia, kad asmens meninę brandą (jam būdingos individualios kultūros kontekste) skatina ne tik individuali ir grupinė meninė veikla, meno studijos, bet ir jų aplinkybės. Todėl iškyla meno studijų bei jų aplinkybių vienovės klausimai, jos vertinimo prasmė.

Užduotys individualiam kontroliniam darbui arba bendrai veiklai grupėje:

1. Sudarykite meno studijų aplinkybių modelį atsižvelgiant į pateiktus pavyzdžius (2 – 12 lentelės) ir įvertinkite jo asmeninę, socialinę ir istorinę kultūrinę prasmę.

2. Įvertinkite asmens meninės brandos ir jos skatinimo modelį, kuris įtvirtinamas sprendžiant meno studijų uždavinius Jūsų pasirinktoje švietimo institucijoje.

3. Pasiūlykite, kaip galima būtų pakeisti meno studijas sąlygojančias aplinkybes ir patobulinti jų modelį Jūsų pasirinktoje švietimo institucijoje.

Meno studijų ir jų aplinkybių vienovė aptarta individualios kultūros kontekste. Ši vienovė yra asmens meninės brandos skatinimo prielaida, nes meninės veiklos ypatybės bei tobulinimas vertintas asmens kultūros ir jos raidos požiūriu, o meno studijų ypatybės bei modeliavimas vertintas asmens meninės brandos skatinimo požiūriu. Taip atsiskleidžia meno studijų paskirtis skatinant asmens meninę brandą ir modeliuojant meninį ugdymą švietimo institucijoje.

Praktinės rekomendacijos

1. Svarbu suprasti, kad meno studijos remiasi individualiu ir subjektyviu asmens santykiu su meno kūriniu. Todėl norint visavertiškai veikti asmens meninę kultūrą svarbu remtis tokiais kūriniais, kurie ugdytinių yra mėgstami ir tinka jų raiškai.

2. Norint įprasminti ugdytiniams dar nesuvokiamus kūrinius reikalingas atitinkamas ugdymo procesas. Tai meninio ugdymo organizavimo problemos. Todėl svarbu skirti meno studijų ir meninio ugdymo bei jo studijų paskirtį, nors jų tikslas ir yra bendras – skatinti asmens kultūros raidą ir asmenybės brandą.

3. Meno studijų procese svarbu pratintis akcentuoti meninės veiklos prasmę ir igūdžius kaip vieningą visumą jau nuo pat pirmųjų kūrinio nagrinėjimo momentų. Todėl užduotys ir veikla turėtų atitikti ugdytinio meninės kultūros kokybę, o ne tik veikimo patirtį. Tai prielaida skatinti ugdytinio savarankiškumą ir raiškos galimybes.

4. Siekiant atskleisti kūrinio turinį svarbu sekti išraiškos priemonių ypatybių ir jų prasmių sąsajas. Šiam tikslui gali pasitarnauti ir kryptingi klausimai: į ką kreipiu dėmesį; į ką dėl kažkokių priežasčių kol kas jo nekreipiu; kodėl šis kūrinys patinka; kur jis galėtų būti pritaikytas, ir pan. Tokiam kūrinio studijų vertinimui gali būti sudaryta ir atitinkama klausimų lentelė (13 *lentelė*):

13 *lentelė*

Kūrinio nagrinėjimo klausimai

1 – į ką kreipiau dėmesį? ...	2 – į ką nekreipiau dėmesio? ...
3 – kodėl šis kūrinys patinka? ...	4 – kur jis galėtų būti pritaikytas? ...

Šis savo veiklos vertinimas/įsivertinimas padeda suvokti kūrinio visumą ir tokiu būdu tobulinti individualią meninę kultūrą. Kartu tai skatina kūrinio interpretacijos paieškas, kūrybingumą. Nagrinėjant skirtingus kūrinius ir pastoviai pildant lentelę aiškiai matyti, kaip kinta kūrinio suvokimo kokybė, savarankiškos veiklos galimybės, individualios meninės kultūros ypatybės, apskritai asmens meninė kultūra. Tai aktualu saviugdai.

Be to, šis savotiškas asmens meninės kultūros raidos dienoraštis svarbus vertinant santykį su konkrečiu kūriniu ir padeda išsiaiškinti ugdytinių meninius interesus. Tuo jis reikšmingas ir medeliuojant meno studijas, jų ypatybes.

5. Siekiant atskleisti bei įtvirtinti meno studijų prasmės sampratą svarbu nagrinėti ne tik jų ypatybes, bet ir aplinkybes - meno studijų ypatybių ir jų aplinkybių

vienovę. Ši vienovė remiasi asmeninio, socialinio ir istorinio kultūrinio sąlygotumo prasmės samprata. Todėl svarbu vertinti: kokios aplinkybės sąlygojo meno studijas pamokoje, paskaitoje; kokios aplinkybės sąlygos meno dalyko (kūrinio) studijas Jums dirbant savarankiškai; kokia būtent tokių meno studijų aplinkybių prasmė modeliuojant ugdymo realybę; kokia būtent tokių meno studijų aplinkybių prasmė skatinant Jūsų sociokultūrinę integraciją; kokią Jūsų profesinę brandą skatina meno studijų aplinkybės; kodėl tokios aplinkybės riboja šią brandą; kas riboja galimybes kurti visavertiškesnį meno studijų aplinkybių modelį; ar toks aplinkybių modelis tenkina Jūsų poreikius; kokią prasmę Jums turi toks meninės brandos skatinimas ir ar ši patirtis bus aktuali ateityje; kuo tokia Jūsų meninė branda (remiantis aptartu modeliu) galėtų būti aktuali visuomenei; ir pan.

6. Praktikoje vertinant meno studijų aplinkybes galėtų pasitarnauti modelis, kurį sukurs skaitytojas, nagrinėdamas pateiktus ugdymo realybės pavyzdžius. Tačiau pavyzdžių vertinimas turėtų remtis meno studijų ypatybių ir jų aplinkybių vienovės teorine samprata. Ją atskleisti ir įtvirtinti galėtų padėti visa šio leidinio medžiaga.

Atsižvelgiant į aptartas meno studijų ypatybes bei aplinkybes, teorinius ir praktinius jų vertinimo aspektus, galima teigti, kad meno studijos yra aktualios skatinant asmens meninę brandą ir modeliuojant meninį ugdymą švietimo institucijoje. Tai ir šiuo leidiniu siektas tikslas, ir ugdytojo profesinės veiklos prielaida - remiantis meno funkcionavimo ir asmens meninės kultūros ugdymo samprata atskleisti meno studijų bendras ypatybes modeliuojamame meninio ugdymo procese.

Literatūra

1. Andrijauskas A. (1996). Postmodernizmo istoriosofija ir klasikinio meno transformacija epochų sandūroje / Muzikos kultūros situacija nepriklausomojo Lietuvoje / Redakcinė kolegija: A.Ambrazas, E.Ignatonis, A.Piličiauskas. – Vilnius, Muzikos akademija. P. 5 – 12.

2. Andrijauskas A. (2003). Kultūrologijos istorija ir teorija. – Vilnius, Vilniaus Dailės akademijos leidykla.

3. Bitinas B. (2000). Ugdymo filosofija. – Vilnius, Enciklopedija.

4. Balčiūnaitė D. (2001). Pradinių klasių moksleivių muzikinės veiklos plėtotė papildomojo ugdymo sistemoje (dainuojant chore). Magistro darbas. – Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas.

5. Bartkuvienė J. (2003). 5-6 klasių moksleivių sociokultūrinės veiklos plėtra etninio ugdymo būrelyje. Magistro darbas. – Šiauliai, Šiaulių universitetas.

6. Gaižutis A. (1998). Meno sociologija. – Vilnius, Enciklopedija.

7. Gombrich E.H. (1995). Meno istorija. – Vilnius, Alma litera.

8. Europos istorija / Sud. F.Delouche. – Vilnius, 2001.

9. Johnson L.C. (2001). Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris. – Vilnius, VU Specialiosios psichologijos laboratorija.

10. Jovaiša L. (1993). Edukologijos įvadas. – Kaunas, Technologija.

11. Kašauskienė L., Pudžiuvelytė L., Kievišas J. (2005). *Mokinių muzikinė veikla kaip santykių sistemos veiksnys pamokoje* / Jaunųjų mokslininkų darbai. ISSN 1648-8776. Nr. 3 (7). – Šiauliai, Šiaulių universitetas. P. 43 – 48.

12. Kaminskienė O. (2005). Mokinių sociokultūrinė meninė raiška pradinėje mokykloje. Magistro darbas. – Šiauliai, Šiaulių universitetas.

13. Kievišas J. (1997). Vaiko muzikinė raiška. – Šiauliai, Šiaulių universitetas. ISBN 9986-38-090-1. 172 p.

14. Kievišas J., Gaučaitė R. (2000). Vaiko veikla meninio ugdymo procese. – Šiauliai, Šiaulių universitetas. ISBN 9986-38-205- X. 138 p.

15. Kievišas J. (2001). *Moksleivio muzikinė kultūra kaip ugdymo tikslas* / Pedagogika. ISSN 1392-0340. T. 49. – Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas. P. 136-140.

16. Kievišas J. (2002). *Moksleivio meninės raiškos sistema ir jos kūrimo prielaidos* // Muzikinio ugdymo aktualijos 2. Str. rinkinys / Redkolegija: E.Balčytis, A.Katinienė, V.Matonis, A.Piličiauskas, A.Vaičienė. – Šiauliai, Šiaulių universitetas. ISBN 9986-38-357-9. P. 42 – 50.

17. Kievišas J. (2002). *Muzikos disciplinos rengiant pedagogą* /Pedagogika: švietimas, socializacija, asmenybė. ISSN 1392-0340. T. 59. – Vilnius, Vilniaus pedagoginis universitetas. P. 125 – 130.